

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE İSLAMCILIK VE ŞEHİRLİ DİNDAR KADIN KİMLİĞİ:
ŞADIRVAN DERGİSİ ÖRNEĞİ (1976-1980)

Yüksek Lisans Tezi

Sevgi Pınar ZEYDAN

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE İSLAMCILIK VE ŞEHİRLİ DİNDAR KADIN KİMLİĞİ:

ŞADIRVAN DERGİSİ ÖRNEĞİ (1976-1980)

Yüksek Lisans Tezi

Sevgi Pınar ZEYDAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Gökhan ATILGAN

Ankara-2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (.../.../2019)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

SEVGİ PINAR ZEYDAN

İmzası

TEŐEKKÖR

Çıktığım bu yolda beni her zaman cesaretlendiren ve maddi- manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen biricik babama, kıymetli anneme ve kardeşlerime, akademik hayatımın bu ilk basamağında benimle birlikte yola çıkmayı kabul eden, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle faydalı olabilmek için elinden geleni yapan, ufuk açan tecrübesine ve eşsiz desteğine her zaman ihtiyaç duyacağım sevgili hocam Prof. Dr. Gökhan Atılgan'a çok teşekkür ederim. Yarınlara ümitle...

Sevgi Pınar ZEYDAN

Nisan, 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
GİRİŞ	1
Metodoloji.....	14

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞADIRVAN DERGİSİNİN ORTAYA ÇIKTIĞI SOSYO-TARİHSEL SÜREÇ,

İSLAMCILIK VE SİYASAL AKTÖRLER

1.1. Giriş.....	26
1.2.İslamcılık.....	28
1.3.Bir İdeoloji olarak İslamcılık ve Bağlamı.....	30
1.4.İslamcılığın Evreleri.....	32
1.5.Türkiye’de İslamcılık ve Evreleri.....	35
1.6.İslamcılık ve Kadın.....	46

1.2.	1970’lerde İslamcılık.....	56
1.2.1.	Dünyada ve Türkiye’de	56
1.2.2.	1970’lerde Türkiye’nin Sosyo-Tarihsel Koşulları.....	64
1.3.	İslamcılığın Medya Sokağı	66
1.3.1.	Türkiye’de İslamcı Yayımcılığın Seyri.....	66
1.3.2.	Dindar Kadın Dergiciliği ve İslamcılık.....	73

İKİNCİ BÖLÜM

ŞADIRVAN DERGİSİNDE KURGULANAN ŞEHİRLİ DİNDAR KADIN VE

İSLAMCILIK İDEOLOJİSİ

2.1.	Gülşen Ataseven “Doktor Abla”	79
2.2.	Şadırvan’ın Doğuşu ve HİKDE’nin Kurumsal Yapısı.....	89
2.3.	Batı Zehirlenmesi: “Garbzedegi” ve Anti-Komünizm	96
2.4.	Türkiye Tarihi “Cumhuriyetin Reddi”.....	104

2.5. İlim, Sanat ve Edebiyat “Osmanlı İmparatorluğu Nostaljisi”	107
2.6. İslami Toplum İnşası.....	111
2.7. <i>Şadırvan</i> ’da Ailenin Kutsiyeti.....	113
2.8. <i>Şadırvan</i> ’da Şehirli Dindar Kadın Kurgusu	116
2.9.İslami Gençlik ve <i>Şadırvan</i> ’ın Gençliğe Bakışı	127
2.10.Gülşen Ataseven’in Sağlık Köşesi.....	131
SONUÇ.....	135
ŞADIRVAN KAYNAKÇASI.....	143
GENEL KAYNAKÇA.....	148
KISALTMALAR.....	156
EKLER.....	157
ÖZET.....	159
ABSTRACT.....	160

GİRİŞ

Pek çok toplumsal, siyasal ya da ekonomik durumu ve olguyu anlamak ya da anlamlandırmak istediğimizde, oluştuğu dönemden günümüze kadar var olan süreci izlememiz ve kavramamız gerekir. Bugün kültürel, ekonomik ve siyasal anlamda iktidar olan İslamcı ideolojinin ve bu ideolojiyi geçmişten günümüze yayma gayreti içinde olan özellikle İslamcı kadınların nasıl bir geçmişten geldikleri, hangi durumlarla karşı karşıya kaldıkları ve ne tür ideolojik ve finansal kaynaklardan beslendiklerini anlamaya çalışmak bu bağlamda önemlidir. İslamcılık gibi bir ideolojinin Türkiye’deki düşünsel temelini araştırma değeri ve toplumsal karşılığı nedir? Türkiye’de İslamcılığın düşünsel kökenine yönelik böyle bir inceleme neden önemlidir? Sosyo-tarihsel süreçte İslamcılık ideolojisi ve İslamcı kadınlar ne gibi değişimler yaratmış? Ne gibi değişimler geçirmiştir? Bu sorular bu tezin çıkış noktası olmuştur. İslamcılık ideolojisindeki çeşitli ve farklı yönlü tartışmalar İslamcı kadınların görünür olma biçimlerinden biri olan dergilerde, siyasi partilerde ve iş hayatında da söz konusu olmuştur.

“İlk nesil İslamcı kadınlar”¹ toplumun İslam ekseninde kurtarılmasını kendileri için asli görev olarak belirlemiş, hem ahlâki buhranı sona erdirmeyi hem de dışarı çıkışa meşru bir zemin kazandırmayı amaç edinmişlerdir. Manevi açıdan tüm değerlerini kaybettiği ve kendine yabancılaştığı öne sürülen cemiyetin tekrar eski günlerine dönebilmesi için vakıflar ve dernekler kuran ve bu yönde aktif bir şekilde çalışan İslamcı kadınların

¹Zehra Yılmaz, *Dişil Dindarlık* kitabında, İslamcı kadın hareketini iki döneme ayırmıştır. Yılmaz’a göre, Dava insanı olmayı öncelikleri arasına koyan birinci nesil dindar kadınlar feminizm ve eşit haklar gibi arayışlar peşinde olmamışlardır. Dava kadını profilleri de yalnızca İslamı ve İslami düzeni yok etmek isteyen seküler düzenle mücadele halinde olmuşlardır. İslamcı erkeklerin gerisinde, onları takip edenler, onları 'tamamlayanlar' olarak katılım sağlamayı tercih etmişlerdir. 1970’lerle beraber etkili olmaya başlayan bu isimler arasında Şule Yüksel Şenler, Fatma Çalıkavak, Gülsen Ataseven, Nuriye Çakmak, Hümeysra Ökten, Leyla Çonkar, Hicran Göze gibi isimler dikkat çekmiştir. İkinci dönem İslamcı kadınlar ise, 1950’li ve 60’lı yıllarda doğan ve 1980’li yıllarda İslamcı erkek yazarları içeriden eleştiren aktivistler ve yazarlardır (Yılmaz, 2015 :20-21).

gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başlamaları, muhalif duruşlarının en önemli göstergesi olarak kamusal alanda örtüleri ve İslami duruşlarıyla yer almaya çalışmaları ve tüm kadınlara örtünün çağrısı yapmaları bu amacın gerçekleşmesi için yapılan çalışmalardır.

Örtünmek, amaç ne olursa olsun özel alandan kamusal alana dışarı çıkışın temel şartlarından biri olarak kabul görmüş ancak daha sonraki dönemlerde yüklenilen sembolik anlamını kaybetmeye başlamıştır (Çokoğullar Bozaslan, 2012:7). Yayımlanan gazetelerde İslamcı kesim için tesettürün önemi, gündelik hayatın İslamileştirilmesi, çocukların İslami şartlar doğrultusunda eğitilmesi, İslami eğitim ve öğretim, İslam tarihi, örtünmemenin ve modanın Türk-Müslüman olan bu topluma verdiği zarar okuyuculara örnek İslamcı kadınlar aracılığıyla aktarılmıştır. Bu konular hakkında yazmaya başlayan dindar kadınlar bu yazılar aracılığıyla kamusal alanda yer açmaya başlamışlardır (Aktaş, 2005: 830). Bu bağlamda bu tezin sorunsalı 1976-1980 yılları arasında yayımlanmış olan İslamcı kadın dergisi *Şadırvan*'da şehirli dindar kadın kimliği kurgusunun varlığının incelenmesidir. Bu kurguyu mümkün kılan tarihsel, toplumsal ve siyasal koşulların durumu, kurguyu çerçeveleyen ideolojik öğelerin kaynaklarının neler olduğu ve *Şadırvan*'ın kendisinin yaydığı ideolojinin analizinden elde edilebilecek sonuçların neler olabileceği, tezin yanıtını aradığı diğer sorulardır.

Bu tezin diğer bir amacı, İslamcı ideolojinin düşünsel tarihindeki uyanışların ve kırılmaların öncü örneklerini tespit etmek, böylece Türkiye'de İslamcılığın nasıl bir dönemselleştirmeye tartışılabilmesine katkıda bulunmaktır. 1970'lerde var olan İslamcı kadın gruplarının davranışları, istekleri ve yaptıkları nelerdi? Bugün güçlü düşünce akımlardan biri olan İslamcılık iken, pek çoğu yaşayan kurucu yazar kadrosunun davranışları ve beklentileri nelerdi? Beklentilerinin ve isteklerinin ne oranda gerçekleştiği merak edilen sorular arasındaydı. Ancak bu soruları doğrudan

yazar kadrosuna ya da Dernek kurucularına özellikle Gülsen Ataseven'e sormak istememe rağmen olumsuz dönüşler ve bu konuda yardımcı olamama durumu nedeniyle çalışma için oldukça önemli olan kısım bir anlamda eksik kalmıştır. Bugün kurucu kadroyla hala organik bağ içinde bulunan Derneğe yaptığım ziyaret ve daha sonra elektronik ortamda gerçekleştirdiğim görüşmeler olumsuz sonuçlanmıştır. Sağcı ideolojilerin doğasında bulunan mahremiyet algısı ya da bulundukları çevrenin içinde bulunmama nedeniyle bu görüşme talebi hatta gönderilen röportaj sorularına yazılı olarak cevap verme durumu bile çeşitli sebeplerle geri çevirilmiştir.

Tezin belirtilen çalışmalardan farklı olarak literatüre katkısı ise 1970' lerde eğitilmiş ve siyasallaşmış, İslamcılık eğilimi olan kadınların toplumun Osmanlı toplumu gibi yeniden İslamileşmesini amaçlayan, kurucu kadrosunun tamamen kadınlardan oluştuğu ilk dergi olma özelliğiyle *Şadırvan*'da ortaya koyulan İslamcı kadın kimliğinin incelenmesidir. Toplumsal rol dağılımlarının, ailenin ve toplumun İslami ahlak sistemi içinde nasıl olması gerektiğinin belirtildiği ve İslamcı kadınların az konuşup çok şey yaptıkları İslami hareket içinde dernekler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ne kadar etkin oldukları ve bu etkinliğin ve etkililiğin bugüne nasıl yansıdığı yönünde olmuştur.

1961 Anayasası'nın her kesime, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana, nispeten sunduğu özgürlük alanı İslamcı kesime de tanınmıştı. Bugün çoğu hayatta olmayan ya da oldukça yaşlı olan 1960'ların ve 1970'lerin genç dindar kadınları², erkekler siyasal arenada farklı boyutlarda tartışmaların ve mücadelenin içine girmişken, "kadına daha uygun" olduğunu düşündükleri vakıf ya da dernek işlerine odaklanmışlardı. Bu vakıf ve dernekler İslamcı ideolojiyi yayma noktasında ne kadar başarılı olmuştur ya da olmuş mudur merak edilen temel sorulardandır.

² Cumhuriyet Dönemi İslamcı kadınlar üzerine yapılmış çalışma Fatma Barbarosoğlu, *Cumhuriyet'in Dindar Kadınları*, Profil Yayınları, 2016.

Vakıf ve dernek aracılığıyla daha dar bir alanda etkili olan bu çalışmalar yetersiz görülümeye başlanmış ve daha fazla insana ulaşabilmek için kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda İslamcı kadınlar tarafından gazeteler, bildiriler ya da dergiler aracılığıyla şehirli dindar kadının ve toplumsal rol dağılımlarının nasıl olması gerektiği ve dindar bir neslin yetiştirilmesi gibi konular temel alınarak süreli süresiz yayınlar, dergiler hazırlanmıştır. Şehirli dindar kadın kimliği öğelerinin nasıl oluştuğu ve İslami hareketin kadın aktörlerinin kamusal alanda ne kadar görünmesi gerektiği hatta kamusal alana dâhil olup olunmaması tartışması yürütülmüştür. Bu bağlamda İslamcı kadın yazarlar, kamusal alanda görünmeyi erkeklere rakip olarak değil aksine erkeklerin “tamamlayıcısı” oldukları algısı üzerine temellendirmişlerdir. Özel alandan çıkmanın tek ve yegâne sebebi ise İslami toplumun yeniden tesis edilmesi ve çürümüş cemiyetten yeni kuşakları kurtarmak olarak belirtilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda İslami esaslar gözetilerek döngüsel bir ilişkiyle toplumsal ve siyasal yapı, birbirinden beslenerek bütünlük kazanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise İslami esaslardan, modern ve yüzü batıya dönük bir ulus yaratmak adına uzaklaşmıştır. İslami esaslarla yetiştirilmiş bireyler ve bunların ardılı olan nesiller İslami toplumsal yapıya dönüş için harekete geçmişlerse de Cumhuriyetçi rejim tarafından baskı ve sindirme politikaları nedeniyle makbul bir İslam çizgisi belirlemişlerdir. 1923 sonrasında yapılan reformlarla beraber kurgulanan yeni millet ve yeni devlet inşası için çağdaşlaşma ekseninde köklü değişiklikler yapılmış ve imparatorluğun İslamiyetle bütünleşen siyasal yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır. Din, Cumhuriyet kurulmadan önce tüm kurumsal yapılarda ve tüm sosyal sistemlerde önemli bir yere sahipken etkisinin ve yetkinliğinin azaltılabilmek üzerinde durulması gereken

temel sorun olarak kabul görmüştür. Bu nedenle devlet aygıtlarında dinin etkinliğine kamusal alanda farklı boyutlarda ortaya çıkan görüntüsünü sonlandırmak nedeniyle sekülerleşme politikaları başlatılmıştır. Kurumsal yapılar ve toplumsal yapılar paralel bir şekilde çağdaşlaşmanın ötesine taşındığı gibi yaşam biçimleri ve gündelik hayat alışkanlıkları da modernleşme çerçevesinde tepeden dönüştürülmeye başlamıştır (Akt. Çokoğullar, Bozaslan 2014; Göle, 1998: 72).

Erken Cumhuriyet döneminde temel taşları belirlenen farklı siyasi eğilimler ve ideolojiler ve elbette bu eğilimleri ve ideolojileri doğuran toplumsal süreçler hâlâ Türkiye’deki toplumsal ve siyasal ayrım noktalarını beslemektedir. Çalışmanın temel amaçlarından biri de İslamcı ideolojinin toplumsal-tarihsel kökenini, Türkiye’de İslamcı ideolojinin gelişiminde bir dönüm noktası olarak nitelenen 1970’lerden yola çıkarak, İslamcı olarak tanımlanabilecek *Şadırvan* dergisi çevresinde şekillendiği biçimiyle irdelemektir. Kılık kıyafet etrafındaki tartışmalar, ilk defa bu dönemde Gülsen Ataseven’in 1964’te Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’ni birinci olarak bitirmesine rağmen başörtülü olduğu için kürsüye çıkarılmaması üzerine başlamıştır. 1967’de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeki derslerine başörtüsüyle katılmak isteyen ve bu nedenle okuldan atılan Hatice Babacan adlı bir diğer öğrenci ile alevlenen tartışmalar, dönemin önemli bir aktörü olan ve kadınların örtünmesi üzerine verdiği konferanslarla etkili olan Şule Yüksel Şenler ile eylemsel bir nitelik de kazanmıştır. Toplumsal kadın-erkek rollerine odaklanarak, bu rollerin önemle yerine getirilmesi gerekliliğini vurgulayan ve “İslam kadını” tarifi yapan Şenler, farklı örtünme şekliyle kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır (Çokoğullar Bozaslan, 2012). İlk nesil İslamcı kadınlar olarak bilinen bu isimler 1970’ler boyunca birçok alanda aktif rol almışlardır. 1970’li yılların ikinci yarısından sonra dernek çalışmalarının çoğalmasıyla beraber kadınlara, dini ve toplumsal rollerinin hatırlatılmasına dönük faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bu artış da Şule Yüksel Şenler’in 1976’da dernek çalışmaları üzerinde durduğu ve

Anadolu’da dinine bağı kadınların kurduğu derneklerden bahsettiği *Milli Gazete*’de yayınlanan “Kadınlaraarası Cemiyetleşme” konulu yazı dizisi de oldukça etkili olmuştur. Dönemin en önemli kadın aktörü olan Şenler’in yaptığı çağrı, hem örgütlenme pratiğinin gelişimine hem de kadınların ortak bir amaç etrafında toplanmasına yardım etmiştir. (Çokoğullar Bozaslan, 2012:33).

Örgütlenme pratiğinin bir örneği olan Hanımlar İlim ve Kültür Derneği (HİKDE)’nin yayın kuruluşu olan ve bu çalışmanın odağında olan *Şadırvan* dergisinin yayın hayatı İslamcılığın sağ ve sol ideolojilerle beraber atılım dönemi olan 1970’lere denk gelmektedir. 1973 yılında İstanbul’da Hanımlar İlim Kültür Derneği kurulmuş ve 1976 yılında yayın organı olan faaliyete geçen *Şadırvan* yayınlanmaya başlamıştır. 1980 darbesiyle kesintiye uğradığı zamana kadar 18 sayı yayımlamıştır. Dergideki yazar kadrosu değişken ve sabit olmak üzere iki grup şeklindedir. Yayın hayatı kısa süren dergi üç ayda bir yayımlanmıştır. Ancak bu üç yıllık derginin etkisi ve yayılma alanın İslamcı kadınlar için oldukça derindir, çünkü Cumhuriyetin ilanından sonra İslamcı kadınların ilk kamusal alan tecrübelerinden biridir ve aynı zamanda tamamı kadınlar tarafından çıkarılan ilk dergidir. *Şadırvan*, Hanımlar İlim ve Kültür Derneği (HİKDE) kurucuları tarafından çıkarılan bir dergidir. Bu yüzden Dernekle organik bir bağ söz konusudur; Faaliyetler derneği ve dergiyi aynı anda beslediği için farklı değerlendirilmeleri mümkün değildir. *Şadırvan* gibi HİKDE de genç kızlar ve ev hanımları için çeşitli kültürel faaliyetler ve sosyal aktivitelerin yapıldığı bir kurumdur. Yardımlaşma organizasyonunun yanı sıra kurslar, konferanslar ve etkinliklerle dindar genç kızlara şehirli bir kültürel atmosferde sosyalleşme ağı sunulmuştur.

İstanbul’un Fethi münasebetiyle birinci sayılarını 29 Mayıs’ta yayımlayan *Şadırvan* dergisi, Fetih dosyası ile erken Cumhuriyet döneminde İslamcı ve şehirli kadına dair

bir söylem üreten ilk süreli yayımlardan biridir. Dr. Gülsen Ataseven, Av.Meliha Yalçıntaş, Mukaddes Çıtlak, Av. Hicran Göze, Ecz. Fevziye Nuroğlu, Fatma Çalıkavak Münevver Ayaşlı dergi bünyesinde yer almış önemli isimlerdendir. Dergi “*Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz*” hadisiyle çıkmış ve din, tarih, edebiyat, sağlık, evlilik, kadın dünyası, çocuk eğitimi, ilim, Batı karşıtlığı ve anti-komünizm gibi çok geniş kapsamlı alanlarda yazılar yer almıştır. Bu geniş çerçeve, şehirli, modern ve dindar kadın kimliği kurgusunda düşünsel ve dini olarak bir görev yüklenildiği için her alanı konu alma arzusu ile gerekçelendirilmiştir. 1970’lerde milliyetçi-muhafazakâr bir söyleme yaslanan bu “ilk nesil İslamcı kadınlar” için, Batı kültürünün modernleşme sürecinde Türk-İslam yurduna girmesi cemiyetin yozlaşmasına neden olmuştur. Müslüman kadının dininden uzaklaşması, dininin emir ve yasaklarını yerine getirememesi, annelik ve ev hanımlığı “vazifelerini unutması” cemiyetin yozlaşmasının esas nedeni olarak kabul görmüştür. Bu sebeple de unutulana geri çağırarak adına dışarı çıkan İslamcı kadınlar, bir “İslam kadını” tarifi yapmaya çalışmıştır (Çokoğullar Bozaslan, 2012:5). Tarif edilen bu kadın hem şehirli ve çağdaş bir kimliğe sahip hem de dindar kalarak toplumu düzenleyen başat aktör olarak toplumsal hayatın içinde yerini almaya çağırılmıştır.

Şadırvan bir taraftan tarif edilen kadın kimliğini kurgularken, diğer taraftan kaotik siyasal gündem ve toplumsal yapı içinde yerini almıştır. 1970’lerin siyasal hayatının en belirgin özelliği seçimlerden sonra kurulan koalisyon hükümetleri, bunları oluşturan partiler arasındaki çekişmeler ve parlamenter sistemin işleyişindeki tikanlıklar olmuştur (Ozan, 2016: 692). Pek çok anlamda yeniliklere şahit olmuş olan bu dönem, kültürel yaşamı oldukça fazla etkileyen televizyon, düzenli olarak yayıma başlamış ve yaygınlaşmıştır. Sinema ve edebiyatta toplumsal sorunlara temas eden eserler ortaya çıkmış tam da bu yüzden uygulanan sansür dönemin bir diğer belirgin özelliklerinden

olmuştur. 70'ler Türkiye'de sınıf mücadelesinin keskinleştiği, pek çok kaynakta kaos ve istikrarsızlıklar dönemi olarak geçmekte, toplumun siyasallaştığı her kesimin örgütlülüğünün arttığı bir süreç söz konusu olmuştur. Komünizm, Milliyetçilik, İslamcılık, Feminizm, Sosyalizm, Liberalizm gibi siyasi akımlar güç kazanmış. Bu akımların içinden pek çok siyasal aktör ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Harekâtı, Petrol Şoku, mollaların gerçekleştirdiği İran devrimi, Rusya'nın Afganistan'ı işgali pek çok uluslararası aktörü ve olguyu etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemiş dengelerin kısa süreli ve karmaşık olmasına neden olmuştur.

1970'li yıllarda ciddi bir sanayi atılımı gerçekleşirken hizmet sektörünün ekonomideki ağırlığı artmış, tarım sektörünün ise azalmıştır. Ekonomide belirgin bir büyüme hızı yakalanmış olsa da dönem sonuna doğru yüksek enflasyon nedeniyle büyüme hızı gerilemiştir. Köylerden kentlere yoğun bir göç dalgası oluşmuş ve bu göç nedeniyle kentlerdeki işsizlik oranı artmıştır. Sermaye sınıfı ve emekçiler arasında uzlaşmalar sağlanamamış, oldukça büyük ve etkili grevler artmıştır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren sermaye emek ilişkisi yeniden biçimlenmeye başlamıştır (Ozan, 2016). Tüm bu kaotik süreç 12 Eylül darbesiyle sonuçlanmıştır. Siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlar tarafların keskinleşmesine neden olmuş, taraflar düşünsel, eylemsel ve siyasal alanda ciddi bir mücadele vermeye başlamıştır.

İslamcılık, yeni bir akım olarak ortaya çıkmamış, sindirilmiş ve yok sayılmış oldukça eski bir akım olarak siyaset sahnesinde yerini almaya başlamıştır (Çaha, 2005). İslamcılık, maneviyatçılığı sayesinde sağ partilerle devletçiliği ve ulusal kalkınmayı öne çıkarması ile de sol partilerle rekabet etmiştir (Çakır, 2005: 547). Değişen toplumun değişmeyen sorunlarından biri olan İslamcılık ideolojisi yüzyılı aşan bir geçmişe

sahiptir. Mevcut siyasi atmosferden dolayı İslamcılık tartışmaları her dönemde olduğundan daha fazla gündemdedir. Cumhuriyet döneminden bu yana 95 yıllık süreçte İslam eğilimli hareketler kendilerini her alanda bu kadar rahat ifade edebilecek bir alan ve zaman bulamamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında ortaya çıkan ve Cumhuriyetin yeni düzeniyle beraber farklı bir aşamaya evrilen İslamcılık, son dönemin en çok tartışılan konularının başında gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu bir taraftan askeri başarısızlıklar nedeniyle toprak kaybederken diğer taraftan da politik ve ekonomik alanda hızlı bir şekilde güç kaybı yaşamıştır. Kiliselerin ve papazların yani dinin dışarda bırakıldığı Fransız Devrimi nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'nda dağılma süreci başlamıştır. Retoriğini din dışı bir söylem üzerine kuran demokratik ve özgürlükçü devrimin karakterinden etkilenen ve bağımsızlıklarını ilan etmek isteyen milliyetçi azınlıklar imparatorluğun çözülme sürecini hızlandırmıştır. (Akt. Aytepe, 2016; Lewis, 2013: 76). Endüstri Devrimi ve Fransız Devrimi'yle yeni devlet yapılarının ortaya çıkması, politikanın ve bu ulus devletlere bakış açılarının temelden bir dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Zayıflama sürecinin dış etkileri bunlarken Islahat Fermanıyla (1856) beraber her anlamda köklü değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Toplumsal düzen modernleşme çabasıyla yeniden tesis edilmeye çalışılmıştır (Bulaç, 2005: 52-53). İslamcılık, 19.yy sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı varoluşsal krizin çözümü olarak politik bir seçenek olarak karşımıza çıkmışsa da gerçek bir çözüm olamamıştır. Klasik anlamda İslamcılık yeniliğe açık bir bakış açısının etkisi altında şekil almıştır. Yapılmak istenen yeniliklerin toplumsal, politik ve kültürel yaşama kattığı yenilikleri inceledikten sonra toplumu olumsuz etkileyecek reformlara karşı durmak istemişlerdir ancak imparatorluğun parçalanmaması arzusu varoluşsal bir

mecburiyetle sahip çıkmak durumunda kalmışlardır (Aktay, 2008: 37). Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren halifeliğin kaldırılması laiklik ilkesinin temel prensibi olması İslamla iktidar arasındaki ilişkiyi her zaman hem diri hem de gergin tutmuştur (Gürel, 2016:437).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma sürecinde İslami yapısını korumaya çalışarak yapılan değişiklikler “devlet için modernleşme” olarak temellendirilebilir. Cumhuriyet dönemindeki mevcut rejim, ulusal mücadeleden sonra ihtiyaç duymayacaklarını düşündükleri dindar öncülerini tasfiye etmiş ve Osmanlı'dan beri süregelen çağdaşlaşma projesini daha güçlü ve köklü bir seviyede sürdürme çabasına girişmiştir. Bu anlamda, Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyeti kuran irade arasında çağdaşlaşma bağlamında gerçekleştirilen reformlar nedeniyle kopukluktan ziyade devamlılık söz konusu olmuştur. Milliyetçilik ve laiklik üzerine temellendirilen modernleşme projeleri ve iradenin sekülerleşme siyaseti nedeniyle edindikleri amaç, İslamın ve savunucularının politik, sosyal ve kültürel alanlardaki yetkinliklerini, etkilerini ve görünürlüklerini sonlandırmak olarak belirlenmiştir (Ete, 2003: 48).

Çok partili hayata geçiş süreciyle beraber Cumhuriyet döneminin din politikasının, sağcı partilerin iktidar tecrübeleriyle hayata geçirilmesi sağlanarak, İslam'a tek yönlü bir bakış açısının aksine konjonktürel çerçevede katmanlı ve değişken stratejilerle yaklaşan bir politikayı benimsenmesi ve böylece İslami yapılanmanın devletin kontrolüne girmesi ve çıkarlarına uygun hale getirilmesi, toplumsal muhalefetin tepki vermesine engel olmuştur (Ete, 2003: 50-51). Demokrat Parti'nin iktidar olduğu yıllarda dini isteklere, Cumhuriyetin özünden kopmadan, sembolik düzeyde olumlu karşılık verilmiştir. Soğuk Savaş koşullarında ortaya çıkan İslami akımlar komünizm karşısında

sürekli olarak yedeklenmiş ve anti-komünist duruşu nedeniyle komünizmin yükselmeye başladığı Müslüman toplumlarda yeniden üretilerek ortaya koyulmuştur. Necmettin Erbakan öncülüğünde 1970’te Milli Nizam Partisi’nin kurulmasıyla beraber gerçek bir siyasi harekete dönüşmüştür (Çakır, 2017). Erbakan’ın “Milli Görüş” adını verdiği İslamcı hareket, merkez sağdan umduğunu bulamayan kesimin temsilcisi olmuştur. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın manevi tarafına yapılan vurgu bu noktada da diğer programlardan İslam’a müracaat edilmesi gerektiği noktasıyla ayrılmıştır (Mert, 2005:414). MNP, laiklik karşıtı program izlediği gerekçesiyle kısa süre sonra kapatılmıştır. Milli Selamet Partisi olarak siyasi hayatına devam eden İslamcılar, 1970’ler boyunca koalisyon hükümetlerinin aktörlerinden biri olmuştur. 12 Eylül darbesinden sonra Refah Partisi İslamcılarını siyasal ve yasal zeminde yeniden bir araya getirmiştir. 1990’larda küçük ve orta İslamcı sermaye ciddi bir dönüşüm yaşamış bu neolibareel dönüşüm sürecinden büyük ölçekli sermayelere dönüşerek çıkmışlardır. Doğru Yol Partisi ile koalisyon kuran Erbakan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk İslamcı başbakanı olmuş, laik burjuvazi ve ordu bu durumdan rahatsız olduğu için 28 Şubat süreci başlamış ve Refah Partisi 1998’de kapatılmıştır.

İslamcılık, muhtelif zamanlarda yoğunluğu değişmek kaydıyla düşünsel tartışmaların konusu olmuştur. İslamcılık, tanımlanması ve tarihlendirilmesi sorunlu olan bir kavramdır. Ortaya çıktığı dönemlerin ve tanımlamaların farklı özellikleri içinde barındırması nedeniyle İslamcılığın homojen bir boyuta sahip olması pek mümkün olamamıştır. Bu anlamda İslamcılıktan değil, İslamcılıkları konu kapsamına dâhil etmek gerekmektedir. Geniş ve dar İslamcılık tanımlarını konu edinmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda İslamcılığın geniş anlamında, İslamcı hareketlerin büyük çoğunluğu kapsama dâhilindedir ve sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik alanlarının tamamının

İslami düzene göre biçim alması gerektiği vurgusunu yapar. İslamcılığın dar anlamı ise 1970’ler sonrasında tevhidi uyanış süreci ve sürecin yayılmasıyla ilgili hareketi ifade eder. Bu İslamcılık anlayışında tevhid merkeze alınmıştır ve hareketin siyasallık vurgusu dikkat çekmektedir. (Koyuncu, 2017). 19. yüzyıl sömürgecilik sistemi nedeniyle İslamiyetin yaygın olduğu topraklarda topyekûn ve ortak bir siyasal duruş sergilemeleri gerekmiştir ve bu sömürü anlayışı siyasal bir kimliğin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kimi ülkelere de İslamcılık kapitalizm karşısında bir savunma ve toparlanma ideolojisi iken diğer bazı ülkelerde ise siyasal bir proje olarak sunulmuştur (Akdoğan, 1999). İslam dinini anti-kapitalist bir çerçevede yorumlayan çok sayıda entelektüele rağmen İslamcılık kapitalist üretim ilişkilerini ortadan kaldırmayı amaçlamamıştır. Ancak kurulan İslamcı rejimlerin tamamında üretim araçlarının burjuvazinin elinde olduğu geniş bir özel sektöre sahip olmuştur (Gürel 2006:441). İslamcılık, Müslümanları özgür bir siyasi hareket içinde birleştirmeyi öngören ve bir siyasal oluşum şeklinde değerlendirilen bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır (Akdoğan,1999). İslamcılık çok sayıda düşünür ve eylemci tarafından savunulmuştur. Mevlana Mevdudi (1903-1979), Seyyid Kutub (1906-1966), Ayetullah Humeyni(1902-1989) kurucu teorisyenler olacak kadar etkili olmuşlardır. Bu üç İslamcı düşünürün temel ortak noktası içinde yaşadıkları toplumların sorunlarına geçmişi ve İslamı kaynak göstererek yanıt vermeye çalışmaları olmuştur. İslamiyet’in ortaya çıktığı dönem onlar için “Asr-ı Saadet” olarak kabul edilmiştir. İslamcılığın üç büyük teorisyeni cahiliyenin aşılması İslam’ın diriltilmesi için siyasi iktidarın ele geçirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Gürel, 2017:438). İslamcı düşünce, Müslümanların 20. yüzyılda yaşadıkları toplumsal ve siyasal sorunların İslam’ın özünden uzaklaşması nedeniyle ortaya çıktığını vurgulamıştır ; ve bunun ancak “öze dönüş” hareketiyle ile çözüleceğini savunmuşlardır. (Gürel,2016:438-439).

Türkmen (2014), Çok partili sisteme geçişle Müslümanlarda da bir kıpırdanma meydana gelmiş olduğunu ancak karşısına sığınarak var olma anlayışı nedeniyle güçlü bir zemine sahip olmadığını belirtmiştir. Türkiye’ de İslami tevhidi uyanış süreci³ 1970’lerde başlamıştır. İslamileştirme amacının öne çıktığı bu dönemde, devlet ve kurumsal yapılarla beraber, kültürel ve diğer tüm toplumsal yapılar İslamileştirilmek istenmiştir (Bulaç, 2005: 49). Bu yıllara gelindiğinde Türkiye’deki aksiyoner dindarlar kendileri için İslamcı sıfatını kabul etmişlerse bile milliyetçilik ve mukaddesatçılık değerlerinden ayıramamışlardır. 1970’lerde İslami arayış ve özlemler içinde hem İslamı kaynağından öğrenme heyecanı hem de mezhepçi zamanda Türkçü, sağcı, milliyetçi kimlik kirliliklerinden arınma ve arındırma çabaları önemli bir diriliş zemin oluşturmuştur (Türkmen, 2014: 85). Yani Türkiye İslamcılığı hem muhafazakâr hem mukaddesatçı hem de milliyetçi rengi dolayısı ile eklektik bir görünüm arz etmiştir (Türkmen,2014: 76). Tevhidi kimlikleri yeterince olgunlaşmadan kendi oluşumlarını kurumsallaştırmadan İslami konuları işleyen bir çeviri yayım külliyatıyla karşılaşmışlardır (Türkmen, 2014).

Türkmen (2014), “Sistemle kerhen de olsa barışık olan sağcı, milliyetçi, devletçi bir kimlik vardı ancak 1960’lardan sonra bu anlayış çözülmüştü” diye belirtmiştir. Seyyid Kutub’un *Yoldaki İşaretler* ve Mevdudi’nin ve Afgani’nin eserleri tercüme edilmiş, bu eserlerin, dönemin Müslümanlarını etkiledikleri ve özellikle milliyetçi etkilerden sıyrıldıklarını, İslam’i kaynaklara dayalı gibi görünen bazı yapıların sorgulanmaya ve zamanla düşünsel düzlemde arınmaya başladığını vurgulamıştır. Yine o yıllarda *Düşünce* yayımlarının da İslami duyarlılık ve bilinç yaratma anlamında önemli bir yeri olduğunun altını çizmiştir. Türkmen, Türkiye’de Müslümanların da İslami bir eğilim

³ Birinci bölümde detaylandırılan bu kavram genel anlamda İslamcılığın, 1970’lerde başka bir süreçten geçtiğine dikkat çekmiştir. Yapılan çevirilerin ve etkisinin, diğer sağcı ideolojilerden kopuşun vurgulandığı bir uyanış olarak belirtilmiştir.

içinde bulunduklarını ancak milliyetçi ve devletçi çizgiden ayrılamadıklarını belirtmiştir. Tevhidi uyanışın ilk olarak 1960'larda *Hilal* dergisi ve Hilal yayımlarının, katkısıyla başladığının altını çizmiştir. 1970'li yıllarda yayımlanan Mevdudi'nin "*Dört Terim*" kitabının yukarıda sözü edilen dönüşüme etkisi olmuştur. Bu dönemden sonra *Hilal* dergisiyle ve yayımlarıyla kısmen, 1970'li yılların ortalarından itibaren ise daha yaygın olarak, tekrar Urvetul Vüska⁴ çizgisinin öze dönüş, modeli üzerinde durulmuştur.⁵

Metodoloji

Sosyo-tarihsel araştırmanın nesne alanı, anlama ve yorumlama süreçlerinin bu alanı oluşturan kişilerin gündelik yaşamlarının rutin bir parçası olarak gerçekleştiği önceden yorumlanmış bir alandır. Yorumsama geleneği sosyo-tarihsel araştırmanın bu ve diğer yorumsamacı koşullarına odaklanırken daha somut düzeyde araştırmayla ilgili metodolojik çerçeve sunmuştur. Thompson bu çerçeveyi derin yorumsamanın yöntembilimsel çerçevesi olarak sunmuştur. Derin yorumsama fikrini Paul Ricoeur ve başka düşünürlerin çalışmalarından temellendirmiştir. Derin yorumsamayı kültürel olguların analizi için genel bir metodolojik çerçeve olarak geliştirmiştir. Thompson derin yorumsamacı yaklaşımını sosyo-tarihsel analiz, söylem analizi ve yorumlama-yeniden yorumlama olarak üç safha şeklinde tarif etmiştir. Sosyo-tarihsel analizde sembolik biçimlerin dış dünyadan kopuk olarak var olamayacağını belirtmiştir. Zaman mekânsal ortamlar, etkileşim alanları, toplumsal kurumlar, toplumsal yapı teknik aktarım medyası sosyo-tarihsel analiz içindeki temel taşlardır. Bunun yanında dilsel ifadelerin yapısal özellikleri bu tür durumlarda söylem analizinden yani yapısal

⁴*El-Urvetu'l Vuska* dergisinin, çağdaş İslami yayıncılığın doğmasında büyük etkisi olmuştur. İslamcı dergiler arasında Uluslararası alanda etkili olmuş ilk dergi *El-Urvet'ul Vuska* dır. "siyasi şefi" Afganidir ve uzak-yakın tüm İslam ülkelerine dağıtımı sağlanmıştır.

⁵<http://www.tevhidhaber.com/turkiyede-tevhidi-uyanis-sureci-paneli-71666h.htm>

özelliklerinin ve söylem ilişkilerinin analizinden söz edebileceğimizi vurgulamıştır. Söylem analizinin semiyotik analiz, konuşma analizi, sözdizimsel analiz, anlatı analizi, tartışmacı analiz gibi birtakım farklı yöntemlerini ayırt etmiştir. Yorumlama safhası biçim ya da söylem analizi yöntemleriyle kolaylaştırılsa da bunlardan ayırdır. Yorumlama, söylem analizi ve sosyo-tarihsel analizin sonuçlarına dayandırmış, ancak yorumlamanın yeni bir düşünce hareketi içerdiğini belirtmiştir. Toplumsal olarak konumlandırılmış ürünler olarak ele alınan sembolik biçimlerin bir bağlama oturtulmasını ve eklemleri bir yapı sergileyen inşalar olarak ele alınan sembolik biçimlerin kapsamını aşar. Sembolik biçimler bir şeyi temsil eder, bir şey hakkında bir şey söyler ve yorumlama süreç tarafından kavranılması gereken de bu aşkın niteliktir. Bu Thompson'a göre aynı zamanda bir yeniden yorumlama sürecidir. Çünkü yorumlama nesnesi olan sembolik biçimler önceden yorumlanmış bir alanın parçasıdır. Sosyo-tarihsel dünyayı oluşturan özneler tarafından yeniden yorumlanmışlardır. Anlam ve güç arasındaki karşılıklı ilişkilere dair bir yorum yaratıcı ve sentetik bir önerme ileri sürer. Önceden yorumlanmış bir nesne alanının yeniden yorumlanması olarak yorumlama süreci zorunlu olarak riskli çatışma yüklü ve tartışmaya açıktır (Thompson, 2013:318-333). Sembolik biçimler araştırmasının temelde ve kaçınılmaz bir biçimde bir anlama ve yorumlama meselesi olmuştur. Anlama ve yorumlama süreçlerine yapılan vurgu değerini bugün de korumuştur. Yorumlama ayağı sosyo-tarihsel ve biçimsel çözümlerin sonuçlarına dayanır, ama yapay bir inşa süreciyle bunların ötesine geçtiğinin altını çizmiştir. Bu iki çözümleme sembolik bir biçimin toplumsal koşullarına ve yapısal özelliklerine ışık tutmak için kullanılmıştır. Bu bağlamda ne söylediğini, neyi temsil ettiğini, neyle ilgili olduğunu bir şekilde ayrıntılandırmaya ve anlatmaya çalışır (Thompson, 2013: 34). Derin yorumsamacı yaklaşım ideoloji çözümlemesine de uyarlanabilir kültürel bir analiz için genel bir çerçeve oluşturmuş olsa bile. Thompson ideoloji çözümlemesini derin yorumsamanın başka bir çeşidi olarak görmüş, anlamın

tahakküm ilişkilerini kurma ve sürdürme biçimlerine dikkat çekmek amacıyla kullanılmasına dayandırmıştır. İdeoloji yorumlaması eleştirel bir amacı olan derin yorumsamadır. Bir ideoloji yorumlaması geliştirirken tahakküm ilişkileri kurma ve sürdürme biçimleriyle toplumsal dünyayı oluşturan kişilerin gündelik anlayışlarından farklılaşan bir yorum öne sürmüştür. İdeolojinin yorumlanması kişilerin sembolik biçimleri farklı bir biçimde, başka bir gözle görmelerini ve böylelikle kendilerine de farklı bir şekilde bakabilmelerini sağlamıştır. Yalnızca sıradan aktörlerin gündelik anlayışları hakkında değil, aynı zamanda bu aktörleri kuşatan güç ve tahakküm ilişkileri hakkında eleştirel bir şekilde düşünmenin önünü açmıştır. İdeolojinin yorumlanması süreci sosyo-tarihsel inceleme alanında olası ve uygun olan gerekçelendirme türleriyle ilgili belirli sorunları gün yüzüne çıkarmıştır (Thompson, 2013: 32-38).

Bu tez, *Şadırvan* dergisinin içeriğini maddeci tarih görüşünü esas alarak bir metin analizi yapmayı amaçlamaktadır. Yorumsamacı metin analizinde yalnızca metin içeriği ile ilgilenmek onu üretenlerin içinde bulunduğu toplumsal-tarihsel süreçten soyutlamak hatalı bir yolun izlenmesine neden olacaktır. Siyasal düşüncüyü üretenler, kendi dönemleri içindeki toplumsal ilişkilerin içinde konumlanır, o dönemdeki toplumsal yapının oluşum sürecine tepki verirler (Zabcı, 2016). Toplumsal-tarihsel analiz, biçimsel-söylemsel analiz ve yorumlama/yeniden yorumlama gibi üç temel evreyi bir araya getirmelidir. Toplumsal-tarihsel analiz, metnin olduğu yeri, nasıl bir toplumsal yapı ve ilişkiler ağı içinde, hangi kurumların ve iletişim araçlarının aracılığında oluştuğunu ele alırken, biçimsel-söylemsel analiz metni anlatsal-anlamsal irdelemeye tabi tutar (Thompson, 1990: 280). Bu üç farklı evre ancak bir arada kullanıldığı zaman anlamlı verilerin ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.

Tezin birinci bölümü, bu tarihsel-toplumsal bağlamı oluşturmaya ve *Şadırvan* dergisinin çıkışının bu bağlam içine yerleştirilerek analiz edilmesine ayrılmıştır. Bu bölümde derginin, yayımlandığı dönem ve öncesinin düşün dünyası ve toplumsal ilişkileri içindeki yerine dair tarihsel-toplumsal bir analiz yapmaya odaklanılmıştır. Toplumsal tarih yaklaşımı bakış açısıyla 1970’li yılların hemen öncesinde ve başında Türkiye’nin siyasal gündemini belirleyen konuların hangileri olduğuna, bu gündemi belirleyen konuların ne tür çatışmalar ya da uzlaşmalar neticesinde ortaya çıktığına odaklanmak gerekmektedir. *Şadırvan* dergisinin yayımlandığı 1976-1980 yılları süresince Türkiye’de belirleyici olan siyasal aktörlerin ve toplumsal dinamiklerin durumuna odaklanılacaktır. 1970’li yılların hâkim toplumsal ilişkileri ve bu ilişkilerin farklı noktalarına değinilecektir. Derginin içeriği ve derginin yayımlandığı dönemin siyasal tartışmaları ile kavramları ilişkilendirmek yine birinci bölümde üzerinde duracağımız başlıklar olacaktır. Dergiyi oluşturan kadro ve bu kadronun siyasal hikâyesi aynı zamanda derginin işlediği temel temalar ve ideolojik örüntülerin çözülmesi üzerinde ikinci bölümde durulacaktır. Bu dönemde siyasal alanda hâkim olan sınıflar hangileriydi ve siyasal aktörler kimlerdi? Toplumsal yapı ve siyasi oluşumlar nasıldı? İktidar ve halk ilişkisi hangi boyuttaydı? Siyasal yapı ve İslamcılar arasındaki ilişkinin boyutu neydi? Toplumsal süreçlere odaklanırken, o yıllardaki siyasal ve kültürel gündeme, *Şadırvan* dergisinin gündemini şekillendirdiği ölçüde odaklanılacaktır. *Şadırvan* dergisi de aynı çerçevede değerlendirilecek, derginin hangi toplumsal dinamiklerin oluşturduğu, hangi siyasal eğilimlerin ürünü olduğu, çıkış noktasında hangi aktörleri bir araya getirdiği ve hangi birikimlerden yararlandığı incelenecektir. Bu çalışma İslamcılık ideolojisinin oluşum sürecinin parçası olarak *Şadırvan* dergisini inceleme nesnesi olarak nitelendirmektedir. Mekânsal-tarihsel-ilişkisel bağlam sayesinde, bir olgu kavramsallaştırılmaya çalışılırken aktarmacı bilginin ötesine geçmeyi başarmakta ve eleştirel bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu üçlü yapı

eleştirel bilgiye ulaşmanın ötesinde, olgunun kendine dair yeniden bilgi üretmesine de olanak tanımaktadır (Zengin, 2017). Yöntembilimsel olarak özünde kişiden ve kişilikten bağımsız bir yapı üzerine temellendirilen araştırma nesnesi, düşünsel ya da mekânsal çerçevede bir değişkenlik içerir.

Tezin ikinci bölümünde ise, ilk olarak HİKDE'nin ve *Şadırvan* dergisinin kurucu figürü olan Gülsen Ataseven'e odaklanılacak, toplumsal ilişkilerin bir parçası olan Ataseven'in siyasal ve özellikle kültürel bir figür olarak nereye oturtulacağı, hayat hikâyesi de göz önüne alınarak tartışılacaktır. Derginin yazıldığı dönemin siyasal koşulları, dergiyi oluşturan kadro ve bu kadronun siyasal hikâyesi üzerinde durulacaktır. Hanımlar İlim ve Kültür Derneği'nin ve *Şadırvan* dergisinin kurucu figürü olarak Gülsen Ataseven toplumsal ilişkilerin bir parçası iken siyasal ve özellikle kültürel bir figür olarak nereye oturtulacağı, hayat hikâyesi de göz önüne alınarak tartışılacaktır. Bu sebeple de Ataseven'in İslamcı kadın hareketinde bir aktör olarak ortaya çıkmasına temel teşkil eden tarihsel atmosferi ortaya çıkarmak için öncelikle Türkiye'de kadın konusundaki gelişmeleri takip edilecektir. *Şadırvan* dergisi de aynı çerçevede değerlendirilecek, dergiyi hangi toplumsal dinamiklerin oluşturduğu, derginin hangi siyasal eğilimlerin ürünü olduğu, çıkış noktasında hangi aktörleri bir araya getirdiği ve hangi birikimlerden yararlandığı yine ikinci bölümde incelenecektir. İkinci bölümün temel odak noktalarından diğeri ise *Şadırvan* dergisinde işlenmiş olan ideolojik örüntülerin irdelenmesi olarak belirlenmiştir, çalışmanın bu kısmında Thompson'ın önerdiği ideolojinin işleyiş kipleri şeması kullanılacaktır.

İdeoloji kavramı, ortak unsurun ortak bilinçle biçim kazanmasını açıklamaya çalışan bir kavramdır. (Thompson, 2013: 42). Gerçek toplumsal ilişkiler ağında tarafların ortaya çıkardığı düşünsel bütünlüğün tamamı hem siyasal düşünce hem de ideolojik olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal düşünce ve ideolojinin benzer yanı, ikisinin de belirli bir

çıkartı, bir çıkar çatışmasındaki belirli bir pozisyonu savunmak amacıyla harekete geçmiş olmasıdır. İdeoloji analizi her şeyden önce sembolik biçimlerin güç ilişkileriyle kesişme biçimleriyle ilgilenir. İdeoloji kavramının toplumsal ve siyasi düşüncenin gelişiminde oldukça kritik bir yeri olmuştur. İdeoloji, 18. yy Fransa'sında Destutt de Tracy tarafından "Düşünceler bilimi" önerisiyle ortaya atılmıştır. Başlangıçta Avrupa aydınlanmasının olumlu ruhunun aşılandığı kavram kısa süre sonra olumsuz bir anlam taşımaya başlamıştır. İdeoloji, fikirlerin ortaya çıkışının bir araya gelişinin ve yayılışının sistematik bir açıklamasını sunmuştur. Olumlu ve ya olumsuz nitelikler taşıırken gündelik hayatın siyasi mücadelelerinde sürekli olarak rol oynayan bir terim olmaya devam etmiştir. İdeoloji kavramının geçmişine odaklanarak ideolojiyi yeniden kavramsallaştıran Thompson anlam oluşumunun tahakküm ilişkilerini nasıl beslediğine odaklanmıştır. Kavramın Marx'ın eserlerinde nasıl kullanıldığı üzerinde durmuştur. Marx'ta ideolojinin polemikçi kavranışından gölge görüngücü kavrayışına geçişle olumsuzluk kıstasları da değişmiştir. İdeoloji kavramının kullanım tarihinde şüphesiz en önemli kişi olan Marx bile farklı anlamlara gelecek şekilde kullanmıştır. Metinlerinde birden fazla tema olduğu fark edilmiştir. İdeoloji kavramının Marx'ın çalışmalarında işlemsel olan birtakım belirgin kuramsal bağlamları göstermeye çalışmıştır. Sosyo-tarihsel dünya ve bu dünyanın yapısı, dinamikleri ve gelişimine dair tutarlı görüşler değil daha ziyade bazı açılardan uyusırken başka açılardan çatışan görüşler bolluğu sunmuştur. Marx'ın ideoloji kavramı daha sonra toplumsal yapı ve tarihsel değişim tariflerinde daha genel bir rol edinmiştir. Daha sonra Karl Mannheim'in *İdeoloji ve Ütopya* adlı kitabı üzerinde durarak ideoloji kavramının düşüncenin toplumsal belirlenimine dair genel sorunu üzerine yoğunlaşmıştır. Thompson, kavrama yönelik olarak olumsuz karakterini koruyan ancak eleştirel bir kavram olarak ele almıştır. Nötr ideoloji kavrayışı ve eleştirel ideoloji kavrayışları olarak iki genel ideoloji kavrayışı sunmuştur. Nötr kavrayışlara göre ideoloji toplumsal yaşamın pek çok yönünden biridir

ve diğerlerinden daha sorunlu değildir. Toplumsal düzene karşı mücadele ederken tabi gruplar için olduğu kadar statükoyu müdafaa eden hâkim gruplar için de gerekli olabilir. Eleştirel ideoloj kavrayışları ise olumsuz ya da eleştirel bir anlam taşır ideolojik olarak nitelenen görüngülerin yanıltıcı ya da tek yönlü olduğunu ima eder (Thompson, 2013: 42-71).

Thompson'un önerdiği ideoloji kavrayışı Marx'ın sunduğundan iki açıdan önemli şekilde farklılaşır. Tahakküm ilişkilerini muhafaza etme şartları genellikle sınıf ilişkileri cinsinden anlaşılır. Başlıca eşitsizlik ve sömürü eksenlerini oluşturan şey sınıf tahakkümüdür. Ancak Thompson, sınıf ilişkilerinin tahakkümün ve tabiiyetin sadece bir biçimi olduğunu ve eşitsizliğin yalnızca bir boyutunu oluşturduğunu vurgulamıştır. Onun için sınıf ilişkileri tahakküm ve taabiyetin hiçbir surette tek biçimi değildir. Marx 'ın bu anlamda açıkça yanlış yöne sevk edici olduğunun altını çizmiştir. Eşitsizlik ve sömürünün temeli olarak sınıf ilişkilerinin önemini vurgulamış olsa da cinsiyetler, etnik gruplar, bireyler ve devlet, ulus devlet ve ulus devlet blokları arasındaki ilişkilerin önemini ihmal etme eğiliminde olmuştur Marx. Önerdiği ideoloji kavrayışı bir diğer açıdan Marx'ın açıklamasından farklılaşmıştır. İdeolojinin örtük kavrayışı Marx tarafından asla formüle edilmediği için buna net bir anlam atfetmek güçtür Thompson'a göre. Üretimin nesnel ilişkileriyle ve öncelikle ekonomik nitelikli durumlar tarafından belirlenmiş sınıflar kendilerinde mevcuttur. Sembolik biçimler, toplumsal ilişkilerin kendiliğinden kurulmasına sürekli ve yaratıcı bir şekilde müdahildir. Bu nedenle ideolojiyi sembolik biçimlerin seferber ettiği anlamı tahakküm ilişkileri kurma ve sürdürmeye hizmet etmeleri bakımından kavramsallaştırmayı önermiştir. Anlam fikri, tahakküm kavramı ve anlamın tahakküm ilişkileri üzerinde durulması gereken Thompson tarafından önerilmiş üç veçhedir. Sembolik biçimler derken, öznelerce üretilen, o öznel ve başkalarınca anlaşılır inşalar olarak kabul gören eylemler, imgeler ve metinler toplamıdır (Thompson, 2013).

Genel işleyiş kiplerini belirlemek ve belirli durumlarda sembolik inşa stratejileriyle ilişkilendirebilecekleri bazı biçimlere işaret etmiştir. İdeolojinin faaliyet gösterebileceği beş genel işleyiş kipini birbirinden ayırt etmek mümkündür. Bu beş işleyiş kipi Meşrulaştırma, Örtmece, Birleştirme, Parçalama ve Şeyleştirme'dir. Bu beş kipin ideolojinin faaliyet gösterdiği tek biçimler olduğunu ya da bunların her zaman birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösterdiği iddiasında değildir. Bu kipler örtüşebilir veya birbirlerini pekiştirebilir. Belirli işleyiş kiplerini belirli sembolik inşa stratejileriyle ilişkilendirirken bu stratejilerin yalnızca bu kiplerle ilişkili olduğunu ya da sözünü ettiği stratejilerinin tek geçerli stratejiler olduğunu savunmamıştır. Verili bir sembolik inşa stratejisini ideolojik olup olmadığı bu strateji aracılığıyla kurulan sembolik biçimin belirli durumlarda nasıl kullanıldığına bağlıdır.

Genel Kipler	Sembolik İnşanın Bazı Tipik Stratejileri
Meşrulaştırma	➤ Ussallaştırma ➤ Evrenselleştirme ➤ Öyküleme
Örtmece	➤ Yerinden Etme ➤ Hüsnütahirleştirme ➤ Mecaz (Ad aktarması, Eğretilme)
Birleştirme	➤ Standardizasyon ➤ Bütünün Simgeleştirilmesi
Parçalama	➤ Farklılaştırma ➤ Ötekinin Sansüre Uğraması
Şeyleştirme	➤ Doğallaştırma ➤ Ebedileştirme ➤ Adlandırma / Edilgenleştirme

Tablo 1:Thompson'ın ideolojinin işleyişine dair şeması (Thompson, 2013)

Thompson, İdeolojinin işleyiş kiplerinden Meşrulaştırmayı ele alarak başlamıştır. Tahakküm ilişkilerinin meşru olarak temsili belirli temellere dayanan, belirli sembolik biçimlerde ifade edilen ve verili durumlarda az ya da çok etkin olabilen meşruluk

iddiası görülebilir. Ussal temeller, geleneksel temeller, karizmatik temeller Weber'in meşruiyet iddialarını dayandırdığı üç farklı zemindir. Bu temellere dayanan iddialar sembolik biçimlerde sembolik inşanın belirli tipik stratejileri aracılığıyla ifade edilebilir. Sembolik bir biçimin üreticisini bir dizi toplumsal ilişki veya kurumu savunmaya böylelikle belirli bir hedef kitlesini bunun desteklenmeye değer olduğu konusunda ikna etmeye çalışan akıl yürütme zincirine ussallaştırma demiştir. Bir diğer tipik strateji evrenselleştirmedir. Bu strateji aracılığıyla bazı kişilerin veya grupların faydası için yapılan kurumsal düzenlemeler tüm toplumun faydasını gözetmek için düzenlenmiş gibi lanse edilir. Meşruiyet iddiaları aynı zamanda öyküleme strateji aracılığıyla da ifade edilmiştir. Bu iddialar geçmiş anlatan hikâyelere gömülüdür ve şimdiki zamanı ebedi ve üzerine titrenen muhafaza edilmesi gereken bir durumun parçası olarak değerlendirilir (Thompson,2013).

Genel kiplerden biri olan Örtmece ideolojinin işletilebilmesi için kullanılan usullerden bir diğeridir. Tahakküm ilişkileri açıkça gösterilmeyerek ya da kabul edilmeyerek mevcut ilişki veya süreçlerden başka yöne çevrilmek zorunda kalıp kurulabilir ve sürdürülebilir. Yerinden etme stratejisi geleneksel olarak bir nesne ya da referans vermek için faydalanılan kavram bir başkasını referans vermek için kullanılır. Bu terimin olumlu ya da olumsuz çağrışımların öteki nesne ya da kişiye aktarılır. Toplumsal ilişkilerin taslanması kolaylaştıran bir diğer strateji hüsnü tabirleştirmedir. Kurumlar, eylemler ve sosyal ilişkiler tarif ya da yeniden tarif edilirken olumsuz bir değerlemeye sebep olacak durumlar bertaraf edilir. Örtmece olarak ideoloji mecaz başlığı altında değerlendirilebilecek bir diğer stratejidir. Sembolik biçimler mecaz anlamın temsiliyeti için anlamlı yapılardır. En yaygın mecaz biçimleri arasında tahakküm ilişkilerinin taslanmasında kullanılabilecek kapsamlama bulunur. Bu teknik

toplumsal ilişkileri topluluklar ve parçaları belirli guruplar ve daha geniş toplumsal ve siyasal biçimler arasındaki ilişkileri taslayabilir (Thompson,2013).

İdeolojinin üçüncü bir işleyiş usulü Birleştirmedir. Tahakküm ilişkileri, sembolik düzeyde kişileri onları ayırabilecek farklılık ve ayrımlardan bağımsız olarak kolektif bir kimlikte kucaklayan bir birlik biçimi inşa ederek kurulabilir. Bu kipin sembolik biçimlerde ifadesini bulduğu tipik stratejilerden biri standardizasyondur. Sembolik biçimler sembolik mücadelenin müşterek temeli olarak tanıtılan standart bir çevreye uyarlanır. Ulusal bir dilin oluşturulması guruplar arasında müşterek bir kimliğin ve ulus devletin sınırları içerisinde diller yaratılmasına hizmet eder. Bir diğer sembolik inşa stratejisi bütünün simgeleştirilmesi olarak tarif edebileceğimiz bir şeydir. Bir ya da daha fazla gruba dağılmış olan ve gurupların ortaya çıkardıkları ortak kimlik ve özdeş hale getirilecek sembollerin kurulmasını sağlar (Thompson, 2013).

İdeolojinin faaliyet göstermesine aracılık eden dördüncü bir kip Parçalamadır. Tahakküm ilişkileri bireyleri birliktelik içinde değil, egemen sınıflara etkin bir şekilde karşı gelemeyecek kadar bölerek ya da oluşacak muhalif tepkileri bir hedefe yönelterek devam ettirilebilir. Sembolik inşanın tipik bir stratejisi farklılaştırmadır, kişi ve guruplar arasındaki ayrımları bölünmeleri vurgulamak onların bir araya gelmelerini engelleyen ve mevcut ilişkilere etkin bir şekilde meydan okumaktan ya da gücün uygulanmasını etkin bir şekilde katılmaktan alı koyan nitelikleri ön plana çıkarmaktır. Bir diğer strateji ötekinin sansürlenmesi olarak tarif edilebilir. Bireyleri kolektif olarak ona karşı koymaları ya da sansürlemeleri çağrısında bulunulan içeride ya da dışarıda bir düşmanın inşasını içerir (Thompson,2013).

Şeyleştirme ideolojinin beşinci işleyiş kipi olarak kategorize edilmiştir. İktidar ilişkileri nedeniyle kalıcı olmayan bir durum sanki asla geçmeyecek, doğal ve zamandışıymış gibi gösterilerek inşa edilmeye çalışılmıştır. Şeyleştirme olarak ideoloji bu nedenle sosyo-tarihsel görüngülerin toplumsal ve tarihsel niteliğinin tavsiyesini ya da gizlenmesini içerir. Bu kip sembolik biçimlerde doğallaştırma stratejisi aracılığıyla ifade edilebilir. Benzer bir strateji ebedileştirme olarak tarif edebileceğimiz şeydir. Sosyo-tarihsel görüngüler geçici olmayan, değişmeyen ve yeniden tekrar eden durumlar olarak resmedilir ve tarihsel niteliklerinden mahrum bırakılırlar. Başlangıç noktasının nereden ve hangi zamandan geldiğinin muğlak olması tüm izlerin kaybolması nedeniyle geçmişten sonsuza kadar uzanıyor görünen gelenekler ve kurumlar kolay kolay bozulmayan bir katılık elde ederler. Şeyleştirme olarak ideoloji adlandırma ve edilgenleştirme gibi çeşitli söz dizimsel araçlar aracılığıyla da ifade edilebilir. Adlandırma, kurulan cümleler ya da kelimeler onları oluşturanlara dair tanımlamaların birer kavrama dönüştürülmesi sonucunda ortaya çıkar. Özneler ve yüklemeler yok olmaya başlar nihayetinde ortaya çıkan sürecin bir öznenin yokluğunda ortaya konmuş şeyler olarak kabul edilir (Thompson,2013).

Thompson, İdeolojinin bu çeşitli çalışma kiplerini ve bunlarla ilişkilendirilebilecek kimi tipik sembolik inşa stratejileri belirleyerek anlam ve gücün toplumsal yaşamdaki etkileşimi üzerine düşünmeye başlanabilecek kimi yollara dikkat çekmiştir. Tarihsel bir incelemeyi kolaylaştırabilecek kabataslak yönergeler olarak sunmuştur. Sembolik biçim türleri kendi başlarına ideolojik değillerdir. Sembolik stratejiler tarafından üretilen ya da sembolik biçimler tarafından aktarılan anlamı tahakküm ilişkileri kurma ve sürdürmeye hizmet edip etmediği ancak sembolik biçimlerin üretildiği ve alımlandığı özgül bağlamların üreticilerden alıcılara aktarıldığı özgül mekanizmaların ve bu sembolik

biçimlerin onları üreten ve alılmayan özneler için ne anlama geldiklerinin incelenmesiyle yanıtlanabilecek bir sorudur.

Thompson derin yorumsamacılık anlayışı ile tarihsel-toplumsal boyutları da içine alan bir yöntem geliştirmiştir. Bu tez toplumsal tarih yaklaşımı ile tarihsel maddeci bir analiz çerçevesinde önerilen şema kullanılarak bu sınıflandırmadan faydalanılarak neticesinde ortaya çıkan ideolojik örüntüleri somut tarihsel koşullar içinde değerlendirecektir. İdeolojik analiz dönemin toplumsal olaylarını kavramayı ve bu dönemin olgularını ortaya çıkaran durumları anlamayı sağlamaktadır. Bu bağlamda *Şadırvan* dergisinde işlenmiş temalar ve bu temaların ideolojik alt yapısı incelenecektir. Dergideki yazılardan derlenen ve bir kısmına yukarıda değinilen kavramsal temaları bir çerçevede sınıflandırmaya çalışılacaktır. *Şadırvan* dergisinin içeriği, ideolojik bir anlatı olarak ele alınacak ve ideolojinin belirli işleyiş biçimlerinin izleri, derginin içeriğinde sürülecektir.

Tezin sonuç bölümünde ise derin yorumsamanın metodolojik çerçevesinden üçüncü safha olan yorumlama-yeniden yorumlama içerik analizine ek olarak kullanılmaya çalışılacaktır. Thompson metodolojik çerçeveyi ana hatlarıyla belirlerken çoğunlukla yorumsama adıyla bilinen belirli bir düşünce geleneğine yaslanmış ve “Neden yorumsama?” diye bir soruyla başlamıştır. Bu tez de, yeniden yorumlama çabasını bu noktaya yönlendirerek, *Şadırvan* dergisinin içerdiği temaların o tarihsel süreçte hangi toplumsal ilişkileri beslediğini göstermeye çalışacaktır. Bu çerçevede, yeniden yorumlama çabası, geçmişten günümüze etki etmiş kavramların, temaların ve söylemlerin ideolojik niteliğinin hangi oranda devam ettiğine, kapsamının ve içeriğinin dönüşüp dönüşmediğine veya bu ideolojik içerikteki hangi öğelerin neden terk edildiğine dair bir değerlendirme içerir. Böylece ele alınan ideolojik öğelerin, dönemin sınıfsal çelişkileri ve iktidar mücadeleleri içinde hangi gruplarla ilişkilendiği, tarihsel olarak hangi toplumsal kesimlerin çıkarlarına hizmet etmiş olduğu açığa çıkarılabilir.

I.BÖLÜM

ŞADIRVAN DERGİSİNİN ORTAYA ÇIKTIĞI SOSYO-TARİHSEL SÜREÇ VE SİYASAL AKTÖRLER

1.1. Giriş

Bu çalışmanın birinci bölümü sosyo-tarihsel bağlamda *Şadırvan* dergisinin çıkışının bu bağlam içine yerleştirilerek analiz edilmesine ayrılmıştır. Çalışma, İslamcı dergiciliğin genel bir tasvirini sunarak kurucu figürler üzerinden oluşan saflaşmaları gözden geçirecektir. *Şadırvan* dergisinin yayımlandığı 1976-1980 yılları süresince Türkiye’de belirleyici olan siyasal aktörlerin ve toplumsal dinamiklerin durumuna odaklanılacaktır. 1970’li yılların hâkim toplumsal ilişkileri ve bu ilişkilerin farklı noktalarına temas edilecektir. Derginin içeriği ve derginin yayımlandığı dönemin siyasal tartışmaları ile kavramları ilişkilendirmek yine birinci bölümde üzerinde duracağımız başlıklar olacaktır. Fikir hareketlerini temsil edenler dergiciliğin önemini anladıkları andan itibaren okurlara fikirlerini, yorumlarını, ilkelerini sunmak ve bu yolla ideallerini kitleleştirmek istemişlerdir (Öz, 2016: 77). Bu yüzden ideolojiler ve ideologlar dergiler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmış, etkilemiş ve bu etki sebebiyle bir anlamda yön vermiştir. Bu noktada İslamcı dergi piyasasında gelişen ortamın başat özellikleri sunulmaya çalışılacaktır. Bu bölümde derginin, yayımlandığı dönemin düşün dünyası ve toplumsal ilişkileri içindeki yerine dair tarihsel-toplumsal bir analiz yapmaya odaklanılacaktır. Toplumsal tarih yaklaşımı bakış açısıyla 1970’li yılların hemen öncesinde ve başında Türkiye’nin siyasal gündemini belirleyen konuların hangileri olduğuna, bu gündemi belirleyen konuların ne tür çatışmalar ya da uzlaşmalar neticesinde ortaya çıktığına odaklanmak gerekmektedir. 19. yüzyılın son çeyreğinden

başlayarak günümüze uzanan modernleşme ve Batılılaşma süreci ile bu sürecin farklı dönemlerinde kadınların konumları, rolleri ve mücadelelerindeki değişime ve dönüşüme ışık tutulması, toplum için daha özgürlükçü ve daha demokratik bir toplumsal düzen inşa edebilmenin önkoşulunu oluşturmaktadır.

Bu çalışma İslamcılık ideolojisinin oluşum sürecinin parçası olarak *Şadırvan* dergisini inceleme nesnesi olarak seçmiştir. Türkiye'nin siyasal, sosyal ve kültürel hayatına damga vuran siyasi akımlara mensubiyet iddiasıyla çıkarılan dergilerin sınırlarını net bir biçimde çizmek pek kolay değildir. Bu zorluk dindarlık, muhafazakârlık, mukaddesatçılık, ilericilik, milliyetçilik gibi kategorilerle bunları bir biçimde içeren Kemalizm, İslamcılık, Sosyalizm, Feminizm, Liberalizm gibi siyasi akımların farklı dönemlerde iç içe olmasından kaynaklanır. Bu geçişken olma durumunu önemsemeden sosyal bilimsel çözümlemeler yapmak süreli yayımları değerlendirme sürecinde süreklilik gerektiren temelsiz yorum ve analizlerde bulunma riskiyle karşı karşıya kalmamıza sebep olmaktadır (Öz,2016: 83).

Bu tez, 1970'lerin başından itibaren dirilmeye başlayan İslamcı dergiciliğin genel manzarasını ve kurgulanan “şehirli dindar kadın” kimliğini çerçevelemeyi hedeflemektedir. 1970'li yıllara gelindiğinde İslamcılarının durumunu tespit etmek dönemin İslamcı neşriyatına bakmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Çalışmada 1970-1980 arası Türkiye'sinin en sıcak gündemi siyasi, fikri, dini ve edebi veçhelerinden bir kısmını İslamcı dergi olan *Şadırvan* 'ı merkeze alarak onlardan geriye kalan yazılar bağlamında incelenmektedir. 1970'li yılların ortasında İslamcı kadınlar arasında “yardımlaşma” maksadıyla kurulan (HİKDE) dindar kadınların giyimini, gündelik yaşam biçimini ve davranışlarını konu alan *Şadırvan* adında bir dergi yayımlamış ve bu yayımın gayesi başörtüsüne kamusal ve toplumsal alanda saygın bir kimlik (Barbarosoğlu, 2016) kazandırmak olmuştur. 1970'li yıllar da Cumhuriyet kamusunun

ve kurumlarının estetik ve görsel zevklerinin incinmesine mahal vermeyecek bir şıklık içinde olmayı hedefleyen ve önemseyen şehirli dindar kadınlar, cumhuriyetçiler için ideolojik anlam taşıyan “Başörtüsünü” kamusal alanda kullanmaya başlamışlardır. Şehirli ve modern İslamcı kadın kimliğini inşa etmeye çalışan Şule Yüksel Şenler’in uyumlu giyimi, örtünme şekli bu bağlamda önemlidir. Estetik incinmeyi bertaraf etmeye çalışan *Şadırvan* bunu en iyi ifade etmeye çalışan mecralardan biri olmuştur. İslamcılar ve *Şadırvan*’ın yazar kadrosu, rejim tarafından köylü kadın kimliğinin bir parçası olarak görülen başörtüsünün statüsünü değiştirmeyi en temel mesele olarak görmüşlerdir (Barbarosoğlu, 2016: 21).

1.2.İslamcılık

Bu çalışmada *Şadırvan*’ın temel unsuru olan İslamcılık kavramı ve İslamcılık ideolojisi üzerinde durulmuş ve İslamcılık düşüncesinin fikri sahipleri, kökeni ve toplumdaki tezahürleri de irdelenmeye çalışılmıştır. Bunun öncesinde Müslüman ve İslamcı ayrımı yapılması kavram karmaşasının önüne geçilmesi hususunda önemli olmuştur. İslamcı kimlik verili tanımları, İslam dinine mensup olmanın kabul ediliş şekillerini ve nesilden nesile sınıflandırmalarını kabul etmediği için “Müslüman doğma” ve “Müslüman olma” kimliklerinden ayrı bir durumdur. Bu bağlamda İslami köktencilik dinsel geleneklerin yeniden yorumlanmasıdır (Göle, 2017: 28). Üzerinde anlaşmaya varılan bir ortak tanım olmadığından, “İslamcı” olarak adlandırılan birçok kişi ve grup, İslamcı nitelemesini kabul etmemektedir. Bazı kesimler için diğer ideolojiler gibi bir düşünce akımı, bazı kesimler içinse belli bir yoruma ve doktrine indirgenmiş siyasallaştırma biçimidir. İkisi dışında bir de dinin, siyasette istismar edildiğini düşünenlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur (Bulaç, 2012). İslam, var olduğu andan bugüne toplumsal kabulü sağladığı bölgelerde politik, sosyal, ekonomik ve tarihsel süreçte olgunlaşan ve karakterini kökten

değitirmiş bir inanç sisteminin genel adıdır. İslam varlığını, 7. yüzyıldan beri İslam'ın kutsal kitabı Kuran'ı-Kerime ve sünnetlere dayandırmış ve meşruiyetini bu iki kaynak üzerinden sağlamıştır.. İslam, İslamiyet, Siyasal İslam gibi kavramlar farklı alanları kapsarlar.

İslam, Peygamber'in Allah'ın emirleri doğrultusunda insanlığa ilettiği ilahi mesajların toplamıdır. İslamiyet, inananların içinde bulundukları toplumun ve ait oldukları tarihin etkisiyle ilahi emirleri yerine getirme biçimidir. Siyasal İslam ise, İslam toplumlarının batı modernleşmesinin karşısında oluşturduğu İslam'dan daha çok İslamiyet'e dayalı modernizmle etkileşimli düşünce ve eylemlerin bütünüdür (Türk, 2015: 100).

Geçmişten bugüne kişileri ve grupları etkisi altında bırakan değişim ve dönüşümlere sebep olmuş birçok fikir akımı ortaya çıkmıştır. Bu akımlardan biri olarak değerlendirilebilecek İslamcılık, geniş bir etkileşim alanına ve uzun bir geçmişe sahiptir. Kara'ya göre İslamcılık,

19.-20.yy.da, İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, eğitim yeniden hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütününe ihtiva eden bir hareket olarak tarif edilebilir (Kara, 2014: 17).

Günümüz İslamcılığının bir başka etkili İsmi Bulaç'a göre (2012) ,

İslamcılık, İslam'ın ana referans kaynaklarından hareketle “yeni” bir insan, toplum, siyaset/devlet ve dünya tasavvurunu, buna bağlı yeni bir sosyal örgütlenme modelini ve evrensel anlamda İslam Birliği'ni hedefleyen entelektüel, ahlaki, toplumsal, ekonomik, politik ve devletlerarası harekettir.

İslamcılık, toplumsal ve politik yaşamda İslam'ın gerekliliğine dikkat çekmektedir. İslamcı hareketlerin tamamını kapsayayan İslamcılık, İslami kuralların ve İslami düzenin gündelik yaşamın tüm alanlarında işletilmesi gerektiğini savunur. Müslüman toplumlarda liberalizm, milliyetçilik, sosyalizm, komünizm gibi ideolojilere alternatif olarak sunulmuştur. *Şadırvan* dergisi bu İslamcılık kavramı ve İslamcılık anlayışı etrafında şekillendirilmiştir. Bu bağlamda bütün İslami akımları İslamcı olarak tanımlamak mümkündür. Geniş anlamıyla tanımlamaya çalışılırsa İslamcılık, yaşamın bütün alanlarını İslami kurallara göre düzenleme talebidir.

1.3.Bir İdeoloji olarak İslamcılık ve Bağlamı

İslamcılık'ta Osmanlı-Türkiye, Mısır, Afganistan ve İran belirleyici olmuştur. En etkili süreç Pakistan'ın kuruluşu döneminde yaşanmış; bu durum Mısır, Türkiye ve İran İslamcılarını için siyasal düşüncelerini ve tasarladıklarını uygulama alanı buldukları “ilk modern olay” olmuştur. (Bulaç, 2012). İslamcılık, Osmanlı imparatorluğunun yıkılma sürecini durdurmayı hedefleyen ideolojilerden en güçlü olanıdır. 19.yüzyılın sonlarında ortaya çıkan İslam ile toplumsal, siyasal ve kültürel hayatın tamamına egemen kılmak amacıyla kurgulanmıştır. Etkili olduğu ikinci bir dönem ise II. Dünya Savaşı sonrasında Müslüman toplumlarda komünizmin yükselmeye başladığı zamana denk gelir.

İslam'ın ideolojiye dönüşme sürecinin itici gücü, sömürgeci Batılı devletlere karşı harekete geçme arzusu olmuştur. Batılı devletlerin sömürgesi olan Müslüman devletlerin ve toplumların çoğu Batı'nın acımasız politikalarıyla ve vahşetiyle karşı karşıya kalmıştır. İslamcılık, sürekli ve sistemli sömürge politikaları nedeniyle Batılı devletler karşısında Müslüman nüfusun yoğun olduğu devletlerin geri kalışını ve gelişmemesi durumunu sorgulamayı öğretmiştir. Sömürge haline getirilmiş olan

Müslüman toplumların bağımsızlıklarını kazanmalarını amaçlamıştır. *Şadırvan* dergisi Batı karşıtlığını derginin merkezine oturtarak 1970’lerde ve geçmişte sömürü politikasına karşı durmuş ve Müslüman halkları bu politik, ekonomik ve kültürel sömürüye karşı uyandırmayı ve birleştirmeyi hedeflemiştir. İslamcılık, 20. yüzyılda İslam dünyasını akılcı bir yöntemle zalim Batı’dan baskıcı ve zorba yönetici ve politikacılardan, ezilmekten, sömürden, batı taklitçiliğinden, hurafelerden kurtarmayı hedeflemiştir. Tek gayesi İslam’ı dünyada en etkili ve en güçlü din haline getirmek ve bölünmüş, parçalanmış İslam coğrafyasını bir çatı altında toplamak olmuştur. İslam’ı hareket odaklı, modernleşmeyle ilişki içinde olan etkili bir sistem haline getirmek için mücadele etmişlerdir. İslamcılık ideolojisi politik ve felsefi bilgiye dayalı fikirlerin ve bu ekseninde çözülen sorunların genel geçerliliğini içeren bir sistem olarak ortaya koyulmuştur (Akt. Türk, 2015: 103). Küresel kapitalizmin analizcileri, İslamcılık derken, emperyalist dünya sisteminin genel ve yerel yapılarına karşı çıkan, Müslümanları İslami esaslara göre yeniden bütünleştirmek ve çağdaş sorunları vahyi ölçülerle fikhedip cevaplamak isteyen hareketleri kastetmektedirler. Bu algı İslamcılığın evrensel boyutudur ki 1970’li yıllardan sonra Türkiye’deki “tevhidi uyanış” süreciyle örtüşmektedir (Türkmen, 2014: 19).

İslamcılık, 20.yüzyılda pek çok düşünür ve eylemci tarafından savunulmuştur, ancak yalnızca üç isim kurucu teorisyen sıfatı alacak kadar yayılmış ve etkili olmuştur bunlar; Mısırlı Seyyid Kutup, İranlı Ayetullah Humeyni ve Pakistanlı Mevlana Mevdudi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu üç isim İslam öncesi tarihini adaletsizliğin hâkim olduğu bir cahiliye dönemi, 7. yüzyılı ise adaletin ve huzurun hâkim olduğu saadet dönemi olarak kabul etmişlerdir (Gürel, 2017: 437-454).

Ortadoğu’da İslamcılık düşüncesi, emperyalist bakış açısının ve laik milliyetçiliğin Baas rejimleri tarafından olumlanmasından sonra sömürge olan devletlerin bağımsızlıklarını kazanarak rejime karşı bir tutum sergilemiş ve tekrardan yükselmeye başlamıştır. Ayetullah Humeyni’nin öncülüğünde örgütlenen İranlı siyasal İslamcılar, kraliyet rejimini ve monarşiyi dışlayarak kendini ortaya koymuştur. Bu yüzden Arap İslamcılığı gibi devrimci bir yapıda olgunlaşmıştır. Türkiye içinde etkili olan ikinci nesil siyasal İslamcılar bahse konu İslami akımların aksine, rejim değişikliğini hiçbir zaman amaçlamamışlardır. Ortadoğu’ daki İslami hareketlerden farklı bir hareket olan Milli Görüş İslamcılık geleneğini arka plana atmamış ve ötekileştirmemiştir (Yavuz,2005: 128). Türkiye’de oluşan muhalif İslamcı söylem yeni düzene karşı değil oluşturulan sistemin kurucu ideolojik kaynaklarına ve düşünsel yapısına karşı gelmiştir. bir sonraki nesillere bu paradigmayla aktarılmıştır (İnceoğlu, 2009: 55).

1.4.İslamcılığın Evreleri

İslamcılığı, tanımlamak kadar tarihlendirmek ve dönemselleştirmek de sorunlu bir süreçtir. İslamcılığın, zamana, zemine, politik durumlara, kavranış şekline bağlı olarak pek çok farklı tanımlama, tarihlendirme ve dönemselleştirme yapmak söz konusu olmuştur. İslamcılık Kavramı dışardan yapılan bir nitelemedir, İslamcıların kendilerinin kullandığı bir adlandırma değildir. İslamcılar, İslamcılık kavramı yerine İttihad-ı İslam, İslam siyaseti gibi kavramaları kullanmayı tercih etmişlerdir. (Kara, 2014: 31).

Dönemselleştirmenin zorluğuna rağmen İslamcılığı üç farklı döneme ayıran Bulaç’a göre: Birinci dönem 1856-1924 yıllarını kapsar. İkinci dönem ise 1947-1997 ya da 1950-2000 arası olarak iki seçenek halinde dönemselleştirilmiştir. İkinci dönemin iki farklı başlangıç döneminin olmasının nedeni 1947 ve 1950 yıllarında İslamcılar için iki önemli olayın gelişmesi olarak belirtilmektedir. 1947 yılında ilk Müslüman ulus devlet

olan Pakistan'ın kurulmuştur. 1950 yılında ise Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi nedeniyle ikinci dönem bu tarihten başlatılmıştır. Bu yüzden ikinci dönemin başlangıç noktasının hangi yıl olduğu iki tarihi olaydan hangisinin daha önemli olduğuyla ilgili bir durumdur. Üçüncü dönem ise 2000 sonrasında günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır.

Ali Bulaç'ın durum odaklı dönemselleştirmesinden sonra Türkmen (2008: 15-17), nitel bir sınıflandırma yaparak tarihsel hareket noktasını dışarda bırakmıştır. Türkmen de üç bölüm halinde bir kategorizasyon sunmuştur. Buna göre Osmanlı imparatorluğu döneminde karşımıza çıkan İslamcılık, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasından sonra karşılaşılan İslamcılık ve Tevhidi Uyanış sürecinde ortaya çıkan İslamcılık olmak üzere üç tür İslamcılık tasnifi ortaya çıkmıştır. Osmanlı imparatorluğunun dağılma sürecinde karşılaşılan İslamcılık, İslam toplumunu harekete geçirmek ve uyandırmanın ötesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal sorunları çözmek amacıyla ortaya çıkan İslamcılıktır. Bu İslamcılık anlayışı, modern Batı kültürel, ekonomik ve toplumsal yapıların karşılaşma alanlarında Batı'nın üstünlüğüne bir cevap olma gayesi taşır. Diğer İslamcılık anlayışı ise, Cumhuriyet kurulup tek partili yapı çözüldükten sonra çok partili hayata geçişle beraber demokratikleşme sürecinin de etkisiyle bastırılmış ve sindirilmiş İslamcılık, Osmanlı İslamcılığından farklı politikaları ve söylemleri benimseyerek yeni düzen içinde yer edinmeye çalışmıştır. Kendini radikal bir şekilde ortaya koyamayan Türkiye İslamcılığı, milliyetçi, devletçi, muhafazakâr ve sağcı kimliklerin ve nitelemelerin altına gizlenerek siyasal alanda kalmaya gayret göstermiştir. Dağılan imparatorluktan sonra kurulan yeni düzenle beraber Batılılaşma odaklı projelerin uygulamaya koyulması nedeniyle İslamcılık derin bir kırılma yaşamıştır. Bu kırılmadan sonra muhalif bir duruş sergileyen İslamcılık ideolojisi, sağcı, milliyetçi ve muhafazakâr ideolojilerle ilişki kurmaya

başlamıştır. Bu kimliklerden kurtulmak isteyen İslamcılık anlayışı evrensel İslamcılığın doğmasına sebep olmuş ve Tevhidi Uyanış süreci dedikleri süreç başlamıştır. (Türkmen, 2011: 144). Bu süreçte siyasallığı ve tevhidi merkezine koyan İslamcılık, Osmanlı ve Türkiye İslamcılığından farklı gelişmiştir. Türkmen için gerçek anlamda ortaya konan İslamcılık anlayışı bu süreçte karşımıza çıkan ve tüm kimliklerden sıyrılan İslamcılıktır. (Çapık, 2014: 56). 1970’li yıllar İslamcılık ideolojisinde oldukça derin kırılma yaratmış ve 1970’lerin İslamcılığı, önceki İslamcılıklardan farklı bir retoriğe sahip olmuştur. Tevhidi İslamcılık siyasal boyutu çok belirgin olduğu için diğerlerinden farklı bir kavramsallaştırma sunmuştur. Bu çalışma Türkmen’in tarihlendirmesini merkeze koymuştur. Çünkü *Şadırvan*, Gülsen Ataseven ve şehirli dindar kadın kimliği inşası bu tarihsellenlendirmenin üçüncü dönemi olan tevhide uyanış dönemine denk gelmektedir. İçerik analizi yapılırken tevhidi uyanış sürecinden kopuk bir çözümleme eksik kalmış olacaktır.

Hamza Türkmen (2014), Osmanlı’nın çöküşünden sonra 1970’lere kadar sindirme politikaları, zorluklar, yasaklar, baskılar altında dindar kimliklerini yaşamak için geleneksel değerleri koruyarak, ibadet ederek, cemaatleşme anlayışını devam ettirerek, sanatı ve edebiyatı kullanarak var olmaya çalışan uğraşların toplamına Türkiye İslamcılığı demenin yanlış olmayacağını belirtmiştir. 1960’lı yıllarda İslamcı Cemaatler yaratılan yeni sistemin içinde yer edinebilmek için İslamcı ve ümmetçi kimliklerine devletçi, sağcı, milliyetçi eğilimleri de eklemişlerdi. Bunun yanında sol, sosyalist, komünist ilerlemeye ve yayılmaya karşı dinin ve devletin korunması için İslamcı kesimin anti-komünist duruşu milliyetçi ve muhafazakârlardan daha güçlü karşılık bulmuştur (Türkmen, 2014). *Şadırvan* batı karşıtlığından sonra yazılarını ant-komünizm üzerinde temellendirmiştir. Türkmen’nin bu tespiti 1970’lerin İslamcı örgülenmesine bakınca anlam kazanmaktadır.

1.5.Türkiye’de İslamcılık ve Evreleri

Türkiye’de, Osmanlı İmparatorluğu’nın son döneminden itibaren tartışılmaya başlanan İslamcılık, Osmanlı’dan günümüze kadar her dönemin atmosferinden etkilendiği ve her dönemi etkilediği için bu bağlamda kendince düşünce ve çözümler üreten bir hareket olmuştur. İslamcılık, Osmanlı döneminde yıkılma sürecini durdurma gayesi güden bir politik anlayışı benimsemişken, kurulan yeni düzenle beraber muhalif bir ideolojik karaktere sahip olmuştur. Yusuf Akçura⁶ İslamcılık kavramını yazılarında kullanmaya başlayan ilk isimdir. 1904 yılında yayımlanan “Üç Tarz-ı Siyaset” başlıklı makale, Osmanlı İmparatorluğu’nda kabul gören üç farklı siyasi anlayışı; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarını incelemektedir. Bu kavramı akım olarak kabul eden ilk düşünür ise Ziya Gökalp’tir (Akt. Koyuncu, 2015: 655). Bulaç,19. yüzyılın sonuna kadar siyasal İslamcılığın varlık alanı bulamadığını belirtmiştir. İslam tarihinde bu durumun ortaya çıkışına sebep olacak bir durum gelişmemiştir. Çünkü zaten Osmanlı İmparatorluğu’nun Müslüman halkı sınırları dâhilinde kapsadığını ve meşruiyetini de bundan alan bir siyasal zemini olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle siyasal İslamcılığın Osmanlı’nın yıkılma sürecine kadar ortaya çıkmaması tesadüfi olmamış ve doğal karşılanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu İslami temeller üzerine kurulmuş ve meşruiyetini ve gücünü bu çerçeveden almıştır. Kurucu ideolojisi aynı zamanda zaafılarını oluşturmuş olsa da Osmanlı Daru’l İslam’dı. Osmanlı’nın askeri, iktisadi ve siyasi başarısızlıkları ve krizleri Avrupa karşısında, alternatif bir çözüm arayışına itmiştir. Batıcılığa karşı İslam’ın ana kaynaklarına dönüş ve çağdaş toplumsal düzenlemeler yapmak, yapısal sorunların çözümü için kaçınılmaz bir durum olarak gelişmiştir (Bulaç,2012). Bu bağlamda, İslam dünyasının lider aktörüne eski gücünü sağlamak amacıyla İslamcılık ideolojisi reçete olarak sunulmuştur. Bu dönemden sonra İslamcılık fikri, farklı

⁶ Türk tarih kurumu ve Türk ocaklarının kurucusu olan düşünür ve siyasetçi. Türkçülük akımının temsilcilerindendir.

dönemlerde çözüm arayışı ya da güçlenen karşıt ideolojilere karşı kullanılacak bir seçenek olarak kalmıştır. Koyuncu (2015) özellikle Batı ve sol ideolojiler karşısında birleştirici bir unsur olarak kurgulanan İslamcılık düşüncesinin Cumhuriyet'ten sonra zaman zaman yükselerek zaman zaman gizlenerek ortaya çıktığını belirtmiştir.

Mısır ve Pakistan'da etkinlikleri artarak devam eden İslami hareketlerin ortaya çıkması bu hareketlerin ideologlarının ve düşünce adamlarının eserlerinin Türkçeye çevrilmesi Türkiye'de İslamcılık düşüncesi bağlamında önemli bir yere sahip olmuştur. (Köroğlu, 2016: 15). 1960'larda İslam dünyasının önemli ideologlarının ve fikir adamlarının eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesi Türkiye İslamcılığını derinden etkilemiştir. Özellikle Seyyid Kutup'un ve Seyyid Ebu'l Âlâ Mevdudi'nin kitaplarının ve makalelerinin Türkçeye çevirileri, İslamcılık üzerinde köklü etkiler bırakmış ve bu etki, farklı düzlemlerde karşılık bulan, devam ettirilen bir gelişme olmuştur. *İslam'da Sosyal Adalet* isimli eseriyle yankı uyandıran Kutup, İslamcılığı kapitalizm ve sol ideolojiye karşı alternatif ve yeni bir kimlik olarak kabul etmiştir. İslamcılığı, Batı hazcılığından ve bireyciliğinden uzak, toplumcu ve toplumsal fayda eksenine oturarak kurulu sistemlerden daha insani bir düzen olduğunu iddia etmiştir (Akt. Koyuncu, 2015: 100). En çok bilinen kitabı, 1957 yılında bir hapishanede meydana gelen ayaklanmaya Mısır hükümetinin çok sert bir şekilde müdahale etmesine cevaben yazılmış bir kitaptır. Kutup'un devletlerle ilişkisini neden kestiğini detaylı bir anlatımla sunduğu, *Yoldaki İşaretler* kitabı basılmıştır. (Koyuncu, 2015: 100). İslam coğrafyasında ortaya çıkan en önemli ve en etkili hareketlerden bir diğeri de, Mevdudi'nin liderliğinde kurulan Cemaat-i İslami hareketidir. Mevdudi, klasik anlamda bir din adamı ya da ideolog değil, politikaya ilgisi yüksek bir gazetecidir (Akt. Koyuncu, 2015: 101). İslamcılık için üçüncü en etkili olay ise Ayetullah Humeyni önderliğinde gerçekleştirilen İran İslam Devrimi'dir. Rıza Pehlevi önderliğindeki monarşiden kurtulmak için başlatılan bu

hareket Müslüman coğrafyayı derinden etkilemiş, İslamcı hareketlere yeni bir soluk, taze kan olmuştur. Mevcut dünya düzeninin sıkı korunduğuna dair inanışın değişmesine ve böylece sıkı sıkıya korunan bu dünya içinde bir devrimin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı düşünülürken gerçekleşmiş olması İslami harekete büyük bir ivme kazandırmıştır (Özkaya, 2011: 62).

Siyasal İslam bilincinin oluşmasında etkili olan Seyyid Kutup ve Mevdudi gibi ideologların kitaplarının ve makalelerinin Türkçeye uyarlanmasının katkısı oldukça fazladır. Bu yazarların ortak bir özelliği İslami özgürlüğü artık Batı modernliği karşısında savunma ihtiyacı duymadan yeniden yorumlamaya ve tanımlamaya çalışmaları olmuştur. Seyyid Kutup, Batı'nın izinden gitmeye çalışan modernleşmecilerin çabalarına karşı İslami medeniyetin özgünlüğünü savunmuştur (Göle, 2017: 27).

Kutup, bu durumu net bir şekilde şöyle ifade etmiştir (Akt. Göle, 2017: 27):

Müslümanlar olarak ya benzersiz bir medeniyetimiz olduğunu ve özgün bir medeniyet oluşturmak için kendi payımıza sahip çıkma hakkımız olduğunu iddia ederiz ya da gördüğümüz her şeyi ayırım yapmaksızın, düşünmeden ölçmeden kopya etmek için hazır modelleri ödünç alırız.

Türkiye İslamcılığından farklı olarak tevhidi uyanış süreci, 1970'lerde mezhepçi ve batıl inanışlardan uzaklaşılarak İslamcılık kimliğine örten muhafazakar, ulusalcı ve devletçi nitelermelerden, eklektik pratiklerden kavrayışlardan temizlenmeye başlanmıştır (Türkmen, 2014: 19). Bu İslamcılık, İslam dünyasındaki kazanımların sonucu ortaya çıkmıştır (Türkmen, 2008: 16). DP'nin iktidar olduğu zaman zarfında siyasal retorikte kullanılan dini motifler, 1970'lerden itibaren devletçi, muhafazakar ve milliyetçi siyasi aktörler de kullandıkları siyasal üslubu bu motifler eksenine oturarak bir politik duruşun

karakteristiği haline getirmişlerdir. Tevhidi uyanış sürecinin ilk oluşturduğu etki ve irtibatlar 1970’li yıllarda en fazla üç kalkış noktasından kendisini hissettirmiştir: Ercüment Özkan ve İslam partisi, İP çevresi, *Düşünce* dergisi çevresi, *Kriter*, *Talebe* ve *Aylık* dergileri çevreleri (Türkmen, 2014: 78). Devlet, toplum, ekonomi, siyaset, sosyal yaşam vs. tüm alanlarda farklı bir İslamcılık anlayışı ortaya çıkmıştır. Kendinden önceki İslamcılık anlayışlarını eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmiştir. (Koyuncu, 2015: 629). 1970 sonrasında İslamcılıkta tevhid ve siysallık vurgusu önemli bir değişim yaşanmasına neden olmuştur.

Türkmen, Türkiye’de İslami uyanışın, hangi köklerden beslendiği, bu uyanışın dayanağının ne olduğu ve nasıl oluştuğu ile ilgili kapsayıcı ve objektif bilgi birikiminin zorunlu olduğunun altını çizmiştir. 1970’lere ve 1980’lere kadar Müslümanların herşeyden önce “var olma” mücadelesiyle boğuştuğunu, sağ cenaha kendilerini ve İslamcı kimliklerini kabul ettirme çabası içinde olduklarını; 1990’lara gelindiğinde ise İslam’ın ve İslamcılığın doğruluğunu ve yanlışlığını ortaya çıkarma anlayışı, İslami değerleri, inanç ve yaşama biçimini yeniden ihya etme anlayışının ve inşa etme sürecinin başladığını vurgulamıştır. Tevhidi uyanış sürecinin, 20. yüzyılın başındaki İslamcılık anlayışından farklı olduğu açıktır. 1970’lerde İslamcılığın geçmiş deneyimlerinden kopuk bir süreç tecrübe edilmeye başlanmıştır. İslamcılara göre, bu kopukluğun esas sebebi Cumhuriyet rejiminin kurucu ideolojisi Kemalizm ve farklı Müslüman gruplardan bir ulus yaratma çabası olarak belirtilmiştir. Gelenekçi-mukaddesatçı yayım organlarının İslamcı kimlik kurgusu bu tarihten sonra belirginleşmeye başlamıştır. *Şadırvan* dergisi şehirli dindar kadın kimliğini inşa ederken tevhidi uyanış sürecinin ve İslami yayımların çizdiği perspektiften bağımsız kalamayarak kurgulama yapmıştır. Bu dönemde tevhid inancı, her Müslümanın kavrayabileceği bir aşama olarak görülmemiştir. Dönemin İslamcılarının Urvetü’l

Vüska-Menar çizgisi ile bağlantısı Salih Özcan tarafından sağlanmıştır. *Hilal* Dergisi'nin 1964-68 yılları arasındaki yazıları ve Hilal Yayınları'nın İslam dünyasındaki düşünür ve yazarların eserlerini tercüme ettirerek Türkiye'de farklı bir İslamcılık anlayışının doğmasına zemin hazırlamıştır.

Her ne şekilde ele alınırsa alınsın İslamcılık 1970'lerin ortalarından bu yana bir zamanların tevhidi Müslümanlar, İslami hareket, şuurlu Müslüman gibi tanımlamaların yerine ikame edilerek önce meşruiyetini sağlayan ve gittikçe yaygınlık kazanan bir kavram olmuştur. 1973 sonrasında Türk siyasi ve fikir hayatının önemli aktörleri haline gelecek olan İslamcı nesillerin bilinç seviyesinin yükselmesinden dolayı önceki on yıllarda ana akım İslamcılık damarını oluşturan kişi, çevre ve yayımların sunduğu ufuktan uzaklaştıkları göz ardı edilemez (Öz, 2016: 83). *Şadırvan* kadrosu ve Gülsen Ataseven 1976 yılından sonra yazdıklarıyla geçmişten aldıklarının üzerine bu bilinç yükselmeini oturtmuşlardır. İslamcı kadının yaratımında bu bağlamda önemler söz konusu olmuştur.

Modern dönemin bir ürünü olarak nitelenen İslamcılığın Türkiye'de, tercüme faaliyetlerine dayalı bir hareket olması nedeniyle kökü dışarıda olan bir ideoloji olduğu iddia edilmektedir. Bu çeviri dalgasının tanışılan yeni kavramlar düşünceler isimler coğrafyalar bağlamında Türkiye'deki İslamcılık düşüncesinin ufkunu, yönünü ve derinliğini belirli ölçülerde etkilediği belki geliştirdiği ve belki de farklılaştırdığı mutlak bir gerçektir (Köroğlu, 2016: 15).1950'li öncesindeki dönemde Türkiye'de siyasi baskılar ve imkânsızlıklar nedeniyle kamusal görünürlüğü sınırlı bir hareket olarak varlığını sürdüren İslamcılığın, Bulut'a göre tercüme faaliyetleri vasıtasıyla İslam dünyasının gündemiyle ilişkisini sürdürülebilmiştir. Yine tercüme faaliyetlerinin, inkılâp yıllarında kesintiye uğrayan fakat Osmanlı'da tartışılan ve ancak 1950 sonrası

tekrar gündemde kendisine yer bulabilen İslamcı tezlerin sürekliliğini sağlayan en önemli araç olduğu belirtilmiştir. Milliyetçilik, Muhafazakârlık, Komünizm, Hilafet, Demokrasi gibi başlıkların yanı sıra bugünün gündemini işgal eden Başkanlık, Kalkınma, Aydınlanma, Feminizm benzeri başlıkların dahi pek çok yönüyle İslamcı dergilere konu edilmiş olduğunu görmekteyiz. Bu sebeple gündelik tartışmaların tarihsel serencamını seyir açısından da yine bu literatüre göz atmak faydalı olmuştur. (Işık, Akın, Büyükkara, Bulut, 2016). Bugün tartışılan pek çok toplumsal ve siyasal sorunun *Şadırvan* dergisinde de tartışılmış olması bugünkü tartışmalardan kopuk olmaması, Derginin neden incelenmesi gerektiği noktasında fikir vermiştir.

Tarihsel süreç içerisinde Osmanlı imparatorluğu'ndan sonra Kurtuluş mücadelesini kazanmak için İslamcılık fikri ve dindar liderler zaferin sağlanması için tamamlayıcı unsurlar olmuşlardır. İslamcıların kemikleşmiş kesimi daha sonraki dönemlerde de oy toplamak amacıyla pek çok siyasi iktidar tarafından desteklenmiş ya da sindirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanından bu yana dindarların körüklenme ya da söndürülme durumu örtülü bir şekilde olsa da en büyük kimlik çatışmasının temelini oluşturmuştur. Bu çatışma, Türk ulusal kimliği ile İslami kimlik arasında yaşanmıştır. (Türkmen, 2008: 23). Göle ise simgesel anlamda Kemalizm olarak adlandırılan bu projenin ayırt edici özelliklerini şu önermelerle dile getirmektedir: “İslami bir yapıdan seküler bir ulus-devlet anlayışını benimseyen Cumhuriyet rejimi seçkinleri, devleti yapısal olarak dönüştürmekten ziyade, Tanzimat’ın ilanıyla beraber, gündelik aile yaşamına ve gündelik toplumsal hayata etki etmekte olan değişimlerin toplamı” olarak ifade edilmiştir.

Milliyetçilik ve İslamcılık 1960'lara kadar komünizm ve Batı tehlikesi karşısında aynı hareketin içinde yer almışlardır (Şentürk, 2011: 116). Saltanatın (1922) ve özellikle Halifeliğin (1924) kaldırılmasıyla, mevcut rejim ile İslamcılar arasında, kesin bir kopuş

söz konusu olmuştur. Bu keskin ayırım İslamcılarının görünür olmasına engel olmuş İslamcılar da çözüm olarak sağcı ideolojilerin içinde yer almaya başlamışlardır. Kurulan laik ulus devlet şartlarında İslam yeniden yorumlanmaya ve üretilmeye çalışılmıştır. Kurulan laik sistemde din, birey ile yaratıcı arasında gelişen ve yalnızca onları ilgilendiren bir ilişki biçimidir. Yıkılan imparatorlukta alışık olunan İslami yaşam biçimi kamusal alandan özel alana çekilmiştir. Devrimci kadro için bundan böyle halkı ortak payda da toplayan unsur din değil milliyetçilik akımı olmuştur. Ümmetçilik anlayışı tamamen yok edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi olan Halk Fırkası 1923-1946 yılları arasında devleti yöneten ve söz sahibi olan tek güç olmuştur. Çok partili bir siyasal sistem söz konusu olmadığı için İslamcılar Cumhuriyetin ilanından 1946 yılına kadar süren dönemde, fiili olarak tek bir partinin, yani Cumhuriyet Halk Fırkasının politikaları doğrultusunda sindirilmişlerdir. Cumhuriyetin ilanından sonra (29 Ekim 1923) siyasal rejim 1924–1925 yılları arasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşu ile birlikte çok partili bir siyasi deneyim yaşamaya çalışmış, ancak Şeyh Said İsyanını izleyen günlerde kurulan İstiklâl Mahkemeleri ile birlikte bu deneyim çok kısa bir süre içinde sona erdirilmiştir (Gezer, 2013: 27). Cumhuriyet döneminde Türk siyasal yaşamında çok partili sisteme geçiş fiili olarak ilk kez 1945 tarihinde Millî Kalkınma Partisi (MKP), daha sonra 1946 tarihinde CHP içinden çıkan bir grup mebus tarafından kurulan Demokrat Parti ile başlamıştır. Demokrat Parti'nin siyasal hayata girmesi dindarlar için kısmen de olsa Türk politika tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. ve Türkiye yeni bir demokrasi sürecine girmiştir. 1950 tarihinde yapılan seçimlere yedi siyasi parti katılmış ve seçim sonuçlarına göre DP toplam oyların % 53.3'ünü alarak 408 milletvekilliği, uzun yıllar iktidarda bulunan CHP ise oyların % 39.9'unu alarak 69 milletvekilliği kazanmıştır. Adnan Menderes'in cumhurbaşkanı tarafından başbakan olarak atanmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti siyasi tarihinde on yıl iktidarda kalacak olan Demokrat Parti

göreve başlamıştır. DP kuruluşunu izleyen dönemlerde kurucu ideolojiden farklı bir politik duruş sergileyememiştir. Politik liderler din ve dindarlar konusunda dikkatli adımlar atmaya çalışmışlardır. Aslında DP açık bir şekilde din ve inanış özgürlüğü konularında sözler vermemiş olsa da, CHP'nin ideolojik düşünce yapısı İslamcı kesimi oldukça rahatsız edici bir noktaya taşıdığı için CHP dışında sağ eğilimli bir partinin iktidara gelmesi dindarlar için olumlu bir durum olmuştur.

İmparatorluğun değişmez unsurlarından Hilafet ve Saltanat bu esaslara dayanarak toplumun pek çok kesimini rahatsız etmesine rağmen 1920-1928 yılları arasında kaldırılmıştır. İmparatorluktan ulus devlete geçiş sırasında ve kurtuluş mücadelesini bütünlükçü bir yapı içinde sürdürebilmek için köprü görevi gören bu iki duruma Cumhuriyet kadrosu tarafından son verilmiştir. CHP, ardından Şeriye ve Evkaf Vekâletini kaldırtmış, Şeriye mahkemelerinin görevini sonlandırmıştır. Tekke ve zaviyeler kapatılmış, İslam şeriat hukukunun kuralları 1926'da Medeni Kanunun kabul edilmesiyle işlemez hale gelmiştir. CHP'nin dini eğitimi ve öğretimi bitirmesi ve yer altından, atriakatlar ya da cemaatler kanalıyla verilen gizli din eğitimini sıkı bir takibe almıştır. Bu baskıcı ve tavizsiz durum Daha sonraki dönemlerde ve Çok partili döneme geçişte İslamcı kesimin oylarının sağ tandanslı partilere akmasına neden olmuştur. CHP, 1945 yılından itibaren kaybedilen oyları ve kırılgan İslamcı kesimi geri kazanmak için dine ve dinci kesime dair plan ve program değişikliğine giderek düzenleme ihtiyacı duymuştur. Din dersi ilkokullarda seçmeli ders olarak koyulmuş, imam-hatip eğitimine düzenleme getirilmiş, türbeler ziyarete açılmışken hac ziyareti için gerekli devlet desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra rejim tarafından alınan kararlar doğrultusunda İslam'ın siyasal yönünü zarar görmüş ve sindirilmiş ve siyasal İslamcılar siyaset alanından uzun süre uzak tutulmuştur. Bu uzaklığı sona erdirmek

isteyen CHP, kaybettiği oyları kazanmak için 1950 seçimlerinden önce parti politikasından ödün vermek durumunda kalmıştır. Milli eğitim bakanlığının ilkokulların ders programına yeniden seçmeli din dersi koyulmuş, imam-hatip eğitimi için kursların düzenlenmiş, türbeler ziyarete açılmış, hac için gerekli dövizin verilebileceği açıklanmıştır.

1945 ‘ten sonra demokratik cephenin II. Dünya Savaşı’ndan galip çıkması Türkiye’nin ve mevcut iktidarın uluslararası konjonktüre uyum sağlaması bağlamında demokratikleşme sürecini başlamış ve bu mecburi uyum sürecinden sonra çok partili sisteme geçilmiştir. Çok partili sistem ve demokratikleşme süreci İslamcılara yeniden var olma şansı sunmuştur. (Koyuncu, 2015: 629). Demokratikleşme sürecinden sonra ortaya çıkan İslamcılık, Osmanlı ve kurtuluş mücadelesi dönemi İslamcılığından farklı bir karaktere sahip olmuştur. Bu yeni Türkiye İslamcılığı edindiği tecrübeler neticesinde biraz çekimser bir politik duruş sergilemiştir. Milliyetçilik ve muhafazakârlıkla bağlantılı bir İslamcılık anlayışı gelişmiştir (Türkmen, 2008: 16). erken Cumhuriyet dönminde kurgulanmak istenen toplumsal yapı ve kimlikler İslami değerlerin, sosyal yaşamın dışına çıkarılarak modern dünyanın temelleri üzerine inşa edilmiştir. Dini etkiye maruz kalmadan seküler, çağdaş ve evrensel değerlere sahip bir kamusal alanın kurgusu amaçlanmıştır. (Gezer, 2013: 27). Çaha’ya göre “Demokrat Parti’nin geliştirdiği özgürlükçü politikalarla üzerlerindeki baskıdan kurtulan İslamcı gruplar, “okumaya” ve “siyasetle ilgilenmeye” başlamışlardır (2010: 306).

Türkiye, yoğun bir Soğuk Savaş sürecinin yaşandığı 1945-1980 arası dönemde iki bloklu sistemde Amerika ile beraber hareket etmiş, Truman Doktrini, Marshall yardımları ve en son NATO üyeliği ile tarafı kesinleşmiştir. Bu bağlamda Komünizm tehlikesine karşı içeride İslamcılığın körüklenmesi tesadüfi olmamıştır. Tutsak dünyaya karşı özgür dünya anti-komünizm üzerine temellendirilmiştir. Anti-komünizm,

Türkiye’de hem İslamcılığı oluşturan hem de yeri geldiğinde tüm sağcı ideolojileri bir araya getiren kurucu öteki olmuştur (Cesur, 2016: 51). Karşıtlarına sığınarak politika üreten sağcı ideolojiler anti-komünizmden ve sol tandanslı her yapıdan böyle korunmaya çalışmışlardır. Bu kurucu öteki, İslamcı kesim gibi İslamcılık ideolojisini yaymayı hedefleyen ve modern İslamcı kadın kimliğini inşa etmek isteyen *Şadırvan* kadrosu için de temel dayanak noktalarından biri olmuştur. “Özgür dünya” ve çok partili düzene geçişle beraber uyanış safhasına geçen İslamcılık, Cumhuriyet’in ortaya koyduğu “yeni kadın” imgesinin karşısına “örtülü kadın” imgesini çıkarmıştır (Koyuncu, 2015: 202). 1960’lı yıllardan itibaren başörtüsüyle kamusal hayata çıkmaya başlayan İslamcı kadın, kendisini yeni kadın imajının karşısında konumlandırarak farklı ve alternatif bir kadın kimliğiyle görünür olmaya başlamıştır. 1970’lere gelindiğinde İslamcı kadın yaratımından, şehirli dindar kadın inşasına geçilmiştir. Bunu en iyi ve yaygın yapan kadro *Şadırvan* kadrosu olmuştur. İslamcı kadını her alanda eğiterek ve bilgi seviyesini yükselterek modern İslamcı kadını yaratmak istemiştir. Başörtüsü ve toplumsal ahlak misyonu etrafında toplanmış Müslüman kadının tarih sahnesine çıkmasıyla, resmi ideolojinin kadın üzerinden yürüttüğü Batı merkezli modernleşme anlayışının itelendiği ve yerine geleneksellikle modernliğin sentezi bir anlayışın geliştiği söylenebilir. Bu bağlamda İslamcı kadın ve onun simgesi olan başörtüsünün Kemalist kamusal alanı dönüştürmenin aracı konumuna geldiği açıktır (Bozaslan, Çokoğullar, 2014: 866).

Çok partili yaşama geçişle beraber, Milli Kalkınma Partisi, İslam Koruma Partisi, Muhafazakâr Toprak Emlak Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Çiftçi Köylü Partisi gibi İslamcı partileri ortaya çıkmıştır. Ancak Kurulan İslamcı partilerin iktidar olamayacakları gerçeği, DP’nin mevcut iktidara nazaran kapsayıcı siyasal söylemleri ve Menderes’in öncü tavrından dolayı İslamcı kesimden DP’ye bir oy akışı ve sempati

artışı gözlenmiştir. 1945-1950 yılları arasında İslamcılığın siyasal alanda en önemli temsilcisi Millet Partisi olmuştur. Milli Nizam Partisi kuruluncaya kadar İslamcı partiler pek başarılı ve etkili olamamıştır. Ezanın Arapça okunmaya başlamasının ardından, İslamcı yayımlar DP propagandası yapmaya başlamıştır. Radyo programlarındaki dini yayım yasağı kaldırılmış ve din dersleri zorunlu hale getirilmiştir. İslamcı kesim DP iktidarından sonra sağ tandanslı iktidar partileriyle 1970'lere kadar uyumlu ve barışık bir siyaset gözetmiştir (Ay, 2004). Dine duyarlılık, Türk siyasetinde her zaman toplumsal mesajların içinde yer almaktadır. DP'nin seçmen tabanına gönderdiği mesajlardan biri "din"ın toplumsal yaşamdaki yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çaha'ya göre (2003), DP ile iktidarda olma şansı yakalayan muhafazakâr anlayış, bir anlamda baskı altında tutulduğu süreçten sıyrılarak, politik hayatta söz hakkı bulmuştur. Siyasal isteklerini ve beklentilerini dillendirebildikleri siyasi bir atmosfer söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi, Refah Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi gibi sağcı, muhafazakâr ya da İslamcı partilerin sonraki dönemlerde iktidar olacakları bir zemin hazırlamıştır (Gezer, 2013: 30).

1960'lı yıllar Türkiye'de sosyal ve siyasal alanda kalıcı izler bırakan 27 Mayıs darbesi ile başlamıştır. 1961 Anayasası çoğulcu bir anayasa olmakla beraber hak ve özgürlükler bu anayasanın garantörlüğünde korunmaya çalışılmıştır (Bozdemir,1982). Demokrat Parti'yi ve Menderesi dolaylı olarak da İslamcılarını siyaset sahnesinden indiren 27 Mayıs yönetimi, kurucu kadronun ve tek parti dönemindeki CHP'nin aksine İslamcılarını bastırmadan ve keskin laiklik politikasını benimsemek yerine, denetime ve devinime karşı gelmeyecek bir İslamcılık anlayışının oluşmasını sağlamıştır. 27 Mayıs Askeri yönetimi köklü herhangi yapısal düzenlemeye gitmezken imam-hatip okulları ve kuran kursları gibi kurumsal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Siyasal İslam dışındaki İslamcılık anlayışlarına karşı hoşgörülü bir tavır sergilenmiştir. (Ay, 2004).

1960' larla beraber İslamcılık düşüncesinin farklı iç ve dış amillerden ötürü bir canlanma ve yükseliş kaydettiğini belirtilmiştir. Genel literatür iç amiller olarak Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan gelişmeler ve köyden kente göç olgusu ön plana çıkarken dış amil olarak ise yurt dışındaki İslamcı hareketlerin ve düşünsel alt yapının Türkiye'ye etkisi üzerinde durulmuştur (Köroğlu, 2016: 14). 1961 Anayasasının sağladığı yeni koşullar, değişen toplumsal ve iktisadi durumlar ve uluslararası toplumdurumsal süreç 1965 yılından sonra başka bir dönemin başlangıcı olmuştur. Demokratikleşme süreci ve özgürleşme politikaları siyasi yelpazenin tüm kanatları ve aktörleri için geçerli olmuştur (Çokoğullar Bozarslan, 2014: 42). AP'nin 1965'te iktidar olmasıyla beraber din, yeniden siyasal hayattaki yerini almıştır. Siyasal İslam'ın gelişme alanı bulduğu ve siyasal olarak örgütlendiği dönem 1961 sonrasına denk gelmiş olsa da, Siyasal İslamcılar, Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi ve Refah Partisi ile siyasi hayata daha aktif bir şekilde katılmışlardır (Ay, 2004).

1.6.İslamcılık ve Kadın

Bugün ve geçmişte Türkiye'de kuruculuğunu İslamcı kadın aktörlerin yaptığı birçok sivil toplum kuruluşunun olduğunu görmekteyiz. Ruşen Çakır, Türkiye'deki İslami hareketi bir erkek hareketi olarak tanımlamaktadır. Fakat buna rağmen İslami harekete en büyük damgayı vuranın ve çileyi çekenin İslamcı kadın aktörler olduğunu düşünmektedir (Çakır, 2017: 28). İslamcı kadınlar geleneksel olarak kendilerine biçilen eş ve annelik rolleriyle kamusal alandaki mücadele ve etkinlikleri arasındaki ilişki ve çelişkiyi kendi İslami anlayışları çerçevesinde nasıl değerlendirmektedirler? Tüm bu siyasal ve sosyal karmaşanın içinde İslamcılığın temel unsurlarını oluşturan kadın ve kadın bedeni kamusal görünürlükte öncü bir rol üstlenmiştir. Tarihsel evreler şeklinde izi sürülen bu kadınlar, ana damarı ve öncü rolü nasıl inşa ettikleri de Gülşen Ataseven

ve *Şadırvan* üzerinden açıklanacaktır. İslamcı kadınlar, İslamcılığın legal bir zeminde ilerlemeye başladığı bir süreçte özel alandan çıkıp ve kamusal alanda görünmeye başlayan İslamcı kadınlar siyasal, toplumsal ve ekonomik sınırları aşmaya çalışarak bir değişim ve dönüşüm gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ama bu değişim ve dönüşüm, hem kendi iç dinamikleri ve hem de kendisini çevreleyen dış koşullar ve faktörlerle ilişkileri anlamında, bir hayli karmaşık ve çatışmalı bir zeminde sürmektedir. Kadının sosyal hayatta daha çok yer alması ve görünür olması, başörtüsünün daha fazla tartışılmasının ve gündeme alınmasının sebebi olmuştur. Başörtülülerin kamusal alanda bir yer araması ya da kamusal alanda bir yeri olan kadınların başlarını örtmesi, resmi ideolojinin modernleşme anlayışı açısından bir sapma olduğu kadar başarısızlık işareti olarak da görüldüğü için başörtülülerin yasaklarla karşılaşması sonucunu doğurmuştur (Aktaş,2016: 9).

Tanzimat’la birlikte başlayan Türk modernleşme hareketi, daha çok “şark-garp”, “yeni ulus”, “yeni uygarlık” gibi sorunlar ve durumlar etrafında şekil almıştır. Ancak Cumhuriyet dönemi ile birlikte modernleşme tartışmaları ve çabalarında bir eksen kayması ve daralması gözlenmiştir. Cumhuriyet rejimi seçkinleri uygarlık talebini açıkça belirtmişlerdir. Bu uygarlık talebinin doğrudan devlet iradesi ve devletin aygıtları aracılığıyla sağlanması” İslami Şark ile Medeni Garp” arasında en önemli farklılık ve mücadele alanı olan kadın ve kadın bedeni üzerinden yürütülmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Kadını ya da örtünmeyen kadını kamusal hayatın içinde görmeyi arzulamayan İslamcılar ve çağdaşlaşmanın zorunlu unsurlarından biri olan kadının özel alandan kamusal alana çıkışını proje olarak geliştiren erken Cumhuriyet kadrosu arasında iki farklı toplumsal yapı tehayyülü nedeniyle gerilimli bir ilişki söz konusu olmuştur. (Gezer, 2013: 82-101). İslamileştirme projesinde örtünmenin yanında ahlâk, hayâ, edep ve iman yaratılmaya çalışılan İslamcı kadın kimliğini tanımlayan en önemli öğeler olarak erkekler tarafından belirlenirken, modern, bilgili, kültürlü, özgüvenli, her

alandaki varlığını kabul ettirmek durumunda olan çağdaş kadın imgesi de Cumhuriyet kadrosu tarafından kurgulanmıştır. (Çokoğullar Bozaslan, 2012: 44).

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar kadın derneklerinin ve vakıflarının sayısı ciddi bir oranda artmıştır. Türkiye'de 1970'li yıllar sol hareketin ve işçi hareketlerinin en etkili olduğu yıllardır. 1970–1980 yılları arasında kurulan kadın kuruluşları bir önceki dönemden farklı olarak, ülkedeki politik hareketlilik doğrultusunda, sol partilerin ve örgütlerin uzantıları olan ve politik amaç güden kuruluşlar olmuşlardır (Gezer, 2013: 73-74). 68 öğrenci hareketinden sonra 1973 yılında yapılan genel seçimlerle beraber işçi hareketi yükselmeye başlamıştır. Kadınlar da bu yükseliş içinde yerlerini almışlardır. En etkili kadın dernekleri bu dönemde kurulmuştur. Solcu, kitlesel kadın örgütleri İslamcılığın eril zihniyetine tek yönlü bir mücadelenin anlamsız olduğunu göstermiştir. Yükselen solcu ideolojiler karşısında İslamcı kadınlar bu yükselişi durduruncaya kamusal alanda yerlerini kadar almışlardır. İslamcı kadınlar İslami bir toplum yaratmak ve komünizm tehlikesini Türk toplumsal hayatının dışında tutmak için “dışarı” çıkmışlardır. İslamcı kadın dernekleri, kadınların birey olma çabalarını desteklemekten ziyade toplumsal fayda ve yardım amaçlı kurulmuşlardır. İslamcı erkekeler maneviyatçılık, örtünme ve geleneksel kadın-erkek rolleri eksenine oturtukları kadının “eve dönüşünün” ne zaman olması gerektiğini belirtmişlerdir. Toplumsal duyarlılık geliştirmenin ve ‘70’li yıllarda bu duyarlılıkla örgütlenme kültürünün geliştiği bir düzlemde İslamcılığı yaymaya çalışmışlardır. Dr. Gülsen Ataseven, Ecz. Fevziye Nuroğlu, Fatma Çalıkavak Kutbî, Mukaddes Çıtlak, Av. Hicran Göze gibi isimler tarafından 1973 yılında kurulan Hanımlar İlim ve Kültür Derneği ve basılan *Şadırvan* dergisi aynı atmosferde ve aynı nedenlerle ortaya çıkmıştır. Tercüme faaliyetleri etkisini göstermeye başlamış, İslami cenahta yetişen yazar ve aydınlar çoğalmıştır.

1970’lerde sosyal yapının göç nedeniyle değişmeye başlaması Cumhuriyet kadrosunun hayal ettiği çağdaş Türk toplumu idealinden uzaklaşmaya başlanmıştır. İslamcılarının tabiriyle elitist kültür ile halk kültürü arasındaki farklılığa ve kopukluğa ek olarak kırsal nüfusun kentlileşerek uygar yaşam uygulamalarına dâhil olması sonucunda İslam, bireysel kimlikleri bütünleştirici bir kaldıraç rolü oynamaya başlamıştır. Öte yandan Çakır’ın belirttiği gibi (2004) İmam Hatip liselerinde sadece kız öğrencilerden oluşan sınıfların uygulamasına geçilmesiyle birlikte muhafazakâr babalar için kız çocuklarını gönül rahatlığıyla dini kurumlarda okutma fırsatı doğmuştur. Kuran Kursları ve İmam Hatip Liseleri 1970’lerde muhafazakâr ve İslamcı ailelerin, kızlarının okullaşmasında önemli birer kanal olmuştur. 1970’lerde kamusal alanda kendi kimliğini vurgulayarak siyasallaşan İslami hareket içindeki kadının tesettürlü görünürlüğü İslami kimliğin tanımlamasında önemli bir unsur olmuştur. 1970’ler kadınların kendi kimliklerini güçlendirecek ve dönüştürecek yeni tecrübeleri için önemli bir dönemdir (Gezer, 2013: 48).

Türkiye'deki İslamcı kadına tarihsel olarak bakıldığında; genel anlamda, kapalı kapılar ardında ve ataerkil yapı içerisinde bir varlık göstermiştir. Günümüzde kamusal alanda var olmak isteyen İslamcı kadınları, İslami hareket bağlamında anlamaya ve çözümlemeye çalışmak zaruridir. Bu çalışma, aynı zamanda kamusal alanda kendisini var etmeye çalışan, İslamcı hareketin temel aktörlerinden olan kadınların mücadelesini, bu mücadelenin izlediği seyir çizgisini, kadınların mücadelesindeki değişimin ve dönüşümünü, kadınların yaşam biçimlerini ve düşüncelerini temellendirirken kullandıkları argümanları incelemeyi amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse, bu çalışma sivil toplum kuruluşlarında kendilerini var etmeye ve görünürlük kazanmaya çalışan İslamcı kadınların yaşam algıları ve pratiklerini araştırmayı ve çözümlemeyi amaçlamaktadır. Özellikle 1960'lardan sonra gerek rol model diyebileceğimiz şahsiyetlerin çalışmaları, gerek kentlileşmenin gereği olarak İslamcı

kadının topluma katılımı söz konusu olmuştur. 1960'ların ikinci yarısında ortaya çıkan "ilk kuşak dindar kadın" cemiyet odaklı bir söylem geliştirmiştir. Cemiyetin, Tanzimat'tan itibaren başlayan modernleşme hamleleri nedeniyle derin bir ahlâki yozlaşma ile karşı karşıya olduğu ve bu sürecin özellikle Cumhuriyet ile en üst seviyeye ulaştığı üzerinde durulmuştur. Bu nedenle de "kurtuluş" ve "kurtarma" temaları, kullanılan söylemin içine özenle yerleştirilmeye çalışılmıştır. "Dışarı çıkış" da bu anlamda meşruiyet ve kutsallık kazanmıştır (Çokoğullar Bozarıslan, 2012: 65).

Kentleşme olgusuyla beraber modernleşmenin de hızla gelişmesi muhafazakâr kızların okullaşması bağlamında bir dönüşüm yaşatmış; bundan böyle Muhafazakâr kadın okulda, üniversitede, şehirde, sokakta, işyerinde görünür olmuştur. Bu durumun İslamcı kadının kamusal alana çıkması ve daha da ötesinde bir "kimlik" kazanmasında da ayrı bir öneme sahip olduğu dile getirilmiştir. Bundan böyle bu kadınlar, artık kendini geleneksel olarak evde konumlandıran Müslüman değil, aksine İslamcı hareketin içinde politize olmuş İslamcı hareketin aktörleri olarak kamusal alanda yer almaya başlayan İslamcı kadınlar olmuşlardır (Beşinci, 2017: 213).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencisi Hatice Babacan, 1967'de tesettürüyle derslere girmeye başlayınca senato kararıyla okuldan atılmıştır. Bu olay üzerine üniversitenin öğrencileri protesto gösterilerine başlamıştır. Ancak üniversite dekanı Hüseyin Yurtaydın'ın istifası ve İlahiyat Fakültesinin bir aylığına kapatılması, olayı daha ileri bir boyuta taşımıştır. Nitekim bu olaydan dolayı yapılan eylem ve protestolar, devletin başörtüsüne karşı gösterdiği cezalandırıcı tutuma karşı muhafazakâr kesimin kamusal alanda gösterdiği ilk somut tepki olmuştur. Bir başka ifadeyle başörtüsü eylemlerinin ilki olma özelliği taşımaktadır. Birinci nesil dindar kadınlar: Şule Yüksel Şenler, Sevim Asımgil, Bakiye Marangoz, Gülsen Ataseven, Fatma Çalikkavak, Hümeysra Ökten, Nuriye Çakmak, Atiye Akyl, Mukaddes çıtlak, Meliha Yalçıntaş,

Hicran Göze, Münire Yazar, Fakihe Güleç, Türkan Özkul, İmran Müberra Önal, Mevhibe Kor, Leyla Çonkar gibi isimler olmuştur. Bu durumu yaşayan ilk kadın öğrencilerden biri olan Ataseven, başörtüsü ve doktorluk mesleği nedeniyle kamusal alanda dikkat çekmiş ve hem dindar hem modern bir duruş sergileyerek İslamcı gençler için rol model olmuştur. Türkiye’de İslamcılarının, politik hayata sağcılardan bağımsız olarak dâhil olmasıyla beraber, İslamcı kadın dünyasında hareketlilik artmaya başlamıştır. Göle, kamusal alan kavramının merkezine “kadını ve başörtüsünü” yerleştirmiştir. Ona göre kadın, İslamcı hareketlere de önemli bir simge ve aktördür. Başörtüsü ise kadını kamusallaştırması bakımından İslam’ın kamusal alana girişini sağlayan önemli bir göstergedir. Bu tanımlamaya göre başörtüsü İslam’ın kamusal yüzünün bir simgesidir (Göle, 2017: 19-40). 1970’lerde MNP ve Milli Görüş geleneği için örtülü kadının kamusal alanda olması sembolik bir anlam içermektedir.

Resmi olarak yüzde 99’unu Müslümanların oluşturduğu ve büyük bir kesiminin başörtülü kadınlardan oluşan bir toplumsal yapıda kamusal alanda görünür olmak önemlidir. Milli Görüş gelenğinden gelen Kadınlar İslamcılığın yükselişinde de merkezi bir rol oynamışlardır. “Müslüman kadının görünürlüğü” Barbarosoğlu’na göre, 1970’li yıllarda en önemli tartışma meselelerinden biri olmuştur. Göle’ye göre İslamcılık ideolojisi içinde kadına ve kadın bedenine yüklenen görev erken dönem Cumhuriyet kadınına verilen ideolojinin taşıyıcısı rolü ile benzeşmektedir. Çağdaşlaşma hareketinin Batılılaşma gayesi doğrultusunda kurucu ideoloji kadınlara yeni toplumsal düzen ve modern kadın kimliği yaratma misyonu yükler. Kadın bedeni, toplumsal düzen içindeki duruşları, yaşam biçimleri vs. “çağdaşlaşmanın” ispatıdır. 1970’lerden sonra yükselmeye başlayan İslamcılık, Cumhuriyetin kurucu kadrosu gibi kamusal alanda örtünmeyi “İslamileşmenin” en açık simgesi olarak görürler (Gezer, 2013: 45). Şehirli dindar kadın kimliğinin yaratımında öncü olan Yazar Şule Yüksel Şenler 1960’lı yıllarda hem yarattığı örtünme tarzı, hem de gazete çalışmaları ve makaleleri ve türkiye

apında gerçekleştirdiği konferanslarıyla Türkiye İşlamlcılığı'nda ne çıkan bir isim olmuştur. İmanlı gençliğin ve dindar kadın kimliğinin kurgulanmasında oldukça aktif bir rol üstlenmiştir. İşlamlcı kadınlar bir yandan ev içi dini toplantılar yaparken, diğer yandan da dernek ve vakıflarda çalışarak, bu toplantılarda konuşulan durumları gündelik hayatın içine taşımişlardır. HİKDE ve şadırvan tam bu çıkış noktasından hareketle faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Batılılaşma arzusunun sebep olduğu toplumsal yabancılaşmayı eleştiren ve İşlamlcı kadınının vasıflarının, tesettürün ve gündelik yaşam pratiklerinin İşlami düzene uygun hale getirilişini önceleyerek İşlam kadını kimliği belirginleştirilmeye çalışılmıştır (Gezer, 2013: 46).

1974 yılında başörtüsü nedeniyle barodan atılan Emine Aykenar'ın mücadelesi gösteriyor ki İşlamlcı kadın serüveninin başörtüsü yasakları ve mücadelesiyle beraber gelişmiştir (Akdokur, 2016). Hatice Babacan gibi isimlerin başörtüsü sebebiyle 1960'lı yıllarda yaşadıkları sorunlar ve devletin bu yaşananlara karşı göstermiş olduğu ayırıcı tutum başörtüsü temelinde oluşan yeni bir hareketin başlamasına sebep olmuştur. 1950'lerde ve 60'larda kadınlar arasında bireysel düzeyde baş gösteren dine yönelme ve tesettüre bürünmenin devlet tarafından sert biçimde cezalandırılması, eğitim kurumlarındaki türban yasağı, Çaha'nın da ifade ettiği gibi "Toplumsal düzeyde bu konuya karşı bir ilgiye ve hatta bir dirence yol açmıştır. Ancak 70'li yıllarda ülkede yaşanan i çatışma, başörtüsü sorunu etrafında derinden oluşan bu ilgiyi ve direnci ikinci planda bırakarak görünmez kılmıştır" (Çaha, 2010: 309).

Tarihsel süreçte İşlamlcı kadın hareketinin üç aşamada gelişme gösterdiğini söylemek yanlış olmayacaktır: birincisi, 1967-1980 arası toplumun kurtarılması misyonuyla hareket eden İşlamlcı kadın hareketi, ikincisi 1980'den sonra başörtüsü eylemleri etrafında şekillenen ve zamanla gelişen Müslüman kadın hareketi, son olarak ise

1990'dan sonra dernekleşme faaliyetlerini başlatan feminist dindar kadın hareketi (Beşinci, 2017: 75) olarak dönemselleştirilmiştir. Üçüncü dönemi oluşturan kadınlar ikinci nesil olarak bilinen ve 1970'li yıllarda oldukça genç olan İslamcı kadınlardır. Cihan Aktaş, Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, Halime Toros, Nazife Şişman, Hidayet Şefkatli Tuksal, Yıldız Ramazanoğlu, Mualla Gülnaz, Sibel Eraslan, Ayşe Böhürler ikinci nesil dindar kadınların en bilinenleridir. Yüksek eğitim almış ve teoride gelenekselliği ve modernizmi harmanlamaya çalışan dindar kadınlardır.

Birinci nesil dindar kadınlardan farklı olarak 1980'lerden ve özellikle 28 Şubat sürecinden sonra İslami cenahın erkeklerini ve erkeklerin “tamamlayıcısı” olduklarını savunan İslamcı kadınlarını eleştirmişlerdir (Yılmaz, 2015). İslami düzene geçildikten sonra özel alanlarına dönmeleri istenilen eğitilmiş ve bilinçli kadınların kurulan yeni düzen içinde kamusal alanda var olma mücadelesini tartışmışlardır. Arzulanan İslami düzen sağlandıktan sonra oluşması için en az erkekler kadar gayret ettiklerini belirten ikinci nesil dindar kadınlar “tamamlayıcı” ya da “yardımcı rolleri” bırakıp ayrı bireyler olduklarını ve yeni düzen içinde ekonomik, sosyal ve siyasal alanda kalmaya devam edeceklerini belirtmişlerdir. ‘70’li yılların “Ne sağcıyız, ne solcu, İslamcıyız İslamcı”, “Ne kapitalizm, ne sosyalizm, tek yol İslam” anlayışıyla bir İslam devleti kurma idealiyle hareket eden ve bunun kadınlar olmadan olmayacağı fikri, geleneksel dinî kavrayışların ötesine taşıyan bir perspektifle kadının gelişiminde önemli bir yer edinmiştir. Bu önemi arttırmak isteyen diğer İslamcı kadınlarla beraber *Şadırvan* kadrosu, yaptığı çalışmalarla bu anlamda başarılı bir sonuç elde etmiştir. İnşa edilen İslamcı kadın kimliği sonraki dönemlerde içsel sorgulamalara yönelmiş ve neticesinde dindar kadınlar arasında “Feminist İslamcılar” olarak bilinen gruplaşmalar ortaya çıkmıştır.

İslamcı yazarların, gazetecilerin ve hukukçuların eşleriyle beraber MNP-MSP çizgisi içinde yer almaları, 1970’lerde İslamcı kadın hareketi için önemli olmuştur. *Şadırvan* ve

HİKDE ekibinin çoğu bu kesim içinden çıkmıştır. Türkiye çapında gerçekleştirilen toplantılar, konferanslar ve çeşitli tiyatro gösterileri, İslamcı kadınların gelenek dışında yeni bir kimlik inşa etmelerini kolaylaştırmıştır. Müslüman kadının eğitimi konusunu yine kadının gündemine dâhil eden bir başka faktör de, 1960'lı yıllarda başörtüsüyle ilgili yaşanan münferit hadiselerdir. Bu bağlamda bir önceki başlıkta da anlatıldığı üzere Hatice Ökten, Gülsen Ataseven, Hatice Babacan gibi eğitim gören başörtülü kadınların yaşadığı problemler ve devletin bunlara karşı gösterdiği cezalandırıcı tavır İslamcı kadın hareketinin dönüm noktalarından biri olmuştur (Arat, 2015: 92).

Müslüman kadınlar 1980 sonrasında tesettür tartışmasını İslam'ın bir gereğini gerçekleştirme üzerinden değil; bireysel haklar, inanç özgürlüğü ve demokratik hak talepleri gibi modern ve laik kavramlar üzerinden gündeme taşımışlardır. İnsan hakları savına daha çok sarıldığı görülen İslamcı kadının böylelikle, başörtüsüyle kamusal alanda var olma talebini kendisi dışında kalan kesimlerin de meşru karşılaması için uğraş verdiği görülmektedir (Beşinci, 2017: 80). Dönüştürücü dindar kadın kimliği iddiası, çeşitli İslamcı yayımların etkisi ve ilavesiyle örtülü kadın kimliğiyle aynı varlık alanı içinde paralel bir inşa süreci yaşamaktadır. Başörtüsü ve İslamcı kadın profili, tüm dergilerin merkezine aldığı ve bu dindar İslamcı kadının nasıl olması gerektiğini belirten temel durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamcılık ideolojisinin savunucularının kadınlara biçtiği roller; bir taraftan kadını evine ve eşine karşı koşulsuz bir boyun eğmeyle gerçek Müslüman olmasını sağlayacak dindarlık anlayışı, diğer taraftan İslam dininin gerekliliği olan örtünme şartlarına uyarak kamusal alana çıkışını destekleyen bir anlayışla çelişkili bir karaktere sahip olmuştur. Kadın bireyselliğinin henüz gelişmediği bir ortamda birbiriyle örtüşmeyen bu iki durum sorun teşkil etmemiştir. Geleneksel iş bölümü ve roller dindar kadınların “kolektif kimlik” anlayışlarının oluşmasında önemli bir nokta olmuştur. İkinci nesil İslamcı kadınlardan

biri olan Cihan Aktaş, 1970’lerde dindar kadınlarla ilgili bir durum değerlendirmesi yapmış ve yaşadıkları dönemde dinin gerekliliklerini mekân ve işlevsellik bağlamında yerine getirecek imkanı sağlarken sınırlandırmanın zorunlu olmasıyla beraber, dini yükümlülükleri nedeniyle faaliyet alanlarını oluşturmakla sorumlu kişiler olarak misyon yüklendiklerini belirtmiştir. Bu dönem, dindarların yeni düzen içinde cemiyet ve kişi olarak kendilerini yeniden tanımlama çabalarını yönlendirmiştir (Gezer, 2013: 44-45).

İslamcılıkta, tamamlayıcılık ve iş bölümü üzerinden kurulan aile ve kadın-erkek ilişkisi cinsiyetçi bir ayrım üzerinde temellendirilmiştir. Bu cinsiyetçi ayrım aynı zamanda maddi alan ve manevi alan olarakta bölünmüştür. Aile yaşamı ve özel alan Manevi alanla özdeşleştirilirken, maddi alan da kamusal alan olarak ayrılmıştır. kadın ve erkek ilişkileri doğal olmayan bir şekilde hiyerarşik bir biçimde parçalanmıştır. Kamusal ve özel alan ayrımı üzerine temellendirilen bu karşıtlık toplumsal cinsiyet yüklü bir anlayışla örgütlenmiştir (Çakır, 2017: 137). Özel alana ait geleneksel çizgide aile içi rol dağılımı genellikle kadınların ödev ve sorumluluklarına odaklanırken kamusal alanı erkeklere bırakmıştır. Toplumun ahlakileşmesi projesinde Müslüman kadına ayrı bir rol biçen dindar kadın aktörler, kadına bir taraftan evden dışarıya çıkması ve tebliğ misyonu ile hareket etmesi çağrısında bulunurken, bir taraftan da kadının bir “anne” ve “eş” olarak evde bulunması ve itaat etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. 1960’lar 1970’ler boyunca karşılaşılan bu paradoks aslında kadını geçici süreliğine, yani toplumsal buhran sonlanana kadar cemiyetin faydası için bilinçlerinden bağımsız olarak dışarı çıkarmışlardır. Temel gaye, İslami bir bütün olarak topluma yaymak ve toplumu İslam nizamına göre tanzim etmektir. İslami temelde toplumsal dirilişi sağlamak her ne kadar yüce bir görevse de hedefe ulaştıktan sonra kadının asıl yeri evidir anlayışı dönemin kadın yazarları tarafından da işlenmiştir. (Beşinci, 2017: 78)

Türkiye İslamcı hareketinde kadının konumu ve İslamcı kadın hareketi bugün bile ikircikli pozisyonunu koruyan bir tartışma konusu olarak dindarların masasında durmaktadır. ‘90’lar İslamcı kadınların erkek merkezli örgütlerden bağımsız kurdukları kadın örgütlenmelerinin başladığı yıllardır. Kadınların kadın kimliğinin inşasına dair mevcut sisteme ve din kisvesi altında dayatılan kabullere karşı mücadele etmek gayesiyle örgütlenmiş bağımsız ve özgün yapılardır. 28 Şubat sürecinde İslamcı erkekler ve İslami cenah tarafından yalnız bırakılan başörtülü kadınlar bu özgünlüğün ve bağımsızlığın kaynağını bu yalnız kalış üzerine kurgulamışlardır. İslamcı ve dindar ancak ikisini de aşan yeni bir kadın kimliği sayesinde farklı kesimlerden kadınlarla dayanışma içinde olmuşlardır. Kadın bedenini ve kamusal alanda görmek istedikleri başörtüsünü her fırsatta kullanan İslamcılık ideolojisi ve İslamcılar bu sürece etkili bir tepki göstermemişlerdir. Tarihsel süreç içerisinde bu da İslamcılık ideolojisinin ve dindar erkeklerin paradoksu olarak yerini alacaktır.

1.2. 1970’lerde İslamcılık

1.2.1. Dünyada ve Türkiye’de

1970’ler ve sonrası İslamcılık araştırmaları içinde az incelenmiş dönemdir. 27 Mayıs 1960 darbesi, 1979 İran İslam Devrimi, 12 Eylül 1980 darbesi ile tabii sınırları çizilmiş olan bu dönem, çoğunlukla milli görüş hareketi, bazı edebiyat dergileri birkaç, kurumsal mekanizmanın varlık kazandığı bir zaman dilimi olarak ele alınmıştır (Öz, 2016: 74). Dönemin İslami anlayışı tevhid ve siyaset odaklı olduğu için kendinden önceki İslamcılık anlayışından farklı olmuştur. Radikal dindar örgütlenmeler İran, Pakistan, Mısır gibi ülkelerde yükselmeye başlayınca Türkiye'deki İslami hareket bu yükselişten etkilenmiş ve ivme kazanmıştır. Şeriat düzeni için örgütlü siyasal mücadelenin

gereğinin farkında olan Müslüman Kardeşler hareketinin önderi El-Benna, Seyyid Kutub, Mevdudi ve Ali Şeriatî gibi yazarlar ve düşünürler İslamcılığı ilerletmek için fikirsel ve eylemsel olarak harekete geçmişlerdi. 1960'larda ve 1970'lerde Türkiye'de İslami kesim içinde bu eylemler ve fikirle tecüme aracılığıyla etkili olmaya başlamış ve taraftar toplamıştır (Boralı, 1996).

1970'li yıllar iktisadi sorunların ve yoksulluğun arttığı, anti demokratik uygulamalar nedeniyle politik krizlerin yaşandığı buhranlı bir dönem olmuştur. Komünizmin ve işçi örgütlenmelerinin yükselmeye başlamasıyla İslamcılık 1950'lerden ve 1960'lardan daha farklı bir duruşla siyaset sahnesine çıkmış, İslam'ı bütüncül olarak kavrama geleneği ortaya çıkmıştır. Sağ ideolojilerle kesişme noktaları söz konusu olsa bile sağcı, ülkücü, milliyetçi, muhafazakâr kimliklerden sıyrılarak tevhidi kimliğe bürünmüştür. Milliyetçiliğin ve muhafazakârlığın güçlü bir kuramsal ve teorik bir alt yapısı olmaması sebebiyle sol ideolojiler karşısında fikirsel düzlemde yetersiz kaldığı için İslamcılık kartı ve diğer ideolojilere göre daha güçlü olan kuramsal ve düşünsel alt yapısı yükselen komünizmin karşısına çıkarılmıştır (Yavuz, 2005: 92). Diğer sağ ideolojiler içinde kalma eğilimini 1970'lere kadar sürdüren İslamcılık, yaşanan bu süreçten sonra sağ ve sol ideolojiler karşısında bir tutum geliştirmiştir. Her dönemde olduğu gibi sağ ideolojiler için "karşıtına sığınarak var olmaya çalışmak" bu dönemin de en belirgin özelliği olmuştur, tüm tartışmalar anti- komünizm üzerinden götürülmüştür (Türkmen 2011: 146). Türk sağında temel motivasyon bu anti-komünizm, anti-sol üzerine temellendirilmiştir. *Şadırvan*'ın kitlesini etrafında topladığı kavramlar içinde en çok önemsediklerinden biridir. Tanıl Bora *Türk Sağının Üç Hali* isimli kitabında milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılık üzerinde durmuştur (Bora, 2009). Sağcılığın üç hali için de komünizm en büyük düşmandır ve toplum için en tehlikeli fikir akımıdır. Bu yüzden kendilerini anti-komünizm üzerinden kurmuşlardır. Bora, Türk ve Müslüman olan bu toplumda komünizme karşı gelecek tek unsuru İslam olarak

vurgulamıştır. Toplumsal yapı içinde İslam ve sol/sosyalizmin karşıt olarak kodlanmıştır. Komünizme karşı dini, aile kurumunu ve mülkiyeti yani mevcut düzeni savunan Türk sağıının İslamcılık ile kesiştiği temel noktalar bunlardır (Koca, 2018).⁷

İslamcılara göre, Cumhuriyet rejiminin laikleşme politikası ve Batı hayranlığı toplum içinde var olan kaotik sürecin temel nedenidir. Bu yüzden anti-komünist tavır sekülerleşmenin etkisi ve Batılılaşmanın gelişmiş safhası olarak kabul edilen komünizmin materyalist ve dinleri afyon olarak gören yönünü eleştirerek kendini var etmeye başlamıştır (Duran, 2004: 133). 1960'lı yıllarda toplumun farklı kimliklerine temsil eden ön plana çıkaran ve bir anlamda onların sesi ve sözcüsü olan farklı parti ve oluşumların ortaya çıktığını görmemiz mümkündür bu yönüyle 1960'lı yıllar kimlik siyasetinin görüldüğü yıllar olmuştur (Köroğlu, 2016: 14). 1970'lerin ikinci yarısındaki öze dönüş yaklaşımını benimseyen genç kuşak yazarların düşüncelerini, tarih değerlendirmelerini eski kuşak hakkındaki kanaatlerini yansıtmaları açısından yazılan yazılar önemlidir. 1970'lerin ikinci yarısının 1960'lardan farklılık arz eden bir özelliği de şudur: İslam'ı bilmeyen ya da önyargılarının tutsağı olmuş sol basın eleştirisinden ziyade sağda bulunanların eleştirisi öne çıkmıştır. Sol basını kendi sorunlarıyla baş başa bırakma tercih yanında sağıın son derece sert bir biçimde eleştirisi gündeme gelmiştir. Müslümanların politika hayatında kendine yamalı, sakat sağ yargı değerlerini sahiplenme biçimleri bilinç yoksunluğu olarak ele alınmıştır (Öz, 2016: 88).

1971 yılının Mart ayı başlarında üniversitelerde ve yurdun çeşitli yerlerinde meydana gelen olaylar, tepkilerle karşılanmıştır. 1973 yılında OPEC üyelerinin petrol fiyatlarında artışa gitmesi uluslararası sistemde ekonomik ve politik dengelerin bozulmasına neden olmuştur. 1970'li yıllarda Makroekonomik ve uyum politikalarını uygulamaya sokamayan Türkiye iktisadi sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Dünyada petrol

⁷<http://ayrintidergi.com.tr/turkiyede-sol-bir-islamcilik-denemesi/>, son erişim tarihi 02.02.2019.

krizi yaşanırken Türkiye'nin uluslararası politikaları nedeniyle bundan etkilenmemesi söz konusu bile olamamıştır. Dış borç artmış, tasarrufla yatırım arasındaki fark hızla açılmış, büyüme hızı azalmıştır. Uluslararası sistemin başat aktörlerinin olumlu karşılamadığı Kıbrıs Barış Harekâtı ekonominin daha da zora girmesine sebebiyet vermiştir. Amerika'nın 1975'te silah ambargosu uygulaması nedeniyle Türkiye'deki kriz derinleşmiştir. Yapılan barış harekâtının çözüm olmadığını düşünen Avrupa'nın Türkiye'ye akan yardım ve kredileri askıya alması ve yaptırımlar uygulamaya başlaması da ekonomiyi çıkmaza sokmuştur. Bu nedenlerle çöken ekonomik sistem siyasilerin ve hükümetlerin kemer sıkma politikalarını uygulamaya başladıkları ve tasarruf çağrılarını yaptıkları yıllar olmuştur. İnişli çıkışlı ekonomik durum siyasilerin oy kazanma amacı ve siyasal istikrarsızlık nedeniyle krize dönüşmüştür. Ekonomik istikrarsızlık toplumsal huzursuzluğa neden olmuş ve işsizlik giderek artmıştır. Toplumsal huzursuzluk, siyasal ve ekonomik belirsizlik işçiler, öğrenciler ve geleceklerinden kaygı duyan bireyler sağ veya sol saflara katılmışlardır (Gezer, 2013: 33). Bu kriz ve belirsizlik ortamında sol saflara katılımın hızla yükselmesi sağcı ideolojilerin örgütlenmelerinin ve sağ siyasi partilerin etkili ve etkin bir mücadele yürütemediğini düşünen İslamcı hareketin diğer sağ ideolojilerin içinden çıkarak toplumsal taleplere yanıt vermek için bağımsız bir siyasi oluşum olarak örgütlenmiştir (Çokoğullar Bozarslan, 2012: 49).

Tarihsel süreç bağlamında 1970'lerden sonra Türk siyasi hayatında dinin siyasetteki yeri bakımından büyük bir gelişme yaşanmıştır. İdeolojisi dine dayanan, dini değerleri ön planda tutan ve İslami parti olarak kabul edilen Milli Nizam Partisi (MNP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) kurulmuştur. 1973'ün kaotik sürecinde yapılan genel seçimler sonucunda hiçbir parti tek başına iktidarı kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır. Koalisyon hükümetlerinin karar alma sürecinde yaşadıkları zaafiyet ve kısır çekişmeler, bu ekonomik bunalımın her geçen gün derinleşmesine neden olmuştur. 1977 ve 1979'da

yapılan seçimler, meclisteki partilerin temsilinde önemli değişikliklere yol açıyorsa da ülkede siyasi istikrar sağlanamamıştır. 1975 ve 1977 yılında Süleyman Demirel öncülüğünde, Bülent Ecevit'e ve CHP'ye karşı, AP, MSP ve MHP birleşerek sola karşı cephe kurmuşlardır. Birinci ve ikinci “Milliyetçi Cephe” olarak karşımıza çıkan bu koalisyon hükümetleri zaten gergin olan toplumsal ilişkilerin daha da gerilmesine sebep olmuştur. 1979 yılında da MSP ve MHP'nin katılımıyla yeniden bir Demirel Hükümeti oluşturulmuş, bu koalisyonlar döneminde Türkiye en buhranlı ve bunalımlı yıllarını yaşamıştır (Tunçay, 1987). 1974'ten 12 Eylül 1980 darbesine kadar sürekli olarak, kısa ömürlü koalisyon hükümetleri iktidar olmuştur. Hükümet değişiklikleri ve başarısız seçim sonuçları ülkede siyasi istikrarın sağlanmasına engel olmuştur. Ekonomik ve toplumsal gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen politik belirsizlik ülkeyi etkisi uzun sürecek derin bir huzursuzluğun içine sokmuştur. *Şadırvan* dergisinin çıktığı bu dönem iktisadi ve sosyal sorunlar, büyüyen politik çatışma ve dünyanın tehlikeli gidişatı Derginin içeriğine ve yazarların üslubuna da yansımıştır.

1970'li yıllarda hem Türkiye'de hem dünyada ekonomik çalkantılar ve politik dengenin bozulması ve 1944-1971 yılları arasında geçerli Amerikan ekonomik sistemi olan Bretton Woods'un geçersiz olması krizi daha da derinleştirmiştir. Büyük ve küçük burjuvazi arasında çıkan anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları derinlik atınca belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Küçük sermaye kuruluşlarının çoğu İslamcılar tarafından yönetilirken bu anlaşmazlığın kendi aleyhine döneceğini bilen bu grup siyasi olarak güvence altında olmadıklarını, çıkarlarının Adalet Partisi tarafından korunmadığını ve gözetilmediğini bildikleri için İskender Paşa Cemaati lideri, Milli Nizam Partisini kurmuş, akademisyen ve mühendis olan Necmettin Erbakan parti lideri seçilmiştir. İslami duyarlılığı kitleleştirmeye çalışan ve Müslüman cemaatlerin haklarını ve çıkarlarını korumaya çalışan Erbakan Milli Görüş geleneğinin de lideridir. Milli Görüş,

Çakır'a göre (2013: 755), Osmanlı yıkıldıktan sonra tarihsel süreç içerisinde en önemli bağımsız İslami hareket olmuştur. Milli Görüş, milliyetçi-mukaddesatçı klasik anlayıştan uzak ümmetçi bir çizgide yer almıştır. Ancak mevcut sistemin taviz vermediği noktalar yüzünden “millilik” anlayışından tam anlamıyla uzaklaşamamıştır. Büyük sermayedarlarla uzlaşa sağlayamayan küçük burjuvazi saygınlığını ve daha da önemlisi kazançlarını yitirmeye başlamıştır. MNP, başından beri Batılılaşma ve modern Batıcılık anlayışlarını kabul etmeyen ve seküler toplumu bozulmuş cemiyet olarak kabul eden İslamcılar, etrafında kenetlendikleri ve politik yaşama örgütlü olarak dahil olan siyasal İslam tecrübesidir. Kısa süreli olan bu ilk deneme 1970’de kurulan MNP, Anayasa Mahkemesi’nin 1971 tarihli kararıyla laikliğe aykırı eylemlerde bulunduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Kurulu düzenin kısmen veya tamamen dini esaslara dayandırılması ve bu esasların hayata geçirilmesi arzusu aşırı sağ olan MNP’nin kapatılmasına neden olmuştur (Ay, 2004). Daha sonra İslamcı olan MSP, Refah ve Fazilet Partileri ‘de farklı zamanlarda aynı gerekçeyle kapatılacaktır.

Milli Görüş geleneğinin ikinci siyasi patisi olan Milli Selamet Partisi, 1972 yılında kurulmuştur. Milli görüş geleneğinin lideri olan Erbakan parti kurulduktan sonra resmi olarak 1973 yılında başa geçmiştir. Batı karşıtlığı çerçevesinde şekillenen politikaları nedeniyle diğer sağcı ideolojilerden ayrılmaya başlamıştır. İslam dünyasıyla politik ve ekonomik işbirliğini savunan MSP Ortak Pazar’a karşı çıkmıştır. Bu Milli Görüş geleneği Maddi ve manevi kalkınmayı amaç edinmiştir. Büyük Türkiye’nin yalnızca İslam medeniyetine yüzünü dönmesiyle olacağını vurgulamışlardır. Batılılaşma uğruna İslami hayatı reddeden Cumhuriyet rejimi Büyük Türkiye’nin oluşmasına engel olmuştur. 14 Ekim 1973 seçimleri tek patinin iktidara gelmesine engel olacak kadar başarısız olunca Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez “Siyasal İslam“ hükümet ortağı

olarak da olsa iktidara gelmiş CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. Kıbrıs Barış Harekatı Erbakan ve Ecevit arasında, öne çıkma yarışına sebep olmuştur. Nitekim bu koalisyon ideolojik çatışmalardan ötürü başarılı olamamış ve hükümet istifasını vermiştir. Kıbrıs meselesinden dolayı oldukça olumlu bir izlenim yaratan Ecevite karşı olası bir erken seçim durumunda Karaoğlan'a engel olmak için için 1975 yılında sağ partilerden oluşan (AP, MSP, CGP ve MHP) ilk Milliyetçi Cephe koalisyonunu kurmuşlardır. Bu koalisyondan sonra MSP devlet kurumları içinde kadrolaşmaya başlamış ve din eğitiminin anayasal bir zorunluluğu sağlanmıştır. İlahiyat fakültelerinde okumak zorunda olan imam-hatip mezunları başka bölümlerde okuma imkanı da yakalamışlardır. (Ay, 2004). 1971 muhtırası Türkiye burjuvazisinin beklentisini karşılamamış iktisadi ve toplumsal krizler devam etmiştir. Sol tandanslı hareketlere karşı fiziksel ve düşünsel bir güç olarak ortaya çıkan İslamcılar ve MSP, burjuvazi sınıfına kolluk gücü yetiştirmek gibi önemli bir görevi üstlenmişlerdir (Boralı,1996).

Milli Türk Talebe Birliği'ni anlamak Türkiye İslamcı Hareketi'ni anlamak için önemli bir oluşumdur. İslamcı hareketlerin ortaya çıkış sebeplerinin neler olduğu, aynı ideoloji içindeki farklı grupların birbirlerini nasıl algıladıklarını görmek için önemlidir. Özellikle 1960'ların sonu 1970'lerin ortasına kadar İslamcı bir tutum sergileyen bu birlikler bu dönemi anlamaya çalıştığımızda üzerinde durmamız gereken konuların başında gelmektedir. MTTB, milliyetçi, İslamcı öğrencileri bir çatı altında toplayan öğrenci kuruluşlarından biridir. Birliğin milliyetçilik anlayışı, siyasal gelişmelere ve yönetici kadroların ideolojilerine bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Birinci dönem MTTB, 1933-1945 yılları arasında etkili olmuştur. İlk döneminde milliyetçi ve devletçi bakış açısına sahiptir. Çizgisinin sabit olmaması dönemin ve liderin duruşuyla ilgili bir durum olmuştur. Mesela 1960'ların ilk yarısında solcu bir çizgide yer almıştır. 1965

yılında yapılan kongreden sonra milli duruşunu yeniden kazanmıştır. 1965-1970 yılları arasında sağcı/muhafazakâr bir çizgisini korumuştur. 1970’ler ise İslamcı gençliğin en etkili olduğu dönemdir. Genel olarak sağ ideolojik fikirlerin hâkim olduğu birlik 1963 ve 1965 yılları arasında, sol ideolojiye karşı hoşgörölü ve demokratik tutum sergilemiştir. Bu dönem MTTB’nin uzun tarihinde “ayrık” bir dönem olarak kalmıştır. MTTB, 1965 sonrasında “milliyetçi-muhafazakâr” bir döneme girmiş, Birliğin seküler milliyetçiliği, bu tarihten itibaren muhafazakâr bir niteliğe bürünmüştür. Muhafazakârlaşma, sonraki yıllarda yerini bütünüyle İslâmıcı bir çizgiye bırakmıştır. 1975’e kadar bozkurt başı olan amblem kitap sembolü ile değiştirilmiş, bu değişiklik MTTB’nin milli kimliğinin esas unsuru olarak İslamı benimsediğini göstermiştir. Cumhuriyet değerlerinin yerini dini-manevi değerler, “Türk gençliği” kavramının yerini “Müslüman Türk gençliği”, Cumhuriyet’in önemli günlerini kutlamak ve Atatürk’ü anmanın yerini, İstanbul’un fethinin yıldönümünün kutlanması gibi etkinlikler almıştır. Tarihsel süreç içerisinde Türk siyasal yaşamı içindeki siyasi görüşler ve söylemler bir biçimde MTTB’de karşılık bulmuştur. Türkiye’nin tarihsel süreçlerini ve dönüşümlerini içinde barındırmış önemli bir birliktir (Yorgancılar, 2006). 1970’lerde İslamcı çizgisi nedeniyle İslamcıların taleplerini dillendirmeye başlamıştır. MTTB’de İslami vurgusunun artması Ülkü Ocaklarının ve komandoların, yani milliyetçi hareketin birlikten kopmasına neden olmuştur. MTTB kapatıldığı 1980’ekaotik sürecin dışında kalmaya çalışarak, Osmanlı tarihine hayranlık ve özlem duyan birlik, Osmanlı nostaljisi temelinde belirledikleri içerikler üzerinden gündemlerini oluşturmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu nostaljisi dönemin İslamcılarının ve *Şadırvan* kadrosunun da sundukları toplum tahayyülünün temel dayanağı olmuştur. 1970’lerde Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe (MC) koalisyonlarıyla muhafazakar, İslamcı ve milliyetçi kanat oluşturulmuştur. MTTB günlük politikanın içinde fiilen yer almamış olsa bu koalisyon sayesinde iktidardayken, bir yandan da şimdilerde söylendiği gibi neredeyse bugün ülkeyi

yönetecek kişileri yetiştiren bir “okul” olmuştur (Mater, 2012). İsmail kara, Abdullah Gül, Bülent Arınç, Ahmet Davutoğlu, Recai Kutan gibi günümüz siyasetinin aktörleri burada yetişmiştir. Komünizmi her dönemde düşman addeden sağ tandanslı akımlar ve MTTB bu tehlike karşısında milliyetçi, mukaddesatçı ya da İslamcı çizgi fark etmeksizin rejimin bekçisi olmuştur.⁸ Bu dönemde, *Şadırvan* gibi MTTB’nin de milliyetçilik anlayışının temel bileşenleri İslamcılık ve Osmanlıcılığın yanı sıra Batılılaşma karşıtlığı, Erken Cumhuriyet dönemi eleştirisi ve anti-komünizmdir. MTTB’nin milliyetçiliği, Cinisli’nin genel başkan seçilmesiyle girilen yeni süreçte muhafazakâr bir içerik kazanmış ve MTTB ideolojik açıdan kabuk değiştirmeye başlamıştır. (Öztürk, 2016: 103-126). MTTB 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kapatılmıştır. 1985 yılında Birlik Vakfı, MTTB’nin devamı olarak kurulmuş, ilmi ve kültürel faaliyetleri sürdürmüş ama etkili ve etkin olamadığı için birlik dağılmıştır. 2006 yılında MTTB’nin yeniden kurulması da 1980 öncesinde MTTB’de yetişen insanların arzusuyla gerçekleşmiştir.

1.2.2.1970’lerde Türkiye’nin Sosyo-Tarihsel Koşulları

Siyasi tarihimizde yönetimin sürekli olarak değiştiği, sendikalaşma hareketleri, eylemler, şiddet olaylarının yaşandığı gerilimli ve kaotik bir süreci ifade eden 70’ler aynı zamanda ideolojilerin keskinleşmesiyle birlikte toplumun her kesiminin politize olduğu ve sanayileşme, kentleşme ve siyasallaşma kültürel ve toplumsal yapının dönüşümüne etki eden temel unsurlar olmuşlardır. Bu dönemde siyasal alanda hâkim olan sınıflar hangileriydi ve siyasal aktörler kimlerdi? Toplumsal yapı ve siyasi oluşumlar nasıldı? İktidar ve halk ilişkisi hangi boyuttaydı? *Şadırvan*’ nasıl bir sosyo

⁸ Nadire Mater’in *Sokak Güzeldir* isimli kitabıyla ilgili incelemenin yapıldığı yazı. m.bianet. org 02.02.2019. MTTB’nin kanlı Pazar da başkanı olan İsmail kahraman RP kabinesinde bakan AKP hükümetinde milletvekili ve meclis başkanlığı görevlerini yürütmüştür.

tarihsel atmosferde ortaya çıktığı ve bağlamı bu tez için önemlidir. Toplumsal süreçlere odaklanırken, o yıllardaki siyasal ve kültürel gündemi kavramak gerekmektedir. 1970’lerde yeni teknolojilerin ve anlayışların toplumsal ve gündelik hayatın içine girmesiyle farklı bir dönem yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle tv ve radyo gündelik hayatta köklü değişikliklere yol açmıştır. Ekonomik ve siyasal istikrarsızlık politize olan gençleri araştırmaya ve okumaya yönlendirirken hangi ideolojiden olursa olsun sosyal ve toplumsal sorunların sağduyulu bir kuşak tarafından tartışılmıştır. Kapitalizmin tüketim çılgınlığının henüz tüm toplumları ve gençleri sarmadığı bu dönemde yaşanan kaotik sürece kayıtsız kalamayan nesiller yetişmiştir.

1970-1980 bireylerin ve toplumların bilgi edinme, sosyalleşme ve bilgiye ulaşma hızları kitle haberleşme ve ulaşım ağında ortaya çıkan önemli gelişmeler ve değişimler nedeniyle dönüşmeye başlamıştır. Üniversiteli gençlerin İslam’ı hangi usul çerçevesinde ele alınacağına ilişkin yürüttükleri tartışmaların 1970’lerin ikinci yarısından itibaren yükseldiği görülmektedir. Bu durumda İslamcılığın ne olduğuna ilişkin epistemolojik tartışmaların dönemin toplumsallaşma ve siyasallaşma süreçlerinin de tesiriyle varoluşsal bir hale bürünmesi kişi ve çevrelerin birbirleri arasındaki husumetleri arttırmış ve bu yıllarda hısımlıklar önemli ölçüde azalmıştır Asım Öz (2016: 84). 1960’lı ve 1970’li yıllarda her düzlemde çatışma halinde olan, birbirlerine karşı düşmanlık besleyen İslamcılık ideolojisi ve sol ideolojiler, 1980 sonrası süreçte yerini “mesafeye” bırakmıştır. İslamcılık, komünizme ve sosyalizme karşı mevcut düzeni koruduğunu iddia ederek kapitalizmden beslenmiştir. İslam ve kapitalizm arasındaki ilişkinin boyutu 1980 den sonra değişmeye başlamış ve tam bir uyum yakalanmıştır. 12 Mart 1971 şartlarının kısmi olarak ortadan kalkmasıyla bazı İslamcı dergiler *Pınar*, *Gerçek Milli Mücadele* gibi ilmi ve İslami çerçevede ortaya koymaya çalıştıkları yaklaşımlar Milli Türk Talebe Birliği ve İslam âleminde yapılan tercümelerden doğrudan etkilenen çevrelerce sert bir şekilde eleştirilmiştir (Öz, 2016: 87).

1970’ler sosyo-tarihsel bağlamda oldukça hareketli bir dönem olmuştur. Siyasi ve ekonomik durumların yanında *Şadırvan* dergisinin çıktığı dönemi anlamak için toplumsal durum unda kavranması gerekmektedir. Almanya’da başlayan 68 Öğrenci Hareketinden sonra işçi ve emekçilerin talepleri artmıştır. Hareketler ve örgütlenmeler hızla yayımlaya başlamıştır. Sanayileşmenin artması, kırdan kente yapılan göçle kırsal nüfusun azalması toplumsal yapıda değişikliklere neden olmuştur. Tarımsal üretimden kopan köylü kesim şehirlerde gecekondualarda yaşamaya başlayıp, fabrikalarda iş bulmuşlardır. Sinema, müzik, eğlence kültürü tv’nin etkisiyle dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Dergicilik ve vakıflaşma anlayışı ivme kazanmış, bu anlayış siyasi oluşumları desteklemek için adeta bir araç halini almıştır. Yabancıları oldukları bu acımasız yeni düzen karşısında direnişler çoğalmıştır. Sol kendi içinde bölünmeye başlaması ve İslamcıların sağcılar içinden sıyrılıp çıkması Türkiye tarihinin en hareketli yılları olan 1970’ler de ortaya çıkmıştır.

1.3.İslamcılığın Medya Sokağı

1.3.1.Türkiye’de İslamcı Yayımcılığın Seyri

Cumhuriyet’in kurulmasından 1950’lere kadar süreli yayımlar ve kitaplar konusunda zayıf olan İslami hareket bu tarihten sonra hareketlilik kazanmıştır. İslamcılık, dergicilik etrafında gelişmiş bir düşünce ekolüdür. Türkiye’de İslamcılık düşüncesinin seyrini kavramak için dergilerin analiz edilmesi hayati bir önem taşımaktadır. İslamcı dergiciliğin ufkunun çizilmesi konusunda dergilerin özel bir önemi olduğu gerçeği tekrar karşımıza çıkmaktadır. İlk etapta “kaybedileni kazanmak” veya hatırlamak üzere tekrardan temel dini bilgiler merkeze alınmıştır. Konuların çeşitlenmesi, derinleşmesi ve artık İslamcılık düşüncesinde daha belirgin kulvarların oluşmasını görmek için 1960’lı

yılları beklemek gerekecektir (Köroğlu, 2016: 13). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İslamcılar gündeme taşınan demokratikleşme sürecinin nispi özgürlüklerinden dergiler sayesinde yararlanmışlardır. İslamcıların kurduğu partiler de söz konusu olmuş; ama bunların teşkilatlanma ve propaganda açısından etkisi çok zayıf kalmıştır. Bunu en etkili ve etkin yol olan dergi basımı ve dağıtım kanalıyla sağlamaya çalışmışlardır. Demokratikleşme süreci içinde yayımlanma imkânına kavuşan İslami dergiler İslamcılık ideolojisinin yayılması ve etki alanının genişlemesi için oldukça önemli bir araç olmuştur (Türkmen, 2014: 37). Süreli İslami yayıncılık, İslamcılığın var olmaya başladığı ilk zamanlarda ve daha sonra 1960'larda önemli ve etkili bir yere sahiptir. İslamcılık çatısı altında toplayabileceğimiz dergiler ve bu dergilerde yazan yazarlar aynı konuları İslamcılık perspektifinden ele almışlardır. İslamcılık düşüncesinin tek bir seyre sahip olmadığını farklı yollardan farklı gündemleri merkeze alan değişik İslamcılık yorumlarının olduğunu ve olması gerektiğini belirtmesi açısından önemlidir (Köroğlu, 2016: 39). Kökleri II. Meşrutiyet dönemine kadar uzanan İslamcı sosyal ve kültürel yayıncılığın modernizmden gelenekçiliğe farklı düşünceler barındıran bir çeşitliliğe sahip olduğu ve bunun sonraki dönemler için de belirleyici olduğu söylenebilir. Nitekim bu durum daha sonraki yıllarda özellikle 1960'larla beraber İslamcılık düşüncesinin tek taraflı değil, birkaç yönlü gelişmesine delalet ederken hepsinin de aslında bu daire çerçevesinde okunabileceğini göstermektedir (Türkmen, 2014: 10).

Dünyada İslamcı dergiciliğin doğuşu 19. yüzyılın ikinci yarısında *Urvetü'l Vüska* dergisiyle gerçekleşmiştir. Bu derginin *Sırat'ı Müstakim* dergisinin öncülü olması açısından Türkiye tecrübesinde de önemli bir role sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Öz, 2016: 77). İslamcılık düşüncesini gerek genel gerekse özel konularıyla ele alan yazılarda niceliksel olarak bir artış söz konusu olmuştur. 1925

yılına kadar nispeten var olan İslamcı yayıncılık Takriri Sükûn Yasası nedeniyle uzun bir süre durulmak zorunda kalmıştır. 1930'ların *Hareket* dergisiyle sonunda hareketlenmeye başlamıştır. 1940'ların ilk yarısında *Büyük Doğu* ile devam eden süreç *Sebilürreşad*, *Selamet*, *Oku*, *Ehli Sünnet*, *İslam'ın Nuru*, *İslam Dünyası* gibi dergilerde çeşitlenmiştir (Öz, 2016: 77). 1950'li yıllara gelindiğinde ulusal ve uluslararası konjonktür nedeniyle İslamcılık yükselmeye başlamış ve dergilerdeki mukaddesatçı, maneviyatçı, milliyetçi çizgi daha belirgin bir hal almaya başlamıştır. 1960'lı yıllar da ise gittikçe siyasallaşan ve pür İslamcı bir tona sahip olan dergiler çıkmaya başlamış ve bu dergilerin sayısı hızla artmıştır. Bu dinamik tarihsel süreç nedeniyle dergilerin içerikleri ve tonu sürekli olarak değişerek karşımıza çıkmıştır. Dergilerin isimleri ve kapak resimleri dini referanslara göndermeler yapmıştır. Alt başlıklarında ve alt metinlerinde tek kelimeyle tanımlanmak için dini, ahlaki, ilmi ve edebi kavramalar kullanılmıştır. (Köroğlu, 2016: 13). 1970'lerde ise Türkiye'de İslamcı dergiciliğin ağırlık merkezini edebiyat dergileri oluşturmuştur; bundan dolayı dergiler denildiğinde akla büsbütün bunların gelmesi yadırganamaz. Fakat 1970'lerin ortalarından itibaren yeni kuşak yazarlar arasında, edebiyat dışı bir alan olarak kurguladıkları fikriyat kategorisine vurgu yapanlar da göze çarpmaktadır (Öz, 2016: 76).

Genel kabul gören bir iddia olarak Türkiye'de İslamcılık düşüncesinin II. Meşrutiyet Dönemi ile başlatılmasının aynı vakite tekabül eden *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilürreşad* 'ın çıkmaya başlamasıyla irtibatlandırılması Türkiye'de İslamcı düşüncenin dergilerle olan ilişkisini göstermesi açısından dikkate değer bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır (Köroğlu, 2016: 5). Derginin başyazarı Memhmet Akif Ersoy'dur. 1908'den Takriri Sükûn yasası gereğince kapatıldığı 1925 yılına kadar aralıksız olarak 641 sayı yayımlanmıştır. Derginin 2. Dönemi ise 1948-1996 yılları arasında çıkan 362 sayıyı kapsamaktadır (Köroğlu, 2016: 7). O dönemin fikir dünyasına İslamcı düşüncüyü

taşıması, tartışması ve ortaya koyması bağlamında önemli bir işleve sahip olmuştur. Dergide başta İslam düşüncesinin savunulması ve onun muarızlarına ve ona getirilen eleştirilere karşı cevap niteliğinde yazılar olmak üzere tevsî, hadis, fıkıh ve fetva, şiir, edebiyat, tarih, felsefe gibi birçok farklı konuda yazılara yer verilmiştir (Köroğlu, 2016: 8).

Kurulan Cumhuriyetin yeni yönetim kadroları oluşturulan bu sistem içinde yeni şartlarda İslamcılığın yeri olmadığını açıkça belirtmiştir. İslamcılar yeni dönemde ciddi sorun ve tereddütlerle başbaşa bırakılmıştır. Bu sıkıntılı dönem özellikle yayımcılık ve dergicilik konusunda da kendini göstermiş 1925'te Takrirî Sükûn Yasası ile beraber girilen yeni dönemde Cumhuriyet kadroları dini dergicilik konusunda sert bir duruş içerisinde olmuştur (Köroğlu, 2016: 10). İslamcı yayımların hemen hepsi 1925 yılındaki Şeyh Said İsyanını⁹ kışkırttıkları gerekçesiyle kapatılmış İslamcılar da içinde yer aldığı gazeteciler İstiklal Mahkemelerinde yargılanmışlardır. Bu tarihten sonra çeşitli kısıtlamalar devreye sokulmuş 1939 yılında *Hareket* dergisinin yayımına kadar İslamcı vasfıyla anılabilecek süreli yayımların basım ve dağıtımı durdurulmuştur. 1939 yılında ilk kez basılan *Hareket* dergisi tamamen İslamcı bir dergi olmasa da maneviyatçı ve milli tonları nedeniyle o dönemin şartlarında bu çıkış İslamcı bir çıkış sayılmıştır. Türkiye İslamcı dergicilikle ilgili çabalar 1930'lu yılların sonundan 1960'lı yıllara kadar zor bir süreçten geçmiştir. Cumhuriyetten sonra ilk muhalif düşünce dergisi sayılabilecek Nurettin Topçu'nun *Hareket* dergisi düzeni ve yeni sistemi eleştiren bir duruş sergilemiştir. Topçu'nun Anadolu milliyetçilik ve ruhçu milliyetçilik anlayışı dönemin maddeci milliyetçilik anlayışına alternatif olma niteliği taşımıştır (Yılmaz, 2012: 100).

⁹Şeyh Said İsyanı: Şeyh Said önderliğinde, Diyarbakır, Elazığ ve Bingöl bölgelerinde, 1925 yılında çıkan, Hilafet yanlısı Kürt isyanıdır.

1940'lı yılların akabinde N. Fazıl Kısakürek'in *Büyük Doğu* dergisi, Eşref Edip'in *Sebilürreşad* dergisi, İhsan Şenocak'ın *İslam* dergisi yayım hayatlarına başlamıştır. bu dergiler kurtuluş mücadelesinden sıyrılarak dindarla yaşanan çatışmalı süreç nedeniyle Kısakürek hem de Topçu Osmanlı İslamcılarından farklı bir tutum geliştirmişlerdir. Mevcut yeni devletin dayandığı laik temellere eleştirel bir yaklaşımla, Türk-İslam geleneğine dönüşün cemiyet için daha faydalı olacağını bu yüzden mevcut yapının bu sentezle uyum içinde yeniden tesis edilmesi için çalışmışlardır (Koyuncu, 2015: 111). Bu dört dergi Türkiye'de İslamcılık düşüncesinin oluşumunda ve şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur (Köroğlu, 2016: 11). Bu dergiler geçiş dönemi diyebileceğimiz 1960'lara kadar devam eden bu sürecin en önemli ve etkin yayımları olmuşlardır.

1940'larda demokratikleşme nedeniyle özgürlük alanı bulan İslamcılar 1960'lara gelindiğinde daha da serbest bir atmosferde çalışmalarına devam etmişlerdir. Özellikle cemaat ve tarikatlar bir anlamda faaliyetlerine daha etkin devam etmişlerdir. Bu geçiş döneminde çalışmalarını yürüten, ayakta kalmaya çalışan en önemli yapılar; Nakşibendilik, Nurculuk ve Süleymancılık olmuştur (Köroğlu, 2016: 24). Bu görece özgürlük ortamından gerek dindar cemaatler ve bu cemaatler içinde sanat ve edebiyat çalışmalarına ilgi duyan gençler düşüncelerini iletebilmek maksadıyla dergilerin etkililiğinden faydalanmak istemişlerdir (Duran, 2014: 132). Bu bağlamda Nurcuların çıkarttıkları *Zülfikar* dergisinin ardından *Uhuvvet* yayımlanmış, haftalık çıkan *İttihad* dergisiyle hem yayım hem dağıtım süreçlerini tecrübe etmişlerdir. Bu dergiler sayesinde oluşturulan zemin ve oluşan yazar-çizer kadrosu *Şadırvan*'ın da etkili olduğu 1970'lerde *Yeni Asya* gazetesini çıkartmışlardır. Nakşilerin, Mehmet Şevket Eygi öncülüğünde çıkan *Yeni İstiklal* dergisi 1967 yılına kadar haftalık yayımlanmış ve 35 bin tiraja ulaşmıştır. İslamcı kesimin sesi olmayı hedeflemiştir. Bu tecrübeyle *Bugün*

gazetesine dönüşen *Yeni Asya*, Fazıl Kısakürek, Necmeddin Erbakan, Peyami Safa, Ahmet Kabaklı, Ziya Uygur, Mehmet Emin Alpkan, Fehmi Gemüklüoğlu gibi isimlerle beraber milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı çevreler için yazılar yazıp, etkilerini arttırmak istemiştir.

Türkiye’de çevirilerin ve İslamcı düşünürlerin en etkili olduğu 1960’lı yıllarda dindar kesimin dikkatini çeken edebiyat dergisi Sezai Karakoç editörlüğünde çıkan *Diriliş* dergisidir. Bu düzeydeki tecrübe birikimini *Büyük Doğu* bazı sayılarıyla da *Hareket* dergisi 1960’lı yıllarda canlandırmaya çalışmıştır. 1960’lı yıllarda *Yeni İstanbul ve Tercüman* gazeteleri sağ cenah içinde okunan ve takip edilen diğer gazeteler olmuştur. Döneme damgasını vuran en önemli dergilerden bir diğeri de *Hilal* dergisidir. İslamcı yayımcılıkta çeviri furyasını başlatan Salih Özcan tarafından 1958- 1993 yılları arasında 367 sayı olarak çıkarılmıştır. Salih Özcan Dünya İslam Kongresi’ne ve Dünya İslam Birliği’nin yurtdışı toplantılarına katılmakta böylece İslam dünyasının farklı ülkelerindeki İslamcı grupları, temsilcileri ve İslamcı düşüncenin önde gelen isimleriyle yakından irtibata geçme imkânını elde etmiş ve onların eserlerini Türkçe’ye çevirterek tanıtmıştır (Köroğlu, 2016: 19). Bununla beraber Hilal Yayınları tercüme edilen bu isimlerin diğer eserlerinin de Türkçeye tercüme edilmesinde önemli bir rol almış ve birçok eserin Türkçeye çevrilmesine katkı sağlamıştır (Köroğlu, 2016: 24).

1970’lerde Türkiye’de İslamcılık boyut değiştirmeye başlamış ve bütüncül bir İslam anlayışı gelişmiştir. Farklı bir anlayışı barındıran bu sürece Tevhidi Uyanış Süreci demişlerdir. Tevhidi Uyanış Sürecinde etkili olan 3 süreli yayım *Düşünce* dergisi ve *Talebe* dergisi ve *Kriter* dergileri olmuştur. Tevhidi uyanış sürecinin öze dönüş vurgusundan etkilenen İslamcı edebiyatçıların ve Kur'an çalışmalarına ağırlık veren gençlerin ortaklaşa çıkardıkları *Aylık* dergisi yine tevhidi uyanış sürecine katkısı olan bir

diğer dergidir. Türkmen, 1970'lerde devletçi ve milliyetçi gibi unsurları İslamcı kimliklerinin dışında tutamayan ama İslami duyarlılığı yüksek çevrelerden biri olan MSP'nin gençlik çevresi olarak kurulan Akıncıların, büyük ölçüde sistem karşıtı olarak bilinen *Şura, Tevhid, İslami Hareket ve Hicret* dergilerinden etkilendiğini belirtmiştir (Türkmen, 2010).¹⁰ Tüm bu tartışmaların zemininde hedeflenen ideal bir İslam toplumunun ve İslam düzenin nasıl tesis edileceği arayışı vardır. 1970'lerin ikinci yarısını kapsayan bu dönemde gerek MTTB gerek onun yayım organı *Milli Gençlik* döneminin İslamcı söylemini sahiplenen ve ona yakın olan partilerden olan Milli Selamet Partisi ile yakın temas içinde olmuş MTTB' liler bir yönüyle MSP'nin gençlik kolları gibi kendilerini konumlandırmışlardır (Köroğlu, 2016: 31). *Milli Gençlik, Milli Gençliğin Sesi* MTTBtarafından çıkarılan dergiler olmuştur. MTTB 1975 yılında teşkilatlanma yapısına uygun olarak liselilere hitap eden *Çatı* adında dergi daha çıkarmıştır. 1970'li yıllarda MTTBve MSP ile yakınlığı bilinen ve özellikle dönemin gençliği üzerinde etkisi olan bir diğer grup Akıncılar grubudur. Bu grup da benzer şekilde kendisini daha iyi tanıtmak, faaliyetlerinden haberdar etmek ve düşünce dünyasını takipçileriyle paylaşmak üzere kendi dergisini yayımlamaya karar vermiştir. MTTB'nin dergileri kadar uzun ve istikrarlı olmasa da ilk deneme 1977 yılında *Akıncı* isimli dergiyle başlar aynı grup tarafından 1979 yılında çıkarılan *Akıncılar* dergisi aynı düşünsel yolu takip edecektir. Diğer ikisinden dönem farkı dışında farkı olmayan *Akıncı Güç* adında bir dergi daha çıkarmışlardır (Köroğlu, 2016: 32).Söz konusu dergiler bir yandan İslami bilginin beyanını ve tebliğini yapmış, bir yandan da Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerinin politikalarını eleştirerek İslamcı düşünce cereyanını yeniden kurmaya ve kendilerine alan açmaya çalışmışlardır (Türkmen, 1993). Buradan da anlaşılabacağı üzere bu dergilerdeki dil ve söylem ile beraber Türkiye

¹⁰<http://www.tevhidhaber.com/turkiyede-tevhidi-uyanisi-sureci-paneli-71666h.htm>, son erişim tarihi 23.03.2019.

İslamcılığı bu yönüyle artık savunmacı bir refleksten sıyrılarak daha inşa edici ve kurucu bir misyona doğru evrilmeye başlamıştır (Köroğlu, 2016: 36).

İslamcı dergicilik analiz edildiğinde çoğunda komünizm, İslam karşıtı hatta İslamı yok etmeyi ajandasına eklemiş bir ideoloji olarak anlatılmıştır. 1970’lerde çıkan İslamcı dergilerin çoğu gibi *Şadırvan* da düşman olarak komünizmi benimsemiş ve okuyucularına yansıtmıştır. Bu anti-komünist yaklaşımın en kötü örneği “Kanlı Pazar”¹¹ olarak karşımıza çıkmıştır. Mehmet Şevki Eygi, *Bugün* gazetesindeki “*Kalkın Ey Ehl-i İslâm, Davranın*” makalesiyle Türk sağına seslenmiş ve yükselen komünizm tehlikesi karşısında silahlanma çağrısı yapmıştır. Türk sağının üç halini yani milliyetçileri, İslamcıları ve muhafazakârları barındıran şemsiye örgütlerin, Komünizmle Mücadele Derneklerinin ve MTTB’nin ortak organizasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Kanlı Pazar, iki farklı kampın ve toplumsal tahammülsüzlüğün hangi boyutlara geldiğini göstermiştir. Nurettin Topçu sağcı kesim içerisinde Kanlı Pazar’ı açıkça kınayan tek isim olmuştur. “Kanlı Pazar” dan hemen sonra çıkan *Hareket* dergisinin mart sayısında bu konu ele alınmış ve “İslâm dinini kendi hırslarına şuursuzca alet eden, Amerikan donanmasının işine gelecek şekilde” savaşanları şiddetli bir şekilde eleştirmiştir (Koca, 2018).

1.3.2. Kadın Dergiciliği ve İslamcılık

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra kadınların çıkardığı gazete ve dergilerin sayısında artış olmuştur. Modernleşme politikaları çerçevesinde eğitim, kültür ve yardımlaşma niyetiyle kurulan dernekler ve vakıflar orta sınıfa ve üst tabakaya mensup kadınlar

¹¹ 16 Şubat 1969’da boğazda demirlemiş olan Amerika donanmasını protesto etmek isteyen solculara, farklı sağcı kesimlerin birleşmesinden oluşan bir grubun saldırısı nedeniyle ortaya çıkan şiddet olaylarıdır. Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan öldürülmüş, pek insan yaralanmıştır.

arasında yayılmaya başlamıştır (Çakır, 2017: 43-78). Osmanlı İmparatorluğu'nun İlk kadın dergisi *Terrakki Muhadderet* adıyla 1869 yılında Terakki Gazetesi tarafından çıkarılmıştır. Dulum bu dönem boyunca kadınlara yönelik önemli sayılabilecek sayıda dergi çıkartıldığını, kadınların bu dergilerde sadece yazı yazmakla kalmayıp, aynı zamanda dergilerin yöneticileri olarak da sorumluluk aldıklarını ileri sürmektedir. Bu dönemde yayımlanan ve kadınlar tarafından çıkartılan dergi ve gazetelerinin isimleri Dulum'un belirttiği üzere şunlardır: *Mehasin, Demet, Kadın, Musavver Kadın, Hanımlar Alemi, Erkekler Dünyası, Seyyale, Siyanet, Kadınlık, Kadınlık Hayatı, Bilgi Yurdu Işığı, Genç Kadın, Türk Kadını, Kadınlar Alemi, İnci, Hanım Kadınlar Saltanatı, Ev Hocası ve Kadınlar Dünyası* (2006: 54). Fakat Dulum, sözünü ettiği bu dergilerin gerçekten ne kadar süreyle yayımlandıkları, ne tür bir içeriğe sahip oldukları ve baskı sayısının ne kadar oldukları konusunda ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir (Gezer, 2013: 15). Fatma Aliye Hanım, Muhafazakâr tonda kadın meselelerine eğilen ilk kadın yazar olmuştur. Kadının kamusal alan içindeki durumunu toplumsal gelişme ve uygarlık olarak sunmuş, kadının özgürleşmesi meselesinin dini ve geleneksel normlara ters düşmediği savını ispatlamak için uğraş vermiştir (Gezer, 2013: 13). Cumhuriyet döneminde aktif olan Nezihe Muhiddin ve kurduğu *Kadınlar Dünyası* dergisi kadının oy hakkı talebini dile getirmiş ancak tek partili sistemin yöneticileriyle yaşadığı çatışma aslında kadın meselesiyle ilgili olduğu için kısa bir süre sonra tasfiye edilmiştir.

1960'lara kadar İslamcı kadın yazarların ve düşünürlerin hâkim olamadıkları diğer alanlar gibi dergicilik serüveni de oldukça kısıtlı olmuştur. Özellikle Şule Yüksel Şenler'den sonra örgütlenme ve dergicilik faaliyetleri ivme kazanmıştır. Kadın meselesi İslamcı dergilerin ana temalarından biri olurken özellikle ve sürekli olarak erkek yazarlar ve düşünürler tarafından tartışılmıştır. 1970'lerde komünizme karşı topyekûn bir mücadele başlatılmıştır. *Şadırvan* dergisi de bu mücadele içinde yerini almıştır.

Genellikle gazetelerde ve dergilerde yayımlanan yazıların amacı yozlaşmış toplumu iyileştirmek ve hedef kitlesi olan yeni nesil ve geleneksel normlardan kopmuş, düzen kurucu rolünü unutmuş kadınlar olmuştur. Kadınların eğitim seviyelerinin ve bilgi seviyelerinin artmasına denk düşen bir dönemde 1960'lı ve 1970'li yıllarda kadın ve kadına dair her mesele merkeze alınarak İslamcı kadın yazarlar tarafından tartışılmaya başlanmıştır.

Atatürkçü ve solcu kadınlar gibi İslamcı kadınlar da topluma ve erkeğe rağmen düşündüklerini, beklentilerini ve taleplerini sınırlı da olsa kaleme almaya başlamış ve dergicilik serüvenini bir yerden yakalamaya çalışmışlardır. Düzen kurucu rollerini her şeyin önünde tutarak dâhil olmaya çalıştıkları bu süreçte, İslami düzenin sürekliliği ya da İslami yaşam biçiminin tekrardan kurgulanması durumu beden yönetimi ile ilişkilendirilmiştir. İslamcı kadınların düşünce dünyasında inşa edilen dindar kadın, toplumsal hayata katılan, eğitilmiş, kültürlü fakat bunları yaparken İslami ve geleneksel normların dışına çıkmayan dindar kadındır. Dergilerde inşa edilen ideal kadın profili Batıyı taklit eden, özünden ve dininden uzaklaşmış kadın imajının tam tersi yönünde sunulmuştur. Burada bir yandan Batılılaşmış kadının mutsuz, ezilen, sömürülen kadın olduğu vurgulanırken diğer yandan da dejenere olmuş, yozlaşmış ve ahlaki bakımdan çökmüş Batı'nın kadınlarını taklit eden Müslüman kadınların da onlar gibi olacakları, hem kendilerinin doyumsuz olmayacakları hem de toplumda daima huzursuzluk kaynağı olup kargaşa çıkaracakları görüşü vurgulanmıştır.

Şule Yüksel Şenler dışında Sevim Asımgil, Bakiye Marangoz, Mümine Güneş, Emine Aykenar ve Nilgün Güneş gibi isimler, İslami hassasiyetleri olan dergilerde İslami konularda yazılar yazmışlardır. *Seher Vakti*, *Bugün*, *Yeni Asya*, *İttihad*, *Yeni İstiklal* gibi dergi ve gazetelerde yazmış ve evden çıkışın öncü isimleri olmuşlardır. Dindar kadın

kimliği, eş ve annelik, aile kurumu, İşlami ahlak kaideleri, iman, toplumdaki manevi buhran, modernleşme ve batılılaşma eleştirisi gibi konularda yazılar kaleme almışlardır (Erarslan, 2002: 252). Merçil'in birinci nesil İşlami kadınlar olarak nitelendirdiği bu kadın aktörlere göre toplum manevi anlamda iyiye gitmemekte, aksine modernizm, komünizm gibi sapkın ve yoldan çıkarıcı akımların peşinden gitmektedir. 1970'ler de Sevim Asımgil, Bakiye Marangoz, Gülsen Ataseven, Fatma Çalıkkavak, Hümeysra Ökten, Nuriye Çakmak, Atiye Akyıl, Türkan Özkul, İmran Müberra Önal, Mevhibe Kor, Leyla Çonkar gibi İşlami kadınlar dava kadını profili çizmişlerdir. Dönemin kadın meselelerine odaklanmak yerine İşlami düzene tehdit olarak algıladıkları laik düzenle başa çıkmayı ve bu mücadele sürecinde erkeklerin takipçisi ve tamamlayıcısı olmayı tercih etmişlerdir (Yılmaz, 2015).

İlk nesil İşlami kadınların temel vazifesi ahlaki buhran yaşayan cemiyetin kurtarılması olarak belirlenmiştir. Bu kurtuluş ancak İşlami değerlerle gerçekeştirilebilir. Birinci nesil İşlami kadın yazarlar, kadının evin dışında olmasını geçici süreliğine yani toplumda manevi diriliş sağlanana kadar meşru saymıştır. Fakat Müşluman kadının eğitim alma oranı arttıka evde durmanın vebal olacağı düşüncesi oluşmuş, bu yüzden de Müşluman kadın "Bacı" söylemiyle ve İşlam'a uygun hareket etme şartıyla kamusal hayatta var olmaya başlamıştır (Beşinci, 2017: 85). Modernleşme ve Batılılaşma furyası toplumu yozlaşmaya doğru sürüklemektedir. Bundan dolayı İşlam'a geri dönülmeli ve gerçeke kurtuluşu orada bulmak gerekmektedir. Dindar kadın ancak bu şekilde toplumu ve özellikle de toplumun manevi dirilişini gerçekeştirecektir. Bu bağlamda kadınları hidayete çağırmak suretiyle tebliğ misyonu üstlenmişlerdir (Bozaslan, Çokoğullar, 2014).

Kadın, Aile ve Bizim Aile dergileri, İslamcı kadın dergileri olup, zamanları itibarıyla kadın meselelerine eğilmiş ve bu meseleleri İslami bir perspektifle değerlendirmiş süreli yayımlardır. *Mektup* dergisi, gündeme dair, sınırları belli olan bir İslamcı kadın hareketinin izlerini sürmemize yardımcı olan bir süreli yayım olarak basılmıştır. kadınların kaleminden köktenci, direniş, değişim talepleri olan ve cinsiyet ayrımı yapmadan geniş bir etki alanı yaratmıştır (Akdokur,2016). *Mektup, Kadın ve Aile, Bizim Aile, Ayşe, Ayçe, Ailem* gibi dergiler bunların yalnızca bir kısmıdır.

İkinci nesil İslamcı kadın¹² bu dergilerde birinci neslin taşıdığı gayenin devamı niteliğinde ve Müslüman kadın şahsiyeti temelinde yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarda Müslüman kadının aile içi rolleri, şahsiyeti, meslek hayatı, mücahide rolü, kadına karşı şiddet, modernite, postmodernite gibi konular farklı tutum ve yaklaşımlarla işlenmiştir. Nitekim bazı dergiler kadının geleneksel rollerini daha baskın şekilde ön planda tutup, tesettürlü kadın fotoğrafına bile yer vermezken; bazı dergiler ise daha modernist ve kadın bakış açısını belirgin şekilde ortaya koyan bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda İslamcı kadın dergilerinin tek bir görüş ortaya koyduklarını ve tek bir yaklaşıma sahip olduklarını söylemek yanlış olacaktır. Örneğin bazı dergiler kadının çalışmasını aile içi huzursuzlukların sebebi olarak görmüş ve bu anlamda daha katı bir tutum sergilemiş; bazı dergiler ise kadının kamusal hayatta olması gerektiğini savunmuştur. Diğer taraftan kadını geleneksel bakış açısıyla ev içi rolüne hapseden, çalışmasına zorunlu olmadıkça olumlu yaklaşmayan, kadın hakları yönündeki arayışları gereksiz gören dergiler yanında; feminizme yakın görünen, kadın haklarının peşinden koşan ve kadını aynı zamanda sosyal bir varlık olarak da gören dergiler olmuştur (Beşinci, 2017).

¹² Zehra Yılmaz (2015), *Dişil Dindarlık* kitabında İslamcı kadın hareketini iki döneme ayırmıştır. 1990'lar ile sonrasında etkili olan İslamcı ve önemli değişimleri savunmuş İslamcı kadınları ikinci kuşak olarak belirtmiştir. İslamcı yazar ve aktivistlerden oluşan bu nesil önceki nesilden özellikle 1980'lerin ikinci yarısından sonra İslamcı camianın erkeklerini eleştirmeye başlamaları noktasında ayrılmaya başlamışlardır. Dava kadını olan birinci nesilden farklı olarak ikinci nesil dindar kadınlar, İslam'ın ataerkil yorumlarına ve bu yorumların Müslüman kadını ikincilleştirmesine bir itiraz etmişlerdir.

Feride Acar'ın *Kadın ve Aile*, *Mektup*, *Bizim Aile* gibi dergiler üzerinde yaptığı incelemesi bu noktada aydınlatıcı olmaktadır. Dergilerin değerlendirilmesinin sonucunda kadının eğitimi ve çalışmasıyla ilgili olarak yer alan yazıların, kadının ev içi rolleriyle ilgili yazılardan daha az olduğu bulunmuştur. Genel olarak bütün dergilerde kadın eğitim konusu, kadının iş hayatından bağımsız düşünölmüş ve kadının kamu alanındaki bu iki tür varlığı farklı biçimde ele alınmıştır. Çeşitli İslami dergilerde, yayım organlarında, kamusal mekânlarda kadınlar seslerini duyurmaya başlamıştır. Kadın dergiciliğinin sahneye çıkmasıyla beraber İslamcı yazarlar da kendi cenahları adına ideal cemiyeti ve ideal kadını yaratmak için bu fırsatı değerlendirmişlerdir. İslami bir toplum hayali kuran Gülsen Ataseven bunun için birinci nesil İslamcı kadınların içinden önemli isimlerle beraber *Şadırvan* dergisini yayımlamıştır. Dergi İslamcılık ideolojisinin taşıyıcılığını yaptığı için, şehirli dindar kadın kimliğini inşa etmek istediğı için dergicilik seyrinde önemli bir yere sahip olmuştur.

II. BÖLÜM

ŞADIRVAN DERGİSİNDE KURGULANAN ŞEHİRLİ DİNDAR KADIN VE İSLAMCILIK İDEOLOJİSİ

2.1.Gülsen Ataseven, “Doktor Abla”

İslamcılığın ve Türkiye İslamcılığının seyrinin ve sosyo-tarihsel sürecinin anlatıldığı birinci bölümden sonra tarihsel süreç içinde değerlendirilecek olan ve tezin ikinci bölümünü oluşturan İslamcı aktör Gülsen Ataseven hayatı ve *Şadırvan*’ın ideolojik örüntüsü ve çözümlemesi bu bölümde detaylandırılacaktır. Dindar kadınların özellikle dernek ve vakıf çalışmalarında aktif olmaları tesadüfî bir durum değildir. Erkek alanı olarak kabul edilen yüksek siyaset alanının dindarlığın sınırlarını aştığı ve laik düzenle ilişki halinde olduğu için kadınlara uygun olmadığı bu yüzden taban siyaseti olarak tabir edilen vakıflaşma, dernekleşme yani toplumsal ilişkileri dini sınırlar dâhilinde sürdürecektir şeklinde faaliyette bulunmaları dindar erkeklerce olumlanmış kadınlar tarafından da onaylanmıştır. Dernekleşme ve yardımlaşma çatısı altında birleşip faaliyet göstermek o dönemin şehirli dindar kadınları için yeterli bir alan olmuştur. Özel alan ve kamusal alan ayrımında cinsiyetçi duruş geleneksel İslamcılığın belirleyici özelliğidir. Bu bağlamda İslamcılar, kamusal alan yeniden üretilerek kendi içinde kadın ve erkek alanı olarak tasnif edilmiştir (Yılmaz, 2013:316).

Türkiye’de İslamcı kadın kimliğinin inşa sürecini Gülsen Ataseven özelinde ele almayı amaçlıyoruz. Gülsen Ataseven’in hayatı ve topluma bıraktığı izler içinde boyverdiği sosyo-tarihsel koşullar bağlamında incelenecektir. Dergiyle ilgili temel bilgilere, derginin kadrosuna ve bağlantılı olduğu dernekler ile vakıflara *Şadırvan* dergisinin gündemini şekillendirdiği ölçüde odaklanılacaktır. *Şadırvan* dergisi de aynı çerçevede değerlendirilecek, derginin hangi toplumsal dinamikler tarafından oluşturulduğu hangi

siyasal eğilimlerin ürünü olduğu, çıkış noktasında hangi aktörleri bir araya getirdiği ve hangi kaynaklardan yararlanıldığı incelenecektir. Yaşadığı toplumda meydana getirdiği ya da etkilendiği sosyolojik değişimleri de aktararak, Cumhuriyet'in dindar kadınlarından biri olarak nitelenen Gülsen Ataseven'in faaliyetleri kurgulanan şehirli İslamcı kadın kimliği onun şahsında tartışılacaktır. Bu minvalde tezimizde Ataseven'in hayatının ve bu dönemin anlatılmasının yanında, onun öncü olmasını sağlayan faaliyetlerine, sosyo-politik konulara yaklaşımına ve toplumsal etkilerine de yer verilecektir. Biraz daha ayrıntılandırmak gerekirse tezimizde, Gülsen Ataseven'in nasıl bir tarihsel zeminde ortaya çıktığı, kim olduğu, şehirli dindar kadın kimliğinin oluşmasında bir rolünün var olup olmadığı ve yüklendiği misyon çalışmadan elde edilen bulgular çerçevesinde cevaplandırılacaktır.

Sivil toplum alanında aktif görev alan İslamcı kadınlar, toplumsal hayatın içinde aktif hale gelip özneleşerek kamusal alanda kendi etkinlikleriyle var olmanın tecrübesini yaşamaya başlamışlardır. Kadınlar tarafından ve kadınların çeşitli sorunlarının çözümüne yardımcı olmak üzere kurulmuş, yardımlaşma, eğitim, kültür, mesleki gelişim, amaçlı dernek, birlik, parti vb örgütlenmelerin tümü bir anlamda dindar kadınlara özneleşme noktasında hizmet etmiştir. Politik çatışmalar arasında Türk-İslam sentezli genç ve üniversiteli tesettürlü kızların eğitim ve meslek edinme talepleri ve çabalarında artışlar gözlenmiştir. Gülsen Ataseven, Fevziye Nuroğlu, Emine Çolak, Mualla Baloğlu, Fatma Çalıkavak Kutbi, Hicran Göze, Meliha Okur, Meliha Yalçıntaş, Şule Yüksel Şenler gibi isimler şehirli dindar kadın kimliğinin kurgulanmasında fikri ve dini bir misyon yüklenmiştir. Hanımlar İlim ve Kültür Derneği (HİKDE) gibi dernekler vasıtasıyla muhafazakâr kadınlar özel alanlarından çıkarak sosyalleşmeye ve toplumsallaşmaya başlamışlardır. Dindar kadınlar hayır işleri yaparak, özel alan dışında emek vererek farkındalık yaratmaya çalışmışlardır. Genç kadınlar, İslam'da kadının yerini, ideal İslam kadını tartıştıkları yeni bir mecra yaratmışlardır (Gezer, 2013: 48).

Eğitimin ve bilimin öneminin farkında olan HİKDE'nin kurucularından ve *Şadırvan* dergisinin ana kadrosunun içinde bulunan Doktor Gülsen Ataseven'in hayatı, İslamcı kesim içinde özellikle kadınlar ve genç kızlar için rol model oluşu ve İslami duruşu sebebiyle tezin temel araştırma konularından biri olmuştur. 2018 yılının Mayıs ayında Derneğe yapılmış olan ziyarete ve pek çok kez iletişim kurma çabalarına rağmen Gülsen Ataseven'e ulaşılamamıştır ve Dernekten olumlu bir geri dönüş alınamamıştır. Bu sebeple Gülsen Ataseven ile ilgili detaylı bilgiye farklı kaynaklardan ulaşılmıştır. Fatma Barbarosoğlu imzalı *Cumhuriyet'in Dindar Kadınları* adlı eser bu konuda temel kaynak olarak alınmış, bunun yanında gazeteler için yapılmış görüşmeler incelenmiştir. Derneğin sosyal medya hesapları¹³ ve tanıtım videoları¹⁴ da yardımcı kaynaklardan bazıları olmuştur.

Gülsen Ataseven 1940 yılında Gaziantep'de doğmuştur. Dindar bir babanın kızı olan Ataseven 2009 yılında gerçekleştirdiği bir görüşmede memur ailelerin çocuklarına dini bir isim koyamama durumu nedeniyle isminin Gülsen konulduğunu paylaşmıştır. Babası, asker Niyazi Bey'dir (Barbarosoğlu, 2016: 145). Babasının mesleğinden dolayı her sınıfı bir başka bir yerde okumak zorunda kalmıştır. 13 yaşında babasını kaybedince İstanbul'a gelmiş, İstanbul Kız Lisesi'ni 1957 yılında bitirmiştir. Yine 1957 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazanmış ve Türkiye'nin ilk kadın subayları arasında yer almıştır. Ortaokuldayken babasını kalp rahatsızlığında kaybeden Gülsen Ataseven, ölmeden önce babasından nerede olursa olsun namazını asla terk etmemesi konusunda nasihat dinlemiş ve bu namazın Allah ile kızı arasında bir oto-kontrol mekanizması olacağını söylemiştir. Ataseven, bu nasihat asla unutmamış ve bir tek vakit

¹³https://tr-tr.facebook.com/hikde_hikde.blogspot.com/, son erişim tarihi 02.03.2019.

¹⁴HİKDE 40. Yıl tanıtım filmi, <https://www.youtube.com/watch?v=S5MwaA2fySc>, son erişim tarihi 02.03.2019.

kazaya bırakılmaksızın namaza sıkı sıkıya tutunmuştur. Gittiği her okulda namaz kılacak bir alan yaratarak, etrafındakileri de namaza çağırmıştır. 1963 yılında, sivil olarak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirmiş, birincilikle bitirdiği öğrenimi sonunda “İhsan Aksel Ödülüne” layık görülmüştür. Yaşam biçimi ve tesettürü nedeniyle kürsüye çıkarılmamıştır. 1968 yılında İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde ihtisasını tamamlamış ve kadın-doğum uzmanı olmuştur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde başını örten okul birincisi Gülsen Ataseven'e yönelik uygulamayla başörtüsü yasağı başlamıştır. Ataseven, başörtüsü yasağı yüzünden mağdur edilmiş ilk kadın öğrenciler arasında yer almıştır. Örgütlenmelerin içinde aktif olan bütün dindar ve örtülü kadınların, genç tıbbiyelilerin “Doktor Ablası” olmuştur. Başörtüsüyle tıp fakültesinde okuyan ilk kız öğrenci olan Ataseven aynı zamanda tıp fakültesini birincilikle bitirmiş ve başarılı bir doktor olmuştur. 1997 yılına kadar muayene hekimliği yapmıştır. Üniversitelerde başörtüsü yasağının başladığı 1964 yılından beri kadın sivil toplum kuruluşlarının içinde aktif olarak bulunmuştur. İslamcı kadınları, toplumsal sorunların çözümünde aktif rol almaları yönünde cesaretlendirmiştir. Ataseven, daha sonra örtünme yasakları için, örtülü kadınların üniversitelere girememeleri nedeniyle çalışma hayatında aktif olamadıkları için ekonomik ve sosyal yapıda dengesizlikler meydana geldiğini ve bu gerekçeyle eğitimleri yarım bırakılan kadınların kariyer sahibi olamadıklarını ve devlete hizmet edemediklerinin altını çizmiştir.¹⁵

Tesettüre girme süreci aldığı eğitim, mesleği ve annesinin örtünmesini istememesi yüzünden zor bir süreç olmuştur. Dönemin ünlü yazarlarına örtünme hususunda sorduğu sorulara tatmin edici cevaplar alamamıştır. *Anadolu Evliyalar* 'nın yazarı

¹⁵ <https://www.dunyabizim.com/portre/musluman-kadınların-doktor-ablası-gulsen-ataseven-h28023.html>, son erişim tarihi 29.03.2019.

Nezihe Araz¹⁶ sorularını yönelttiği kişilerden biri olmuştur, tıbbiye öğrencisi olduğunu belirterek görüşebildiği Araz, örtünme ile ilgili soruları duyunca “Siz kabukta kalmışsınız” demiş ve aradığı cevabı verememiştir (Barbarosoğlu,2016: 154). *Milliyet* yazarı Refii Cevad Ulunay¹⁷ bu isimlerden bir diğeridir. Daha sonra karşılaştığı ve eşinin de yakın arkadaşı olan Güngör Savaş, Dr. Hümeysra Ökten¹⁸ ve henüz öğrenciyken tanışıp evlendiği Asaf Ataseven¹⁹ bu konuda daha net kararlar almasına yardımcı olan isimler olarak belirtilmiştir. 1968 yılında İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde eğitimini tamamladıktan sonra kadın doğum uzmanı olarak göreve başlamış, 1997 yılına kadar muayene hekimliği yapmıştır. Yoğun çalışma hayatına rağmen pek çok vakıf ve dernekte aktif rol almıştır.

Gülşen Ataseven, ilk sivil toplum çalışmalarına 1960'lı yılların ilk yarısında başlamıştır. Birkaç arkadaşı ile belirli aralıklarla bir araya gelmiş ve toplumsal konuların tartışıldığı toplantılar düzenlemişlerdir. Her biri mahallelerinde komşuları araştırarak yoksulları belirlemiş ve ortak bir çalışmayla ihtiyaçları gidermişlerdir. Bu birliktelik önce Hanımlar İlim ve Kültür Derneği, arkasından da farklı sivil toplum kuruluşlarının kurulmasına öncülük etmiştir. Eşiyle beraber “Halka hizmet ibadettir.” Hadisi üzerine bir hayat inşa etmişlerdir. Gülşen Ataseven ise resmi olarak yöneticilik yapmadığı tüm

¹⁶ Nezihe Araz; 1941'de Ankara Kız Lisesi'ni, 1946 yılında ise, Ankara Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitirmiştir. Gazetecilik yapmıştır (1950). DTCF'de Behice Boran'ın asistanı olan Araz, *Kenan Rifai ve 20. Asırda Müslümanlık* kitaplarının yazarlarından.

¹⁷ Gazeteci, romancı. Mevlana 'nın soyundan gelen Ankara valisi Ali Muhittin Paşa ile Makbule Hanım 'ın oğludur. Babasının memuriyeti dolayısıyla bulunduğu Şam 'da doğmuştur, *Tanin ve İkdâm* gazetelerinde çalışmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki 'ye karşı olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası 'na girmiş ve bu partinin yayım organı olan Alemdar 'da oldukça faal olmuştur.

¹⁸ İlk tesettürlü kadın doktor 1950'li yıllarda Dr. Hümeysra Ökten'dir. Babası Mahmud Celaleddin Ökten, Osmanlı ulema sınıfından müderris ve felsefe hocasıdır. Mahmud Celaleddin Ökten, ülkemizde İmam Hatip mekteplerinin açılması hususunda büyük çaba göstermiştir. Ayşe Hümeysra Ökten, yüksek tahsilini İstanbul Çapa Tıp Fakültesinde tamamlamış ve hekimlik hizmetine başlamıştır. Dr. Ayşe Hümeysra Ökten, tahsil ve meslek hayatı boyunca inançlarından vazgeçmemiştir. Bu yönüyle hem gülşen Ataseven hem de diğer kadınlar için rol model olmuştur.

¹⁹ Prof. Dr. Asaf Ataseven Bezmiâlem Vâlîde Sultan Vakıf Gureba başhekimliğini yapmıştır. Namaz kıldığı için doçentliği engellenmiş hukuki yollara başvurmuş, danıştay lehine karar çıkarmıştır. Karar 6 yılda çıktığı için uzun süre okuldan uzak kalmak zorunda kalmıştır. Prof. Dr. Osman Çataklı tarafından Gureba Hastanesine davet edilmiştir. 1964 yılında başlayan davası devam ederken 1970 yılına kadar bu hastanede çalışmıştır.

oluşumlarda kadın çalışmalarına ağırlık vermiştir. Ataseven, bir röportajında Hanımlar İlim ve Kültür Derneği'nin, insanî değerlere sahip bir nesil yetiştirmek misyonuyla yola çıktığını belirtmiştir. Bir röportajında yapılan çalışmaları şöyle özetlemiştir (Saruhan, 2013):

Hanımlar İlim Kültür Derneği, kısaca HİKDE ilk bakışta bir yardım derneği gibi görünebilir. Çünkü ihtiyacı olanın yardımına koşmak, okul, yurt yaptırmak, burs vermek, her gün sıcak yemek dağıtmak gibi pek çok faaliyeti büyük bir başarıyla yürütüyor. Fakat HİKDE aslında, insanî değerlere sahip bir toplum yetiştirmek gibi ağır bir yükü yola çıkıp, sayısı 54'e varan sivil toplum kuruluşunun doğmasına sebep olan bir dernektir.

İslami toplum yaratmak için oldukça etkin bir şekilde çalışmış, dernekleşme ve vakıflaşma faaliyetlerinde hep en ön saflarda yer almıştır. Dr. Gülsen Ataseven, STK çalışmalarında sürekliliği ve başarıyı nasıl sürdürebildiğini ise şöyle ifade etmiştir (Saruhan, 2013):

Tarihimizde vakıfların, özellikle vakıf kuran kadınların, ekonomik ve sosyal hayata yapmış olduğu katkıları örnek aldım. Elimden gelenin en iyisini yaparak, STK'larda hizmet etmeyi görev bildim. Prensiplerden taviz vermedim. Her zaman kuruluşun menfaatinin bireysel menfaatin önünde tuttum. Diyalogun devamını sağlamanın önemine inandım. Gerektiğinde yerleri süpürmekten çekinmedim, gerektiğinde mikrofonda topluluklara hitap ettim. STK çalışmalarına paralel, ailevî ve meslekî sorumluluğumu hiç ihmal etmedim, onların rızasını her zaman önemsedim.

Gülsen Ataseven, bu çalışmalar esnasında karşılaştığı en önemli zorluğu, uzun yıllar boyu yerleşmiş bakış açısından kaynaklanan önyargılar ve şartlanmışlıklar olarak işaret etmiştir. 1956 yılında aktif olduğu Yeşilay derneği'nin bir oturumunda Iraklı Profesörün orada bulunan gençlere "İçkiden uzak durmayı bize dinimiz emreder." şeklinde bir konuşma yaparken lise çağındaki dinleyicilerin bu durumla alay etmesinden rahatsız olan Ataseven, "burada benim dinime hakaret ediyorlar" diyerek, bir daha Yeşilay

Derneği'ne gitmez (Barbarosoğlu,2009). Ataseven Dr. Hümeysra Ökten şahsında ilk örtülü doktoru görmüş bu karşılaşma hayatında önemli bir dönüm noktasına denk gelmiştir (Barbarosoğlu, 2016: 16). Kızı dünyaya geldikten sonra tesettüre uygun elbiseler dikebilmek için dernekten ve dergiden dava arkadaşı olan bir diğer etkili isim Fatma Çalıkavak'ın dikiş derslerine katılmıştır. Bu iki ismin bir araya gelmesi estetik kaygı taşıyan pek çok kızın başlarını örtmelerine vesile olmuştur. Cumhuriyet'ten sonra şık ve zarif şehirli kadınlar sokaklarda ve gündelik hayatın içinde daha fazla görünür olmuşlardır. Rejim karşıtı İslamcılar toplumsal ve kamusal alanda örtünmeyi daha estetik ve daha kabuledilebilir bir hale getirmek için çalışmalar yapmışlardır. Şule Yüksel Şenler kendi modelini yaratmış ve örtünmek isteyen kadınlara geleneksel örtünme biçimine alternatif bir tarz sunmuştur. Cumhuriyet kadınlarının taşıdığı estetik kaygıyı Cumhuriyet'in dindar kadınları da yaşamış ve onlarla yarışmışlardır.

Bir hadisi, hayatının temel eksenine oturmuştur: "İlmini muhtaç olandan esirgeyene, gökteki kuşlar ve denizdeki balıklar lanet eder." Çok uzun zamandır İslamcı STK'ların içinde etkili olan Dr. Gülsen Ataseven, İstanbul ve Türkiye genelinde birçok organizasyonun içinde kurucu, danışman veya aktivist olarak yer almıştır. Halka hizmeti ibadet olarak benimsemiştir. Hanımlar İlim Kültür Derneği'nin doğduğu ortamı ve sivil toplum örgütlerinin durumunu aşağıdaki şekilde izah etmiştir.

Kadın ve Sivil Toplum Kuruluşu kelimelerinin yeni yeni yan yana geldiği 1970'li yıllar da var olan kadın dernekleri de rozet takmak, kermesler için eşantyon talepleri, sembolik bağışlar dışında bir varlık gösteremiyordu. Daha çok kazanmak, sorumsuzca tüketmek, doyumsuzca eğlenmek isteyen fakat imkânlarını ihtiyaç sahipleri ile paylaşmak, çok çalışmak, fedakârlık, sabır, kanaat gibi duygulardan gittikçe uzaklaşan toplum...

Hanımlar İlim Kültür Derneğinin onursal başkan olan Dr. Gülsen Ataseven aynı röportajın(Saruhan, 2013) devamında:

Biz lise, üniversite çağında veya mezun bir grup arkadaşla; tarihimizi, kültürümüzü, mensup olduğumuz dinimizi inceliyor ve Batı taklidi formüller yerine; kültürel birikimlerimizden yararlanarak nasıl çözüm üretebileceğimizi tartışıyorduk. Özellikle büyük kentlerimizde zenginlerin oturduğu muhitlerle, fakirlerin yaşadığı gecekondu semtleri halter gibi farklı uçlarda toplanmış, bir zamanların fakiri kollayan karışık sosyal yapıları mahalleleri çok gerilerde kalmıştı.

Ataseven, Derneklerinde aktif olarak çalışan kesimin kadın oluşunu ve zaten etkilemek istedikleri kesimin de aynı oluşu sebebiyle kadınlara görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Kadınların haklarını savunmanın yanında ödevlerinin de da çok büyük olduğunu belirtmiştir. Yozlaşmış cemiyetin iyileştirilmesi için iyiliklerin, güzellik ve doğruların topluma yerleştirilmesi, kötülüklerden ise “erkeklerle yardımlaşarak” kurtulmakla sorumlu olduğunu savunmuştur (Saruhan, 2013). Bu aktif hayatın temel motivasyonu vakıfları özellikle vakıf kuran kadınlar olmuştur. İktisadi ve sosyal hayata yaptıkları katkılardan beslenerek kendi yolunu çizmeye çalışmıştır.

Gülşen Ataseven, Ayşegül Erdoğan ile yazdığı *Vakıf ve Kadın: Tebliğler* isimli kitap ile çeşitli sempozyumlarda sunulan içerikleri aktarmıştır. Bu kitap sarsılan değerlerin korunması gayesiyle maddi manevi imkânlarını insan olgusuyla birleştiren Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı bünyesinde hazırlanmıştır. Yerli ve yabancı kuruluşların tertip ettikleri sempozyumlarda sunulan kadınların ve kız çocuklarının eğitimi, sosyal hizmetler ve vakıfların rolü, sivil toplum kuruluşları ve kadın gibi sosyal içerikli tebliğleri ele almıştır (Ataseven, Erdoğan, 1999).

Her zaman içinde bulunduğu kuruluşların menfaatini bireysel menfaatin önünde tuttuğunu vurgulayan Ataseven, diyalogun devamını sağlamanın önemini altını çizmiştir. Dernek programları hazırlanırken, planlı çalışma öncelenmiş, ilk olarak bilgi toplanmış, kaynak ve ihtiyaç tespiti yapılmış, risk faktörleri dikkate alınmış ve harekete geçilmiştir. Derneklerin uzun ömürlü ve etkin olabilmesi için eksik ya da başarılı

noktalar analiz edilmiştir. Gülsen Ataseven, dönemin kadın derneklerinin negatif ve olumsuz profili sebebiyle, eşi Asaf Ataseven'in, derneğin üyesi ya da başkanı olmaması yönünde isteksizliğinin altını çizmiştir. Dernek çalışmalarında aktif olan ancak eşinin karşı çıkışları nedeniyle geri planda durmasını ise Ataseven bu durumu şöyle izah etmiştir:

Dava arkadaşlarım kurucular arasında benim de yer almamı arzu ediyorlardı, ancak tekliflerine eşim sıcak bakmadı. Ben derneğimizin faaliyetlerini gücümün sonuna kadar her aşamada destekledim, ortaya çıkan hayırlı hizmetler daha sonraki yıllarda, hem benim, hem de arkadaşlarımla eşleri tarafından daima takdir gördü.

Prof. Dr. Asaf Ataseven daha sonra eşinin çalışmalarını ve çabalarını takdir ettiğini şu cümlelerle ifade etmiştir, kadınların kısıtlı imkânlarla başardıklarını, erkekler pek çok fırsata ve şansa rağmen başaramamışlardır. Mevcut imkânları değerlendirebilseydik eğer pek çok durum daha olumlu gelişirdi. Eşinin ve İslamcılığın, kadının lider oluşuna dair katı kurallarına rağmen kendi çevresi için önemli bir rol model olan Ataseven, yaşadığı zorlukların normal ve kabul edilebilir bir durum olduğuna dair tavır sergilemiştir. Fevziye Nuroğlu; Ataseven için “Genç kızların eğitimi, maddi ve manevi yönden desteklenmeleri için aktif görevler üstlenen biri olmuştur. Resmi dernek kuruluş çalışmalarını hazırlamış ve hızlandırmıştır.” demiştir. Derneklerde ve çalışma hayatında bu kadar aktif olan bir kadının İslamcı kadın algısı nedeniyle yöneticiliklerden uzak durması İslamcı kadınların toplumsal düzlemlerde başarı oranları ne kadar yüksek olursa olsun erkeklerin gerisinde durduklarına işaret etmiştir.

HİKDE'nin kurucuları ve *Şadırvan*'nın yazar kadrosu kadının eğitim seviyesini yükseltebilmek özellikle kırdan kentlere göç etmiş kadınların tecrübesizlikleri ve eğitimsizlikleri nedeniyle karşılaştıkları olumsuz durumları bertaraf edebilmek için çabalamışlardır. İslamcı cenahın lehine bir etki ve dönüşüm yaratmak adına büyük

şehirlere üniversite eğitimi almak için gönderilen “temiz aile kızlarını” adeta koruma kalkanına almışlardır. HİKDE’ye göre Tehlikeli ortamlar, yaşanan pişmanlıklar, geri dönüşü olmayan hatalar bu kalkanı zorunlu kılmıştır. Bu topluma karşı sorumlu olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle güvensiz ortamlarda yaşayan, hafta sonu her türlü tehlikeye açık ilişkilere girebilen üniversiteli kızlar için yurt açmak ve boş zamanlarında sosyal ve kültürel etkinlikler düzenleyerek “tehlike” olarak gördükleri durumlardan uzak tutmak için çalışmalar yapmışlardır. “Müslüman insanı yetiştirmek” ve “temiz topluma ulaşmak” tek amaçları olmuştur.

Bu bağlamda 6-9 yaş grubu çocuklar için Tomurcuk Kulübü, 10-13 yaş grubu çocuklar Filiz Kulübü, 14-18 yaş grubu gençler için Gonca Kulübü etkinlikleri düzenlenmiştir. Hatta daha sonra çocuklar için Dernek tarafından *Tomurcuk* isimli bir ahlak gazetesi yayımlayarak gençlerden sonra çocukları da İslami düzene uygun yetiştirmek için özel bir çaba göstermeye başlamışlardır. İslamcılık ideolojisinin yayılması için belli etkilere maruz kalmış gençleri dönüştürmek, istedikleri şekli verebilecekleri yeni nesiller yaratmaktan daha zor olmuştur. Bu yüzden çocuklar ve anneler gelecekte yaratılmak istenen düzenin asli unsurları olarak kabul edilmişlerdir. Bu kulüplerde yetişen çocuklar bugünün yöneticileri olarak karşımıza çıkmış aynı şekilde gönüllü hizmet etmeye devam etmişlerdir. Mesela HİKDE’nin mevcut Başkanı Ayşe Uğuz da Goncaların yetiştirildiği gubun içinden çıkmıştır. İslami toplum yaratmak, kurtarılmış, ahlaki değerlere sahip bir toplum yaratmak İslamcı dergilerin ve İslamcı kadınların temel ortak noktası olmuş, bunlar birbirlerinden beslenmiştir. İslamcı kadınlar tarafından çıkarılan ilk İslamcı kadın dergilerinden biri olan *Şadırvan* ‘nın ideolojik örüntülerinin çözümlenmesi bu çalışmanın ikinci bölümünü oluşturacaktır.

2.2. *Şadırvan*'ın Doğuşu ve HİKDE'nin Kurumsal Yapısı

İslamcı yazarların 1970'lerde toplumsal duyarlılık geliştirdikleri, bu duyarlılıkla bilhassa üniversite öğrencilerini etkilemek istedikleri ve onların dinî/İslamcı kimlik oluşturmalarına yardımcı oldukları bilinmektedir. HİKDE ve *Şadırvan* gençlere maddi ve manevi yönden yardımcı olmayı hedeflerken, Türk ahlak ve geleneğini savunmak ve öğretmek amacıyla genç kızları etkilemeyi ve yönlendirmeyi misyon olarak üstlenmişlerdir. 1973 yılında kurulmuş olan Hanımlar İlim Kültür Derneği'nin yayım organı olarak 1976 yılında süreli olarak yayımlanmaya başlamıştır. *Şadırvan*, İslam peygamberinin "Beşikten Mezara Kadar İlim Tahsil Ediniz." Hadisiyle ilim, fikir, sanat ve eğitim dergisi olarak Türk gençliğinin susadığı iman, kültür, vatan sevgisi ve tarihe saygı *Şadırvan*'ın ve Derneğin asli görevi olarak her sayıda vurgulamıştır. İncelemelerin ve araştırmaların konuları büyük oranda dini meselelerken siyasi, iktisadi, toplumsal, bilimsel, güncel ve kültürel konularda da yazılar kaleme alınmıştır. 18. ve son sayısı Nisan 1980'de çıkan ve üç ayda bir basılan derginin yayım hayatı çok uzun sürmemiştir. Derginin ismi ve kapak resimleri İslami imgelerden seçilmiştir. *Şadırvan* isminin yazar kadrosu için anlamı birinci sayıda böyle açıklanmıştır (Şadırvan, 1976):

Şadırvan, göz alıcı yapısı, kat kat kıvrılan mermerleri ile dilsiz bir kaptır, onu konuşuran su'dur. Suyun hasreti ile Orta Asya'dan kopup gelen ecdadımıza kuvvet, cesaret, mertlik ile yoğrulan yüreklere, Allah'ın rahmeti ile doldurulmuş insanlar saadet ve huzura ermişlerdir.

İstanbul'un Fethi'nin yıl dönümü olan 29 Mayıs'ta basılan ilk sayının özellikle bu tarihte basılması sembolik bir anlam taşımaktadı. Fetih dosyası olarak yayımlayan dergi, milliyetçi-mukaddesatçı bir çizgisi olduğunu belirtmiş olsa da İslami unsurlar ve İslamcılık ideolojisinin taşıyıcılığını yaptığına dair bulgular ideolojik çözümlemelerde

ortaya çıkmıştır. Derginin ilk sayısında Derneğin amacı şu şekilde açıklanmıştır (Şadırvan, 1976):

Türk ahlak ve geleneğini müdafaa etmek bu hususta hanımlara ve genç kızlara ilmi çalışmalar ve araştırmalar yaptırmak, kültürel yönden yardımcı olmak ve gençliğe maddi ve manevi yönden destek olmak olarak belirtilmiştir.

Derginin kurucuları, kadınların sayıca büyük bir güce ve üstünlüğe sahip olduklarını, ama organize olmadıklarını gördükleri için dernekler aracılığıyla organizasyonu gerçekleştirebileceklerini düşünmüşlerdir. Yardımlar yapılmış olsa da sadece yardım derneği olmadıklarının farkında olmuşlar ve bunu şu şekilde açıklamışlardır: “Vicdanların aydınlığında yol bulan duyguların ilim ve kültürle kesişen aklın önderliği olmadan hizmetlerinin gerçekleşmeyeceği inancında birleşmişlerdir.” Şadırvan kadrosu ve HİKDE neden “Kadın” ya da “Bayan” değil de “Hanım” denmesini tercih ettiklerini ise Şadırvan’ın ilk sayısında şu şekilde vurgulamışlardır (Şadırvan, 1976) :

Kendilerini üst sınıf olarak görmek ya da göstermek için değil bunun bir sembol olduğunu ve Türk kadınına has fazilet, fedakârlık ve fergatle birlikte Türk ailesinin kuvvetini ve devamlılığını sağlayan koruyucu kudretini buluyoruz. Kadınlığını bilen, milletini ve devletini düşünen Türkiye için bu şuurla çalışan kızlar, oğullar yetiştiren her kadın “hanımdır”.

Şadırvan’da sık sık İslam kültürü ve İslam tarihi bağlamında için önemli ve aktüel konular ya da kişilerle ilgili belirli araştırma ve inceleme yazılarına da yer verilmiştir. Bu durum İslam kültürü dolayısıyla Osmanlı Devleti hafızasının tekrardan hatırlanması ve canlandırılması ile yakından alakalı bir durumdur. Şadırvan, Cumhuriyetin ilanından sonra İslamcı kadına dair bir söylem üreten ilk yayımlardan biridir. Kurucu kadrosunun büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ilk İslamcı dergidir aynı zamanda. Düşünsel

ve dinsel bir görev yüklenen *Şadırvan* şehirli, modern ve dindar kadın kimliğinin kurgulanmasında asli bir rol almış ve genç kızları Türk'e layık bilgi, fazilet ve doğrulukla yetiştirme idealini gerçekleştirmek için aktif olarak çalışmışlardır.

Kadın yazarlar tarafından hazırlanan *Şadırvan*, sınırlı sayıda erkek yazarın da yazısını paylaşmıştır. Son sayılara doğru yazı ve erkek yazar oranı artarken diğer taraftan kadın yazar sayısı çoğalmıştır. Derginin ilk sayılarında aynı kadın yazar üçten fazla yazı yazarken son sayılarda değişmeyen yazar kadrosuyla beraber pek çok kadın yazar dâhil olmuştur. HİKDE derneğinin ve *Şadırvan*'ın kurucu kadrosunun çağrıları, raporları, Dernekle ilgili yardımlaşma detayları ve “Basından Seçmeler” kısmı yapılan tabloda yazarları belli olmadığı için belirtilmemiştir.

Dergi sayısı	Toplam yazı sayısı	Kadın yazar sayısı	Erkek yazar sayısı
1.sayı	15	7	1
2.sayı	13	9	-
3. sayı	35	12	8
4. sayı	25	13	3
5.sayı	33	16	4
6. sayı	39	23	5
7.sayı	29	15	1
8.sayı	34	12	4
10. sayı	45	17	8
11. sayı	39	14	4
12. sayı	39	18	3
13. sayı	39	15	7
14. say	36	15	3

15.sayı	36	10	10
16. sayı	45	12	6
17.sayı	39	11	2
18.sayı	38	14	3

Tablo 2: *Şadırvan dergisinde cinsiyete göre yazar ve yazı sayısı*

1970’li yıllarda İslamcı kadınlar görünmez alandan görünür alana yani özel alandan kamusal alana geçerken kendilerini ifade eden kıyafetlerinin estetik zevkin incinmesine ideolojik bir anlam yükleyen Cumhuriyet kamusunu da rahatlatmaya çalışan bir şıklık ve zarafet içinde dışa vurmaya çalışmışlardır. 1970’li yıllarda inşa edilmek istenen modern İslamcı kadın kimliği benzerlikler üzerine oturtularak farklılıklar yok edilmek istenmiştir. Örtünmüş şık kadın profili estetik paydada eşitlenmeyi arzulayan, bunun için kendine güvenen bir anlayışın ürünü olarak karşımıza çıkmıştır (Barbarosoğlu, 2006: 147). Başörtüsünün tesettüre dönüşme modern dindar kadının yaratım sürecinde ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda estetik incinmeyi bertaraf etmek dindar kadın duruşu için önemli olmuştur. HİKDE ve *Şadırvan* dergisi bunu en iyi yapan mecraların başında gelmiştir. “Köylü” kadın kimliğinin bir parçası olarak kabul edilen geleneksel başörtüsüne saygın bir kimlik kazandırmak ve kamusal alana uygun bir hale getirmek derneğin ve derginin en temel meselelerinden biri olmuştur (Barbarosoğlu, 2016: 21).

Yayın hayatı üç yıl olan derginin etkisi İslamcı çevreler ve kadınlar için derindir. Cumhuriyetin kurulmasından sonra İslamcı kadınlar için hem ilk kamusal alan tecrübesi hem de dini bilgilerin aktarılması ve benimsetilmesi için araç olmuştur (Barbarosoğlu,

2016: 164). *Şadırvan*'ın sahibi Nevzat Yalçıntaş²⁰,ın eşi Avukat Meliha Yalçıntaş, neşriyat müdürü ise Ergun Göze²¹,nin eşi Avukat Hicran Göze'dir. Fatma Çalıkavak, Gülsen Ataseven, Mukaddes Çıtlak, Fevziye Nuroğlu dergi bünyesinde yer almış önemli isimlerdendir. Bu isimler derginin hem idari kadrosu hem de yazar kadrosudur. Dernek yardımları sayesinde çok fazla insana ulaşmayı başarmıştır. Her sayıda faaliyet raporu okuyucularla paylaşılmış ve “Milliyetçi” ve “Müslüman” kuşaklar yetiştirmek için burs verecek yardımseverler aranmıştır. Orta sınıf İslamcı kesim tarafından verilen reklamın sayısı ilk sayıda 1 iken son sayıda 16'ya çıkarılmıştır. Verilen reklam sayısı arttıkça fiyatlandırmalar arttırılmıştır.

“Şadırvandan Sizlere”,“Hanımlara Sesleniyoruz”, “Kadın Dünyası”, “Tıp Köşesi”, “Sanat ve Edebiyat Köşesi,”“Tarihten İzler”, “Basından Seçtiklerimiz” 5. sayıda eklenen “Gençliğin Sesi” sayfası her sayıda bulunan bölümler olmuştur. Bunlar dışında konu başlıkları ve köşeler genelde değişkenlik göstermiştir. İlk üç sayfada *Şadırvan*'dan, içindekiler ve dergi hakkında bilgiye yer verilmiştir. Her sayıda daha kısa sürede çıkmak istediklerini belirtmiş olsalar da çeşitli sebeplerden dolayı üç aydan uzun sürede bir çıkmıştır. Yayım hayatına 5 Türk lirası ile başlayan *Şadırvan*,fiyatını son sayısında 40 Türk lirasına kadar yükseltmiştir. İlanlar iç kapak, dış kapak, tam sayfa, yarım sayfa ve siyah-beyaz ya da renkli olarak tarifelendirilmiştir. Reklam gelirleri her sayıda artmış olmasına rağmen derginin fiyatı da düzenli olarak artırılmıştır. *Şadırvan*'ın yurt dışı ve yurt içi fiyatları ve abonelik ücretleri farklılık göstermiştir. Dağıtımını esas olarak aboneler ve dağıtım noktaları aracılığıyla, yanı sıra postane yoluyla da yapmaya

²⁰ Yalçıntaş, TRT Genel Müdürlüğü, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyeliği, Tercüman ve Türkiye gazetelerinde yazarlık yapmıştır. Güncel siyasetin aktörlerinden biri olan Abdullah Gül'e İktisat Fakültesinde hocalık yapmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a da MTTB'de iken hocalık yapmıştır. AKP'den iki dönem milletvekilli olmuştur. AKP'nin kurucuları üzerinde etkili bir isimdir.

²¹ Gazeteci, yazar, Ergun Göze, genç yaşına rağmen İslamcı çevrelerle irtibat halinde olmuştur. 1957 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir eşi Hicran Göze ile burada tanışmıştır. Babiali Yayımevi'ni kurmuştur. Daha sonra kitap haline getirilen *Meşhurların Son Sözleri* basılmıştır. Tercüman gazetesinde, milliyetçi bir kalem olarak çeşitli kişi ve gruplarla gerçekleştirdiği tartışmalarla sivrilmıştır.

çalışmıştır. İlk iki sayısı 15 sayfa, 3. ve 4. 35 sayfa, geri kalan 14 sayı 50 sayfa ve üzeri şeklinde yayımlanmıştır. 12. sayıdan itibaren kâğıt kalitesi düşürülmüş, fiyat arttırılmıştır. Kadrosu sürekli olarak genişlemiş ve süreklilik gösteren yazar sayısı azalmıştır. Her sayıda derneğin ve yardımların detayları okuyucularla paylaşılmıştır. Reklam gelirlerinin ve bağışların dağıtımı ve kime ne kadar yardım edildiği, neye ne kadar bütçe ayrıldığı ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Her sayının kapağına dini bir motif, İslamcılar için kutsal olan bir mekân ya da kişi veya Türk kültürünün ürünü olan bir eser basılmıştır. Seçilen ve basılan her kapak fotoğrafının Osmanlı kültürünün bir parçası olarak seçilmesi bile içerik analizi yapmadan nereden beslendiklerine dair ipucu vermiş perspektiflerini ve duruşlarını anlamamız için yeterli olmuştur.

Şadırvan 'ın konusu ve kapsamı her sayıda değişmiş ve gelişmiştir. Değişmeyen birkaç bölüm vardır. Kadronun çoğu kadınlardan oluşmuş olsa da bazı sayılar da erkek yazarlara da yer verilmiştir. Din kurgusu, toplum kurgusu, dindar nesil ve dindar kadın kurgusu her yazının ve her yazarın mutlaka satır arasında ya da aleni bir şekilde belirttikleri temel noktalar olmuştur. Son sayılara doğru derginin içeriği netleşmiş ancak, 1980 darbesiyle kesintiye uğradığı için devam edememiştir. Bölümler ve konular genel olarak değişkenlik göstermiş, yazı dizisi halinde pek çok konuya değinilmiştir. Kadının eğitimi, görevleri, hakları, sorumlulukları ve önemi her yazıda mutlaka dile getirilmiştir ancak çerçevesi ve dayanağı her zaman İslamiyet ve İslamcılık olmuştur. 1970'lerin ikinci yarısında yani MNP ve MSP gibi siyasal örgütlenmelerin yoğunlaştığı dönemde kurulan HİKDE ve *Şadırvan* kadrosu özellikle 8. sayıda hiçbir görüşün ve hizbin asla sözcüsü olmadıklarını ve böyle bir davranışın gayelerindeki "ulviyetlerini" gölgeleyeceği vurgusunu yapmışlardır (Şadırvan, 1977). Ancak *Şadırvan* dergisinin ideolojik çözümlemesi yapıldığı zaman gerek konulara bakış açıları ve gerekse de aktüel olaylara karşı duruşlarının İslamcı siyasal örgütlenmenin duruşuyla

her anlamda paralellik gösterdiği gözlenmiştir. Derginin içeriği ve İslamcılık içindeki yeri başka bir başlıktatemalar halinde incelenecektir.

Şadırvan’ da dindar kadınların eğitilmesi, bilinçlendirilmesi gibi İslami bir görevi güdüleyen bazı amaçlardan söz edilmiştir. *Şadırvan* bu misyonu Toplumda görülen yozlaşmanın giderilebilmesi ve çürümüş cemiyetin iyileştirilmesi için kadınlara ve çocuklarına İslami eğitim verebilmek, mücahit ve mücahideler yetiştirmek gibi radikal çıkışlar yapmıştır. Genelde derinden gelerek ve sakin kalmaya çalışarak etkinlik sahasını hiçbir grubu rahatsız etmeden genişletmeye çalışmıştır. Bu bağlamda konferanslar, seminerler, açık oturumlar gerçekleştirmek, gayeye uygun dergi basmak ve bu neşriyatın dağıtımını sağlamak, yuva, ilkokul, ortaokul açmak vakıf ve yurt kurmak, burs bağlamak derneğin ve derginin temel amaçları olmuştur. Dergiler bu amaca hizmet etmek için basılmış ve satılmıştır. Her sayıda bunu gerçekleştirmek için abonelerden ve okuyuculardan destek istenmiştir. Manevi boyutuyla yazılanların ve uyarıların içselleştirilmesi ve aksedilmesi kadar okuyuculardan maddi beklenti içinde de olmuşlardır.

Şadırvan kadrosunun ve HİKDE kurucularının çalışmalarını sürdürebilmeleri için ve Derneğin faaliyetlerini organize edebilmeleri için Bayram Paşa Medresesi tahsis edilmiştir. Derneğin kurucularından Fatma Çalıkavak, HİKDE’yi milli ve manevi değerlere bağlı hanımlar olarak maddi ve manevi güçlerin birleşmesi için kurduklarını belirtmiştir. Çalıkavak, *Şadırvan*’da “Dernekten Notlar” bölümünde maddi ve manevi yardımları detaylandırarak derneğin faaliyetlerini rapor olarak sunmuştur. İslamcı kadınlarda İslami bilinç uyandırma çabasında olan hareket, özellikle kadınlara yönelik basılan gazete ve dergilerle oldukça önemli bir mesafe kat etmişlerdir. İslam’ın asıl kaynaklarına genç yaşta ulaşma fırsatı bulabilmiş kadınların sayısındaki artış da bu mesafenin kat edilmesinde etkili olmuştur (Merçil, 2007: 116). Eğitim, İslamcı

hareketin erkek aktörleri için kadının annelik, eşlik ve dini görevlerinin bir gereği ve devamı olarak kabul görmüşse de kadınların bireyselleşme süreçlerine katkıda bulunmuştur (Göle, 1991:112).

Şadırvan dergisi 18 sayı boyunca farklı konularda, farklı yazarlar aracılığıyla okuyucularına ulaşmıştır. Ancak kadının toplumsal rol dağılımına, toplumsal iş bölümünde kadının yerine ve kadın hakları tartışmalarına İslamcılık ideolojisinden yaklaşması, okuyucu kitlesine İslamcı bir perspektif sunması tüm yazarların ortak noktası olmuştur. İçeriğinin ve yazarların pek çok başka ortak noktaları da vardır. Bunlar; anti-komünizm, Batı karşıtlığı, dindar toplum, dindar aile, kadın, genç kız eğitimi, çocuk bakımı yazarların ortak konuları olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinden, kurucu rejiminden ve aktörlerinden ziyade Osmanlı Devleti tarihi, kültürü, siyaseti ve toplumsal yapısı Cumhuriyet rejimi ve Türkiye Cumhuriyeti sanki hiç kurulmamış gibi 1970’lerde hala Osmanlı İmparatorluğu varmış gibi İslami toplumu okuyuculara sunulmuştur. İçerik analizi seçilen yazılar ve temalar şeklinde yapılmıştır. Bu bağlamda derginin ideolojik çözümlemesi Thompson’ın ideolojinin işleyişine dair şeması aracılığıyla temalar halinde ayrılarak yapılmıştır. Meşrulaştırma, örtmece, birleştirme, parçalama ve şeyleştirme ideolojik çözümlemenin anlamlandırılması için kullanılan genel kipler olmuştur (Thompson, 2013).

2.3. Batı Zehirlenmesi: “ Garbzedegi” ve Anti-Komünizm

İranlı düşünür Celal Ali Ahmet tarafından kullanılan bu tabir, Batılılaşmış benlikten farklılaşma arayışı ve özgün bir İslami varoluş biçimi bulma isteği için kullanılmıştır. Hem İslam’ın geleneksel uygulanış biçimlerine hem de yaşam tarzlarının küreselleşmesi aracılığıyla ifade edilen Batı modernliğinin güncel biçimlerine karşı eleştirel bir tutum geliştirilmiştir. İslami entelektüeller Batı zehirlenmesi’yle, geleneksel yanlış

yorumlamalarla ve boyun eğme kültürüyle başa çıkabilmek için özgün İslami temellere dönüş çağrısı yapmıştır (Göle,2017: 28). Dönemin İslamcı yazarları bu çağrıya cevap vermiş ve her alanda Batı karşıtı bir duruş sergilemişlerdir. Batı karşıtlığı,Şadırvan'ın işlediği temel konuların başında gelmiştir. İslamcılar, İslami yaşam biçimin dışında olan her inancı ve düşünce sistemini reddetmişlerdir. Dergi yayımlandığı süre boyunca farklı yazarlar aracılığıyla Batı karşıtlığı gibi anti-komünizm odaklı pek çok yazıya da yer vermiştir. Meliha Yalçıntaş, 2. 3. ve 4. Sayıda “Komünizm Nedir Ne Değildir?” yazı dizisiyle okuyucusuyla buluşmuştur (Yalçıntaş, 1976a, 1976b, 1977a). Türk kadınlarını ve gençlerini komünizm tehlikesine karşı uyarmıştır. Türk inanışlarının ve davranışlarının komünistler için modası geçmiş burjuva inanışları olduğunu yazmıştır. Komünizmin geleneklerimize ve adetlerimize düşmanlık beslediği için toplumsal olarak dışlanması gerektiğini belirtmiştir. Marx'ın tespitlerinin kısa bir süreliğine haklı görünmüş olabileceğini ancak 1900'lerin başında ekonomik şartların ve ekonominin düzelmesiyle, yarıldığını, argümentsiz ve zeminsiz bir tartışmayla okuyucularına sunmuştur. Buna rağmen komünizmin etkili olduğu alanları nasıl ele geçirdiğini ve çok tehlikeli olduğunu yazı boyunca her fırsatta dile getirmiştir. Polis teşkilatını, savunma bakanlığını ve adalet bakanlığını ele geçirmenin bu yapılanma için çok önemli olduğunu ve bu alanlara sızmaya başladıklarını, milliyetçi-mukaddesatçı çizgide olan her vatandaşın bu tehlikenin farkında olması gerektiğini belirtmiştir. 3. sayıda Rusya'daki toprak reformunu Stalin üzerinden açıklayarak sınıfsız cemiyet yalanının toplumu daha da kıtlığa ve yoksulluğa ittiğini vurgulamıştır. 4. Sayıda Rusya'daki toplama kampları ve aile kurumu üzerinde durmuştur. Devlet ve komünist liderler 3 yaşından sonra kreşe başlayan çocuklar için aileden daha kutsal duruma getirilmiş ve bu yaştan itibaren zehirlenmişlerdir. Aile kavramı yok olmaya başladığı için toplum çözülmeye başlamıştır. Komünizmin 1970'li yıllarda daha da görünür olmasıyla beraber İslamcılar aynı durumun Türk toplumunun da başına geleceğini Batı kadar komünizmden de

sakınmalı ve gençler korunmalıdır. Yazı dizisinin son bölümünde materyalizm gerçeğinin dinin amansız düşmanı olduğu belirtilmiştir. “SSCB’nin politikalarından ve liderlerin söylemlerinden din düşmanı oldukları açıkça anlaşılıyor” diye okuyucunun dikkatini anti-komünizm üzerinde yoğunlaştırarak bu karşıtlık üzerinden İslamcılığın var olma tartışmasını yürütmüştür.

Meliha Yalçıntaş’tan sonra Hicran Göze de anti-komünizm temalı bir yazı ile 4. sayıda karşımıza çıkmıştır. “Analar Kan Ağlıyor” (Göze, 1977a) başlıklı yazısında tıp öğrencisi bir kızın nasıl sistem karşıtı olduğunu ve sonunda nasıl felaketlere sürüklendiğini vurgulamıştır. 4. sayıda Münevver Ayaşlı milliyetçi-mukaddesatçı ve İslamcıların özeleştirisi yapması gerektiğini belirtmiştir (Ayaşlı, 1977). Ona göre, cemiyet olarak ya da fert olarak bu çizgide olanların bunu yapmaları gerekmektedir. Örgütlenmelerin yetersiz olması ve yeterince insana ulaşamamış olması İslamcılarının zayıf noktalarından biridir. Solcuların başarılı olmalarının temellerinden biri örgütlü ve etkili olmalarıdır. Böylece tecrübeleri, metotları ve destekçileri olmuştur. Bu açıdan taban tabana zıt bir düşünce sistemi geliştirdiği komünizmin ya da sosyalizmin doğruluğunu tartışmış, başarısını görece kabul etmiştir. Yine 3. Sayıda Fatma Betül adında bir doktorun yılbaşıyla ilgili oldukça olumsuz bir yazısı vardır bu yazı “Kesilen Çamlar ve Yaklaşan Yılbaşı” başlıklı yazıdır (Betül, 1976). Fatma Betül 3. Sayıdan sonra özellikle Batı karşıtı, ideolojik yazılar yazmaya başlamıştır. Betül ile ilgili yapılan araştırmalarda geçmişte var olduğuna dair bir bilgiye ulaşılmamıştır. Derginin ya da HİKDE’nin kurucularından biri olabileceği ihtimaldir ancak gerçek adını kullanmadığı açıktır. Oldukça keskin bir üslubunun olması ve okuyuculara yaptığı çağrılarla 70’lerin kaotik sürecini daha da karmaşık hale getirmek istediği anlaşılmaktadır. Dönemin olumsuz şartları düşünüldüğünde pek çok İslamcı yazarın yaptığı gibi mahlas kullanmış olma ihtimalini hatırlanmıştır. Yeni yıl geleneğinin Osmanlı kültürü ya da İslam

kültürüyle ilgili olmadığını Batı'nın kendi gelenek ve göreneklerini toplumumuza kabul ettirme yolunda kullandığı bir araç olduğunu vurgulamıştır. Satır aralarında sürekli Batı, Batılı düşünür ve yazar karşıtlığı varken İslamcılığın temel çelişkilerinden biri olan bu durum bazı yazılarda karşımıza çıkmıştır. 3. sayıda Melek Toros tarafından “Bir Kitap Tanıyalım köşesinde” Claude Farrere²² kitabı ve içeriği okuyucular için özenle tanıtılırken diğer tarftan yazar için övgü dolu bir yazı yazılmıştır (Toros, 1976). Türkleri ve İslamiyet'i övenleri övmek İslamcılığın çelişkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk ve İslam dostu olan Farrere, Müslüman kadınların ne kadar önemsendiğini ve yüceltildiğini belirten kitaplar ve makaleler yazmıştır. Harem kültürüne ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlara bakışa ilişkin övgü dolu bir eser yayımlamıştır. Bu yüzden eleştirilen Batı'dan farklı tutulmuş ve tanıtılmıştır. İdeolojik işleyişin birleştirme kipi Batı karşıtı ya da anti- komünist yazılarda çok rastlanır bir durum değildir İslamcılık ideolojisi için bu iki konu başlığı söz konusu olduğu zaman ideolojik işleyişin sürmesi için parçalama kipi kullanılır ve ayrımlar ya da farklılıklar tüm açıklığıyla okuyucuya sunulur.

Hicran Göze 5. sayıda “Fatih'in Manevi Şahsiyeti” başlıklı yazısında Fatih Sultan Mehmet'in şahsiyeti ile ilgili hem derginin 1. yılı hem de İstanbul'un Fethi'nin yıl dönemi sebebiyle bir yazı yazmış ve bu soydan gelen neslin Batı özentiliğini, geçmişini unutuşunu kınamıştır (Göze, 1977a). Batı'nın Türk toplumunu fikirsel ve kültürel olarak sardığını ve bu taklitçiliğin Türk toplumu için ne kadar tehlikeli olduğunu altını çizmiştir. *Şadırvan*'ın 5. sayısında av. Hicran Göze Peyami Safa anısına bir yazı yazmış ve Safa'nın Türk cemiyetinin Batılılaşma çılgınlığından almış olduğu derin yaraları gören ve doğrudan bağlayan bir fikir adamı olarak anılmıştır (Göze, 1977b). İslamcı

²²Claude Farrere (1876-1957) Fransız diplomat ve yazar. Türk ve İslam dostu olarak bilinir. İslamı ve Türklüğü Fransızlara ve Avrupa'ya kitapları ve makaleleri aracılığıyla anlatmıştır. Pierre Loti gibi Türkleri Batı'ya karşı savunmuştur. Aynı zamanda Atatürk hayranlığıyla da bilinir.

yazarlar gibi İslamcı edebiyatçılar şiirlerinde ve hikâyelerinde bu konuya değinmiştir. Peyami Safa *Fatih Harbiye* romanıyla cemiyetteki sorunlara yönelmiş bu yönelim sonucunda bireylerin ve nihayetinde toplumun bu çalkantıdan nasıl etkilendiğini sanatıyla etkileyici bir şekilde ortaya koymuştur. Safa, Türk-İslam medeniyetinden kopulup Batı'ya yönelişin etkisini Semtler üzerinden işlemiştir. Şark ve Garp çatışmasını ya da Macit ve Şinasi üzerinden kültür çatışmasını ustaca ortaya koyduğu bu eser aynı zamanda kendi ideolojik yöneliminin de etkisiyle okuyucuyla buluşturulmuştur (Safa, 1968). Düşünsel zeminde ortak payda da bulunduğu *Şadırvan* dergisi için de yazmış olduğu dini yazıları vardır.

Sürekli kadrosunun yanında nadiren de olsa yazan yazarlardan biri Gülsen Ataseven'in eşi Prof.Dr. Asaf Ataseven olmuştur. 4. sayıda "İlim Adamı Gözüyle" Köşesinde "Batı ve Laiklik" başlıklı bir yazı yazmıştır (Ataseven, 1977a). Batı'da bir okul üzerinden Türkiye ve laiklik anlayışı eleştirilmiştir. Oxford Üniversitesi tanıtılırken kilise ve kolejlerin iç içe olması hatta rektörün mıntika papazı olması, Batı'da dinin ve eğitimin beraber ilerliyor olması ve kimsenin bundan rahatsız olmaması durumuyla ilgili kendi içinde bir tartışma yürütmüştür. İslamcı yazar her anlamda eleştirilen Batı'nın bu yönüyle örnek alınması gerektiğini yazmıştır. Dinin hayatın her alanında olması gerektiğine belirtmiştir. Onlara göre, İslamc ile laiklik çarpıştırılmamalı ya da yarışdırılmamalıdır, ikisinden birini tercih etme zorunluluğu varmış gibi bir tartışma yürütülmemelidir. Devletler dinlerle ve mezheplerle diyalog içinde bulunabilirler ve dinler bu alanda ortak çalışmalar yapabilirler. Net bir şekilde ayırtırmak yalnızca çözümsüzlüğe neden olacaktır (Bilgin, 2000: 18). Muammer Bilge, "İlim Adamı Gözüyle" köşesinde 6. sayıda "Batı ve Biz" başlıklı yazısında şunları belirtmiştir: "Bilimsel, teknolojik ve teknik eksiklikler yüzünden Batı'nın modernleşme yarışını yakalamaya çalışırken kendi temelimizden ve kültürümüzden koptuk, taklitçi olduk,

temelsiz ve güçsüz kaldık. Orta çağdan sonra onları uyandırıp kendimiz uyuduk” (Bilge, 1977). Yapılan bu eleştiride Japonya’nın Batı’nın tekniğini alırken nasıl kendi kültürüyle harmanlamayı başardığı üzerinde durulmuştur.

Münevver Ayaşlı “Anna Pauker” isimli Romen komünist lider ve politikacı için oldukça sert ve aşağılayıcı bir üslupla yazı kaleme almıştır (Ayaşlı, 1978). Dünyanın ilk kadın dış işleri bakanı olan Pauker, İslamcı kadın yazara göre bazı güçler tarafından kullanılmış ve yok edilmiştir. Onu örnek alan genç kızlarımızın kullanılma riskini gözetmeden ideoloji taşıyıcılığı yaptığını belirtmiştir. Toplumsal hafızamızın çok zayıf olduğunun bunları çabuk unuttuğumuzun altını çizmiştir. Genel kiplerden şeyleştirilenin tipik stratejilerinden biri olan doğallaştırma ile kadınların özellikle komünist ve anarşist kadınların kullanılıp yok edildiği, araç olduğu algısı yazı boyunca dikkat çekmiştir. “Vatana ihanet edenler mutlaka lanetlenecektir” şeklinde tehditvari bir sonla yazısını tamamlamıştır. Kendileri gibi düşünmeyen her kesimi, her ferdi korku ve baskıyla sindirmeye çalışmak sağcı ideolojilerin ortak noktalarından biri olmuştur.

10. sayıda “Rus Kimdir, Moskof Nedir?” başlıklı yazıda Süleyman Nazif anti-komünist bir yazı kaleme almış ve Rus düşmanlığının bununla sınırlı olmadığını yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğunu vurgulamıştır (Nazif, 1978). “Ruslar tarihsel olarak her alanda karşımıza çıkan düşmanlarımızdır, gelecekte de her alanda karşımıza çıkacaktır” diye belirtmiştir. Düşmanlık ebedileştirilerek sürekli ve tekrar eden bir durum olarak ifade edilmiştir. Bu düşmanlığın nasıl başladığına dair herhangi bir iz sunulmazken geçmişten sonsuza kadar uzanan ve katılığı asla değişmeyen, bozulmayan bir düşmanlık kurumu elde edilmiştir. Sembolik inşanın tipik stratejilerinden biri olan ebedileştirme bu yazının ideolojik örüntüsü içinde yer bulmuştur.

Dr. Fatma Betül 11. sayıda “İstatistik ve Belgelerle Batı” yazısında sosyolojik, psikolojik ve tıbbi araştırmalar neticesinde Batı’nın süratle ilerleyen sıhhat, ahlak ve değerler kaybı yaşadığını belirtmiş (Betül, 1978), ancak bu verileri nereden aldığını, hangi kaynaklardan faydalandığını yazmamıştır. Alkol ve uyuşturucu bağımlısı kadınların sayılarının hızla arttığını ve bunun en büyük sebebinin Batı’nın yozlaşmış kültürü olduğunu vurgulamıştır. Serbest cinsel yaşam arzusu ve nikâhsız birliktelikler İslamcıların en çok eleştirdiği yaşam biçimidir. Bu tarz hayat süren kadınlar cemiyeti yozlaştıran ahlaksal olarak çöküşe sebep olan kişilerdir. Birleştirmeye yönelik stratejilerle çakışan parçalama bu yazının içeriğinde ve İslamcı kadronun yazdığı yazılar boyunca Batı’ya, Avrupa’ya, komünizme ve anarşizme karşı genel duruşudur. Düşman karşısında bir araya gelmek en asli amaçtır. Kitleleri bu amaç etrafında toplamak ve tehdit algısı yaratmak İslamcılık ideolojisinin sürekli olarak yeniden üretilmesi için önemli olmuştur. Bu yüzden okuyucularına tehditkâr olarak betimlenen Batı’ya ve Batı kültürüne hep beraber karşı koyulması ve sansürlenmesi çağrısı sürekli olarak farklı konularda farklı yazarlar tarafından yapılmıştır. Sosyal hayatın sarsıldığı ve her gün biraz daha batan Batı’yı taklit eden, doğal taşıyıcı olarak gördükleri kadınlar eleştirilmiştir.

14. Sayıda Nebahat Ülker imzalı “Anlayamadığımız Yönleri ile Batı” başlıklı yazısında Batı’nın öykünecek yönlerinin de olabileceğine dair bir dipnot bırakılmıştır. İsrafin ve müsrifliğin zararlarını okuyucunun dikkatine sunmuş olan dergi, her türlü kötülüğün kaynağı olarak gösterilen Batı bu defa örnek alınacak yönüyle okuyucu karşısına çıkarılmıştır. Yazar Hollanda’ya gittiği bir dönemde dünyanın en zengin kadını olan Hollanda kraliçesinin sade giyimi ve israfı karşı duruşu nedeniyle dikkatini çekmiştir. Şatafattan uzak kraliçe bu yönüyle varlıklı Müslümanlara örnek olmalıdır. “Zengin Müslümanlar giyim kuşamları, mücevherleri ve kürkleri ile artık müsrifliğin ve

görgüsüzlüğün öncüsü durumundadırlar” ifadeleriyle içerden bir özeleştiri yapmıştır. Batılıların çalışkanlıkları ve iş ahlakları en belirgin özellikleri olarak sunulmuştur. Tüm dosyalarda Batı karşıtlığı yapan İslamcılar temel söylemleriyle çelişki içine düşmüşlerdir. Batı’nın çalışma ahlakının, teknolojilerinin ve iyi taraflarının alınmasında sakınca görmezken kültürlerinin ya da gündelik hayat alışkanlıklarının toplum tarafından taklit edilmesinden oldukça rahatsız olmuşlardır (Ülker, 1979). İç içe girmiş kültür ve ahlak ya da teknolojik ilerleme ve çalışma ahlakı birbirinden bağımsız değerlendirilebilen durumlar değildir. Çalışma ahlakı kültürden ya da öz benlikten ayrı düşünülemez. Bir boyutundan etkilenme söz konusu ise diğer boyutu da mutlaka en asgari düzeyde olsa bile yansıyacaktır. Batı’nın dansı, müziği ya da sanat anlayışı olumsuzluk barındırırken bireylerin çalışma tarzı olumlanamaz.

16. ve 17. sayılarda Sedat Yenigün imzalı “ Yabancılaşma ve Getirdikleri” başlıklı bir yazı yayımlanmıştır (Yenigün,1980a 1980b). 1980’lere yaklaşımsken yazılan bu yazıda milletçe kaosun içinde olduğumuz vurgulanmıştır. Derin bir toplumsal yarılmanın yaşandığı bu süreçte komünizm ve sosyalizm tehlikesinin yüzeysel algılandığını “Moskof uşağı” diye nitelemenin kalıcı bir çözüm olmadığını vurgulamış düşünsel olarak çürütülmesi gerektiğini belirtmiştir. 1940’larda Batılı yazarların, 1960’larda Marx’ın çevirileri yapılmış ve bunları ideolojik olarak çürütecek İslamcı kadronun zayıflığı nedeniyle gençler ve toplum yoğun bir şekilde etki altında bırakılmıştır. Yenigün’e göre bunun tek suçlusu İslamcı yazarlar olmuştur. Bu ideolojiler karşısında zayıf kalınmıştır. Dizinin 2. bölümünde Hegel’in felsefesini tartışmış, diyalektik materyalist düşünce doktrini üzerine okuyucular için açıklayıcı bir yazı yazmıştır. Yaptığı okumalar neticesinde İslamcılığı savunmak için önce karşıt ideolojilerin ne olduğunu ve bunların düşünsel olarak alt edilmesi için önce kavranması gerektiğini belirtmiştir. Marx’ın yanıldığını ve diyalektik materyalizmin çelişkilerle dolu olduğunu

savunmuştur. Marx, dinin ezen kitlenin ezilen kitleyi inançları sayesinde uyuttuğunu bu yüzden dinin toplumların ahyonu olduğu şeklindeki savının İslami toplumlarda iflas ettiğini yazmıştır. Tüm düşünce siteminin Avrupa ve 19. yy için geçerli olduğunu ve tüm toplumları anlamak için yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bu yanılgıların toplumun bir kısmını sarmasının sebebi İslamı anlatan güçlü kalemlerin eksikliğindendir diyerek yazısını tamamlamıştır.

2.4. Türkiye Tarihi “Cumhuriyetin Reddi”

2. sayıda “Geçmişe Özlem” başlıklı yazıda vurgulanan Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki İslami topluma duyulan özlem 18 sayı boyunca karşımıza gömülü ya da açık bir şekilde çıkarılmıştır (Lermioğlu, 1976). Türkiye tarihi ya da Cumhuriyet rejimi ile ilgili neredeyse olumlu olması bir tarafa olumsuz bir yazı yazılmamıştır. Yakın tarih yok sayılmış ve Osmanlı İmparatorluğu yıkılmamış gibi soysal, toplumsal, siyasal, kültürel, ekonomik durumlara göndermeler yapılmıştır. Bu tavır inceleme boyunca ideoloji kiplerinden örtmece için uygulama alanı olmuştur. Türkiye tarihinde anılan ve kutlanan tek zafer Çanakkale Zaferi’dir. Dergi, bu zaferi her yıl dönümünde “İman Harikası” olarak okuyucularına sunmuş; din, bu zaferin belirleyicisi olarak vurgulanmıştır. Aktörler ve eylemlilik silinerek öznelerin yokluğunda gerçekleşen şeyler olarak temsil edilmiştir. Genel kiplerden şeyleştirme ve sembolik inşanın tipik stratejilerinden edilgenleştirme Türkiye’nin yakın tarihi ile ilgili yazıların çoğunda kullanılmıştır. 8. sayıda Çanakkale Zaferi ile ilgili pek çok şiir ve yazının yanında hikâyeler, anılar ve mektuplar da derginin içine yerleştirilmiştir. “Çanakkale Kimin” (Ağaçhan, 1977), “Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu” (Ethem, 1977) başlıklı yazılarla din, bu zaferin temel dayanağı olmuştur. Dayanak olurken, öznelerin yok sayılması ya da şeyleştirilmesi meşruluğun ispatını gerektirmiştir. Meşruluk sağlanmaya çalışılırken en çok öyküleme stratejisinden faydalanılmıştır.

11. ayda “Geçmiş Zaman Olur Ki Hayali Cihan Değer” başlıklı yazı Burhan Felek tarafından kaleme alınmıştır. Yazıda temel olarak Harf İnkılâbı eleştirisi üzerinde durulmuştur. İnkılâbı “Milli kusur” olarak nitelemiştir. 70 sene evvelimizi okuyamadığımızı ruhsuz, anlamsız eserler ortaya koyduğumuzu belirtmiştir. 1970’lerde dizisi çekilen Aşk-ı Memnu’nun yazıldığı dönemin ruhunu yansıtmadığını ve eksik kaldığını ifade etmiştir (Felek, 1978). Her konuda düşmanlaştırılan Batı bu konuda örnek gösterilmiş ve binlerce yıldır kullanılan aynı dil nedeniyle güçlü eserlerinin olduğunu ve gençlerin atalarına ait eserleri rahatlıkla okuyabildiklerini ve içselleştirebildiklerini yazmıştır. Toplumsal olarak tarihimizden bu nedenle bir kopuş yaşadığımızı belirtmiştir. Osmanlıca, İslamcılar için Osmanlı’ya dair imgelerin çoğunlukla cenk ve fetih hikâyeleriyle sınırlı kalması; şehre, mahalleye, evlere, alışverişe, mutfağa, gündelik hayata ilişkin betimlemelere sirayet edememesi nedeniyle oldukça önemli viktoryen üslubun varlığının İngilizler için nasıl güç ise Osmanlıca da bu toplum için önemlidir. Öyle ki, 80’lerde doğan kentli bir çocuk için saray ve fetih imgesi dışında kalan tek resim Tosun Paşa filminde gördüğü Seferoğulları- Tellioğulları hamam kapışmasından ibarettir diye kendileri için durumun vehametini değinmiştir (Karaca, 2014).

12. sayıda “Dilimiz Türkçe mi?” başlığıyla aynı konu farklı bir açıdan farklı bir yazar tarafından değerlendirilmiştir. Hicran Göze pek çok konuda yazılar yazan kurucu kadro içinde yer alan bir yazardır. Bu yazısında TRT’yi Osmanlıca kelimelerin yerine kullandığı Türkçe kelimelerin oldukça rahatsız edici olduğu şeklinde eleştirmiştir. Anadilini öğrensin diye okula gönderilen çocukların bir kurumun uydurduğu kelimelerden ibaret bir dil öğrendiğini, kurum ya da iktidar odaklarının bunda hakları olmadığını sert bir şekilde belirtmiştir. Bu kurumdan maddi çıkarlar elde eden sanatçılar

ve edebiyatçıların bunu halka ve yeni nesillere dayattıklarını, ancak uydurma kelimelerini ancak kendi eserlerinde kullanabileceklerini belirtmiştir. Arapça ve Farsça etkisinden kurtarılmaya çalışılan dilin, TRT kurumu ve yanlış eğitim sistemi nedeniyle kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir (Göze, 1979). Yazısından birleştirme ve parçalama genel kiplerini aynı anda işlemiştir. Osmanlıca korunurken birleştirici bir nitelik taşıırken Türkçe farklılaştırılarak bölünmeye sebep olmuştur. Ortak bir dilin zaten var olduğunu ve diktatörlük yönetimi içindekurmaya çalıştıkları yapay bir dille halkın gerçek tarihlerinden ve kültürlerinden koptuklarını yazmıştır.

Doktor Fatma Betül, Batılılaşma gayesi ile kurulan, derslerin yabancı dillerde okutulduğu, tıp okulunun açılış gününün ulusal tıp bayramı olarak kutlanma durumunu kabul etmediğini belirtmiştir. “14 Mart Neden Tıp Bayramı Olsun” başlıklı makalesiyle ulusal bütünlük sembollerinin inşası için kolektif bir kökenler anlatısının ayrılmaz bir parçası olarak bütünün simgeleştirilmesi için çaba harcamıştır. İbn-i Sina’dan alınan temeller üzerine kurulantıp ve bilim alanında Batı’nın yaptığı liderliği redderek, Türk ulusunun 1206 yılında tıp alanında teşkilatlanmış olduğunu, bu günlerin Türkiye için milat sayılması gerektiğini belirtmiştir. “Kendisini tamamlayamamış Türkiye Cumhuriyeti devleti için bir tıp bayramı gerekiyorsa kendi geçmişine bakıp oradan bir tarih seçmesinin daha anlamlı olacağını vurgulamıştır.” (Betül, 1978b) Öyküleme süreciyle iç içe geçmiş olan bütünün simgeleştirilmesi stratejisi birleştirme kipinin kapsadığı bir stratejidir. Thompson (2013) işleyiş kiplerini sembolik inşa stratejileriyle ilişkilendirirken bunların örtüşebileceğini ya da birbirlerini pekiştirebileceklerini ifade etmiştir.

Cumhuriyet kadınlarının Kemalist ideolojinin taşıyıcısı olduğunu ve özlerinden uzaklaşarak kendilerine ve toplumlarına yabancılaştıklarını tekrar eden konularda ve

diğer sayılarda sıkça okuyucusuna ileten *Şadırvan*, darbe nedeniyle yayım hayatını sonlandırmadan önce bu konuya dair bir yazı yayımlamıştır. 18. sayısında “Sahneye Çıkan İlk Türk Kadının Acı Sonu” başlıklı yazısında tiyatro sanatçısı Afife Jale’yi sanatından ve yaşam tarzından dolayı aşağılamıştır. Türk ve Müslüman kadına yakışmayan sahne, gece hayatı, bedenini sergilemesi, alkol kullanımı gibi pek çok durumu birbirine bağlı durumlar olarak sunup sonunun kötü olmasının sebebi olarak gösterilmiştir (Gürlek, 1980). 18 sayı boyunca Müslüman kadının bedensel görünümü ve toplumsal yapı içindeki yerini kesin çizgilerle belirleyen İslamcı *Şadırvan* kadrosu Afife Jale üzerinden Cumhuriyet projesi olduğunu iddia ettikleri tüm kadınları hedefe koymuş ve ayırtmıştır. İslamcı ve Cumhuriyetçi kadını ayırtarak, farklılaştırarak aynı ideolojik zeminde bulunmalarının imkânsızlığını vurgulamıştır.

2.5. İlim, Sanat ve Edebiyat “Osmanlı İmparatorluğu Nostaljisi”

Şadırvan ilim, sanat ve edebiyatla ilgili içeriğinin tamamı Osmanlı dönemi ve Osmanlı kültürü ile ilgili olarak bilinçli bir şekilde seçilmiştir. Yazarlar, sanatçılar, şairler ve toplumu etkilemiş fikir adamları, imparatorluğu öven ya da o kültürü devam ettirmek isteyen kişiler hakkında bilgi verilmiştir. Osmanlı imparatorluğundan kalan medreseler, camiler, çeşmeler, kütüphaneler, kervansaraylar, hamamlar ve kaleler her sayıda dini miras olarak tanıtılmış ve İslam dini için anlamı ve önemi, her zaman o sanat eserinin önünde tutulmuştur. İlim, kültür, sanat ve eğitim dergisi olan *Şadırvan*’ın ideolojik örüntüsü genel kiplerle ve sembolik inşanın tipik stratejileriyle açığa çıkarıldığında aslında ideolojik bir dergi olduğu ve İslamcılığı ve İslamcılık ideolojisini yaymaya çalıştığı açıkça karşımıza çıkmaktadır. *Şadırvan*’ın yazar kadrosu, Türk ve Müslüman olma “saadetinin” bu dergi aracılığıyla hatırlanacağını her sayıda vurgulamışlardır.

1. sayı İstanbul'un Fethi dosyasında ve tüm sayılar ve konular ve hatta yazarlar bağlamında İstanbul, Batı dünyası ile İslam dünyası arasında sürüp giden güç ilişkilerinin en mükemmel biçimde sahnelendiği kentlerden biri olduğu için sembolik anlamı oldukça önemlidir. Bu yüzden ilk sayı özellikle o tarihte basılmış ve öneminin okuyucuların dikkatini çekmesi bağlamında Fetih dosyası olarak sunulmuştur (1976).“Fethin Manası ve Fatih'in Gayesi” M.Nurettin Başyigit, “Sultan Mehmed'in Büyüklüğü” Hicran Göze, “Fatih'e Horasan'dan Mektup”, “Fatih'in Çocukluğu” Mukaddes Çıtlak,“Fatih Sultan Mehmet Han'ın Vefatı ve Kilise'de Yapılan Şükür Ayınları” Mustafa Müftüoğlutarafından konuyla ilgili yazılan yazılardır. Fatih Sultan Mehmet'in kahramanlığı ve fetih övgüsü yazıların dini muhtevasıyla beraber asıl temasını oluşturmuştur. Batı ile Doğu arasında modernliğin kuralları ile yerel kimlik arasında, Cumhuriyet ütopyası ile Anadolu gerçeği arasında kopuşları ve sentezleriyle beraber sürekli olarak yaratıcı bir gerilimi ifade etmiştir (Göle,2017:127).

3. sayı Mehmet Akif Ersoy anısına hazırlanmıştır (Şadırvan, 1976). Milliyetçi ve İslamcı bir çizgisi olan Ersoy için şiirler ve yazılar yazılmış, yazdığı eserler ve güçlü maneviyatı nedeniyle ebedileştirilmiştir. Anısına yazılmış yazıların bir kısmı“Mehmet Akif Ersoy” Ayşe Esra (1976), “Mehmed Akif” Ali Ulvi Kurucu (1976). Akif, halkı Asr-ı Saadet zamanındaki İslami yaşamı gibi bir hayatın yaşanması gerektiği fikriyle yönlendirmek istemiştir. Bunu vaazlarında zaman zaman dile getirmiştir. “Vatan Şairi” Akif, Müslüman toplumların, Gayr-ı Müslim toplumların sömürgesi olarak yaşayamayacakları fikrini savunmuştur. Batı sömürüsü karşısında ancak İslam'ın maneviyatı sayesinde durulabileceğini belirtmiştir. Ulusların kaderlerini tayin hakkı nedeniyle Milli Mücadele'ye her alanda destek vermiştir. (Oba, Öztürk, Gürbüz, 2014: 563). Milli mücadeleyi destekleyen Ersoy, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve kuruluş ideolojisini reddeden İslamcılardan farklı olarak bu mücadelenin her daim içinde

yer almıştır. Akif halkın kurtuluşunun ancak İslamiyetin egemenliğiyle sağlanacağını savunmuş ve İslamcılık akımının en büyük savunucularından olmuştur (Oba, Öztürk, Gürbüz, 2014: 565).

İslamcılar için oldukça önemli olan Ersoy gibi Yunus Emre ve Mevlana tarih dışı duruşları, eserleri ve fikirleriyle her dönem hatırlanması gereken sanatçıları olarak pek çok sayıda karşımıza çıkarılmıştır. Mukaddes Çıtlak'ın (1976) 3. sayıda kaleme aldığı “Âşıklar Sultanı Mevlana” yazısı bu anlamda önemlidir. İslamcı yazar Yahya Kemal Beyatlı yazılarıyla dergiye katkı sunmuştur. 4. sayıda İslamcılığın ideologlarından Necip Fazıl Kısakürek İslamiyet ve Hz. Muhammed üzerine bir yazı yazmış ve şiirini paylaşmıştır. Bu yazılar” Dünyaya Geliş”, “Doğum” başlıklı yazılardır (Kısakürek, 1977). Her sayı dini bir zafere ya da İslamcılığı ağır basan bir edebiyatçıya ve şaire ayrılmıştır. Bu bağlamda 4. sayı da Yunus Emre dosyası olarak okuyucuyla buluşturulmuş, “Gönül Sultanı” olarak nitelenen Yunus Emre, İslami Anadolu haklarının gönlüne sokmuş mana eri olarak tanımlanmıştır. Simgeleştirilmiş bu isimler belli bir kimlik etrafında toplanan kişiler için bütünleştirici ve birleştirici aktörler olmuştur.

Her sayıda mutlaka olan bir diğer bölüm ise İslamcı yazarların kitaplarının tanıtıldığı “Bir Kitaplık Kuruyoruz” ve “Bir Kitabı Tanıtıyorum” köşesidir. Bazen birden fazla kitabın ve yazarın tanıtıldığı bu bölümde kitaplar, İslami yaşam ve kültürle ilgili gençleri yönlendirecek onlara İslami toplumun kapılarını aralayacak kaynaklar olarak sunulmuştur. Yazarları genellikle değişken olan bu bölümde çocuklar, gençler, yetişkinler için ayrı ayrı kitaplar tanıtılırken bu kitapların İslami kuralları, İslami toplumu ve İslam'ı anlatmayı merkezine koymuş yazarlardan ve eserlerden seçilmesinin temel sebebi olmuştur.

Prof. Dr. Faruk Timurtaş “İlim Adamı Gözüyle” köşesinde “Dil Davası” başlıklı yazısında arı dili savunan kesime karşı Osmanlıcayı savunmuş ve halkın bu dille yaratımlarının daha güçlü olduğunu belirtmiştir (Timurtaş, 1977). Aynı köşe 8. sayıda Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş tarafından “İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İlişkiler” başlıklı yazısında doğu ve batı blokları arasındaki ticaret örnek alınarak milli kalkınmanın sağlanması gerektiği vurgusu yapılmış ve İslam dünyası için önemi ve faydaları belirtilmiştir (Yalçıntaş,1978). Doç. Dr. Ahmet Subhi Furat “Müslümanların Kültür Tarihine Hizmetleri” konferansında İslam medeniyetinin Grek medeniyetinden aldığı eserleri Arapçaya çevirdiğini ve ilerlettiğini yıllar sonra da Batı’ya ulaşmasında katkısı olduğunu vurgulamıştır (Furat, 1978). İslam’ın kültür tarihine katkısını evrenselleştirme stratejisi ile meşrulaştırmıştır. Tüm toplumların çıkarına hizmet etmiş olan İslam medeniyeti yapılan çeviriler sayesinde evrensel kültüre katkı sağlamış bilimin ve teknolojinin ilerlemesinin önünü açmıştır. Aynı konunun tekrarı olan 18. sayıda Ayşe Gülden Bayo tarafından kaleme alınan “İslam ve İlim” başlıklı yazı İslam medeniyetinin ve” İslam’ın olduğu her yerde sanat, ticaret, ilim, hürriyet ve adalet ilerler ve genişler” diye vurgulamıştır (Bayo,1980). İslamiyet’in evrenselleştirilmesi ideolojik işleyişin devamlılığı bağlamında *Şadırvan* kadrosu için olağan bir durum olmuştur. İslamcılık için meşruiyet zemini arayan yazar kadrosu İslam dinine uygun bir yaşam biçiminin her yerde herkesin için hayatı kolaylaştıracağını ve toplumsal huzura ereceklerini sembolik insanın evrenselleştirme stratejisiyle desteklemeye çalışmışlardır.

Doç.Dr. Fatma Akbil, Türk İslam sentezinin sanat ürünleri olan halıcılık, işlemecilik basmacılık ve yazmacılık gibi eserlerini “Kaybettiklerimiz” başlığıyla okuyucuyla buluşturmuştur (Akbil, 1978). Ayrıca halıcılık, ebru sanatı ve işlemecilik bahse konu diğer Osmanlı imparatorluğu sanatı olarak karşımıza çıkmıştır. Osmanlı sultanlarının kullandığı bu basmalar ve yazmalar bugün karşımıza başörtüsü olarak çıkmaktadır. Batı

ve moda sektörü bu motifleri pek çok şekilde ve alanda kullanmışlar ve özünden uzaklaştırmışlardır. Parçalayarak, farklılaştırarak yalnızca bir kültüre mal edilmesi ve farklı kültürlerde ve farklı alanlarda kullanımının dışında çeşitlendirilmesi İslamcılar için öze saygısızlık ya da amacından sapma olarak iletilmiştir. Sanat evrensel olan, herkesin faydalanması gereken bir alandır. Kültürlere göre değişkenlik göstermesi nedeniyle bazen özünden ve amacından farklı kullanılabilir. Geçmişte Müslümanların kullandığı bu işçilik Batı tarafından istedikleri şekilde kullanılmadığı için eleştirilmiştir. Sağcılığın doğasında olan parçalama kipi her alanda olduğu gibi burada da işletilmiştir.

2.6. İslami Toplum İnşası

Dr. Fatma Betül 5. sayıda “Çağdaş Ahlak” başlıklı yazısında Türk toplumunun Müslüman bir toplum olduğunu ve milli ahlakımızın, çağdaş ahlak tarafından eskimiş olarak gösterildiğini yazmıştır. Ona göre, Hristiyanlığa dayanan Batı örf ve gelenekleri bizim ahlakımızı ve değerlerimizi olumsuz etkilemiştir. Cinsel özgürlük ve çıplaklık toplumumuzu rahatsız eden ve çağdaş ahlakın çirkin yüzü olarak karşımıza çıkan unsurlar olmuştur. İslam’ın bu ahlaksızlıkları içinde taşıyamayacağını ve bertaraf edilmesi gerektiğini savunmuştur (Betül,1977a). 6. sayıda yazısına devam eden Betül, teknolojinin ve sanayinin ilerlediğini ancak ruhların boş ve gençliğin kötü yolda olduğuna dair bir tespitte bulunmuştur. Medeniyetin ve maddi âlemin hızla ilerlediğini ama ruh yapısının, ahlak ve vicdan anlayışının sürekli olarak bozulmaya devam ettiğini çözümün ve bu manevi boşluğun yalnızca İslam ve öğretileriyle doldurulacağını vurgulamıştır (Betül, 1977b). 7. sayıda “Çağdaş Ahlak” başlıklı yazısına devam eden Fatma Betül’egöre, materyalist bir anlayış üzerine bina edilmiş insan akli ve vicdanı çağdaş ahlakın esası kabul edilmiştir. Maneviyatın ve dinlerin bu anlayış içinde çoğu zaman olmadığını yazmıştır. Evliliğin toplum yapısı ve toplumsal düzen için oldukça önemli bir yeri olduğunu, ancak kadınların artık bunu önemsemediğini belirtmiştir.

Kadınlar, toplumsal düzenin bozulmasına, cemiyetin çürümesine sebep olmuşlardır. Evlilik dışı çocuk yaparak ya da evlilik içinde ona verilmiş rolleri layıkıyla yerine getirmedikleri için ahlaksal çöküşe sebep olmuşlardır. Cinsel hastalıklar arttığı için ve sağlıksız nesiller yetiştirmeye başladığı için ABD’li din adamları referans gösterilmiştir. Avrupa ve ABD’deki bu çöküş istatistiklerle saptanmış ve toplumumuzda da artık yoğun olarak görülmeye başlanmıştır (Betül, 1977c). 8. sayıda “Çağımızın Ahlak Anlayışı Karşısında İslam” başlıklı yazısında Dr. Fatma Betül materyalizmin aksine yaratıcının bizi bilerek gönderdiğini bunun asla tesadüf olmadığını ve üstün iyilik ve ahlaklı davranış İslamı da her şeyin çözümü olarak vurgulamıştır. Gençlik ve dolayısıyla toplum İslam’dan uzaklaştığı için dejenereolmakta ve sorun yumağına dönüşmüştür (Betül, 1978). Sosyo tarihsel görüngüler kalıcı değişmez ve sürekli tekrar ediyormuş gibi resmedilerek zaman dışı gösterilmiştir. İslamcılık her sorunun çözümü olarak geçmişten sonsuza dek kurtarıcı olandır, İslamcılar için. “İngiltere’den Geliyorum” Münevver Ayaşlı İslami konferanslar verdiği İngiltere’den döndükten sonra kaleme aldığı seyahat yazısında İngiliz toplumunun iyi yönlerinden ve kötü yönlerinden bahsetmiş satır aralarında İngilizlerin sürekli olarak sömürgecilik yaptığı dönemi ve kendi dönemine yansımalarının altını çizmiştir (Ayaşlı, 1977).

“Hanımlara Sesleniyoruz”, “Sizlere Sesleniyoruz“, “Şadırvandan Sizlere” başlıklarıyla oluşturulan köşede genç kızlara ve kadınlara seslenilmiştir. Görevleri ve sorumlulukları İslamcılık çerçevesinden bakarak geri planda ama düzen kurucu roller olarak belirlenmiştir. Dindar annelerin, dindar nesiller yetiştireceğini, bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kalan toplumun bu sıkıntılı süreçten “Müslüman” ve “Türk” anneler yardımıyla atlatılabileceğini belirtmişlerdir. Sokakların bu profile sahip anneler ve kadınlar için uygun olmadığını ancak dernekler aracılığıyla inançları ve imanları doğrultusunda toplumsal barışı tesis edebilecekleri telkininde bulunmuşlardır. Şuurlu,

bilgili, gayretli genç kızların da toplumsal barış ve İslami toplum için anneler kadar sorumlu olması gerektiği çağrıda belirtilmiştir. Allah ve vatan sevgisi etrafında toplanacak kişilerle dernek kurulamıyorsa bile toplantılar düzenlenmesi gerekliliği anlatılmış güvenilir temsilciler seçerek “Biz” şuurunun oluşması için çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Çağrı, milli ve manevi değerlerin genç nesillere aktarılması ve aktüel konularda aydınlatılmaları asıl nokta olmalıdır şeklinde son bulmuştur. Kadınları İslami kimlik etrafında toplamak derginin asıl hedefi olmuştur, çünkü İslami topluma kadın aracılığıyla ulaşılabileceğini savunmuşlardır. Anne ve erkeğin tamamlayıcısı olmak dışında temel görevleri bulunmayan kadınlar bunları tam olarak yerine getirdikten sonra başka amaçlar edinebilirler. Şadırvan için ideolojinin işleyişine dair şemadan en çok karşılaşılan kip birleştirme kipidir. Sembolik inşanın tipik stratejisi standardizasyon olarak tarif edebileceğimiz bu birleştirme çeşidi İslamcı yazarlar ve ideologlar için işleyişi en yaygın olandır. Sembolik biçimler, manevi değerler ya da farklılaşmış gruplar bağlamında ulusal değerler geliştirmek bu inşayı içermektedir. Tek tip kadın kimliği yaratmak ve bu kimlik etrafında toplanılmasını istemek inşa sürecinin temelini oluşturmaktadır. Kurgulanan bu kimliğin türk ve Müslüman olan bu toplumun zaten özünde olduğu ve özüne yabancılaşmış kadınların ve toplumun iyileşmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır.

2.7. Şadırvan’da Ailenin Kutsiyeti

İslami toplumu yaratabilmek için en başta aile içinde İslami bir hayat ve kültür algısının edeniyle aile üzerine pek çok yazı, uyarı, hadis Şadırvan’ın hemen her sayıda satırarasında bile olsa karşımıza çıkmaktadır. Şadırvan’da aile içi düzen ve akrabalık ilişkileri üzerine yazılar yazılmış ve İslam dinin akrabalığı çok önemseddiği vurgulanmıştır. İslamcılar toplumun temel taşının aile olduğunu bu yüzden İslami topluma ulaşmanın yolunun aileden geçtiğini belirterek aileyi kutsamışlardır. İslam

Allah’a imandan hemen sonra aile büyüklerine hürmetle mükellef kılar, İslam terbiyesi ailede verilmeye başlanır saygılı ve kadirşinas nesiller ancak böyle ailelerde yetişir algısıyla kadının eğitiminden sonra aile, en çok önemsedikleri başlıklardan biri olmuştur. İslamcılar için toplumsal düzeni hiçbir şekilde bozmayacak katı aile ilişkileri esastır. Derginin 3. sayısında İdil Gürsan tarafından “Evlilik Yaşı” ile ilgili yazılan yazıda cemiyetin yararı için erken yaşta evlilik önemlidir vurgusu yapılmıştır (Gürsan, 1976). Evliliği riske eden durumlar evin huzurunu, evin huzurunu bozan durumlar da cemiyetin huzurunu bozan durumlar olarak belirtilmiştir. Av. Hafize Bekiroğlu erken yaşta evlenme ile ilgili hukuki süreci ve bu evliliği olduracak şartları *Şadırvan* okucusu ile paylaşmıştır. 5. “Bizim İçin Yasalar Diyor ki: Evlenme İzni” ve 6. “Bizim İçin Yasalar Diyor ki: Nişanlanma” başlıklı yazılarında erken yaşta evlilik toplumsal bir yaratım olarak İslami toplumun ve kimliğin inşası için tüm toplumun çıkarını gözetiyormuş gibi, doğal bir olaymış gibi okuyucuya sunulmuştur (Bekiroğlu, 1977a, 1977b). Akla yatkın sebepler bulmaya çalışırken Evlenmek neslin devamı için ve aile düzenin bozulmaması için erken yaşta evliliği önemsemişlerdir. Ussallaştırma ve doğallaştırma sembolik inşanın tipik bir stratejisi olarak toplumu düzenleyen İslami kurallarda ya da kadın-erkek meselelerinde pek çok yazıda karşımıza çıkmıştır. Onlara göre, komünizm belası tüm değerleri yutmuş topluma köklü sorunlar bırakmıştır. 70’lerin kaotik ortamının tek sebebi komünizm ve anarşizm olarak gösterilmiştir.

20.yüzyılın maddeci zihniyetinin akrabalık ilişkilerini ve İslami toplumu bozduğunu ve bunun kalıcı bir şekilde düzeltilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. 8. sayı annelerin çağrıları ile son bulmuştur (Şadırvan, 1978). Komünizm ve anarşizm tehlikesi okuyucu anneler tarafından değerlendirilmiş ve annelerin yazdıkları gençlere uyarı olarak sunulmuştur. Ayrıca örf ve adetlere bağlı olunması gerektiği ve kendi kültürümüzü yaşatmamız gerektiği çağrısı yapılmıştır. Anneler ailenin temel taşı olarak gösterilirken

diğer taraftan İslamcılık ideolojisini en iyi taşıyacak ve diğer kuşaklara yansıtacak kişiler olarak seçilmiştir. İslami yaşam ve İslami toplumun hatta İslami kimlik Şadırvan yazarlarına göre, kadınlardan dahası, annelerden başlar. Diğer sağcı ideolojiler gibi toplumsal rol dağılımı gereğince kadının sorumlulukları nettir ve bunun için yaratılmıştır. kadınları İslamcı kimliğin oluşması için araç olarak görülmüşlerdir diyebiliriz. Çünkü tahakküm ilişkileri sembolik düzeyde kişileri kolektif bir kimlikte kucaklayan bir birlik biçimi inşa ederek kurmaya çalışmaktadır. Standardizasyon bu uyarıların ideolojik çerçevesini oluşturmaktadır. İslamcılık için standart kadınlar ve gençler sembolik biçimler için standart bir çevreye uyarlanmaktadır.

Avukat Meliha Yalçıntaş “İslamda Kadın ve Aile” başlığıyla yazdığı yazısında kadınların insanlığın ilk hocası olduğunu ve cemiyetin mimarı olduklarını belirtmiştir. Modern zamanlarda herşeye sahip olsa da kendi doğasına aykırı bir hayat sürdüğü için kadınların mutsuz olduğunu erkek gibi olma yarışı içinde ve makineleşmenin çarkları arasında anne ve eş olma sıfatlarını unuttuğunu ileri sürmüştür. Kadına hakiki değerini 14 asır önce İslamiyet’in zaten verdiğini bu arayışların anlamsız olduğunu vurgulamıştır. İslamiyet’ten önceki toplumlara bakarak kadının değersizleştirildiğine dair çıkarımda bulunmuştur (Yalçıntaş,1978). İdeolojinin beşinci işleyiş usulü şöyleleştirme Yalçıntaş’ın fikir yazısı olarak sunduğu makale içinde İslamcılık ideolojisinin inşasını içermektedir. Toplumsal ve tarihsel bir yaratım olan toplumsal kadın rolleri doğal niteliklerin kaçınılmaz sonucu olarak ele alınmıştır. Erkekler ve kadınlar arasındaki işbölümü cinsiyetler arası fizyolojik ve yaradılış gibi faktörlerin ürünüymiş gibi doğallaştırılarak tasvir edilmiştir.

Farklı yazarlar tarafından hazırlanan “Dertleşelim” köşesi 14. sayıda Dr. Fatma Betül imzası taşımış, Fatma Betül bu yazısında nikâhsız birlikteliklerin genç kızlar tarafından

yozlaşmış toplum nedeniyle normal karşılandığını belirtmiştir. İki kesim üzerinden öyküleştirecek anlattığı bir durumdur. Mazbut ve muhafazakâr aile kızının serbest cinsel hayatı ve nikâhsız ilişkileri destekleyen genç kızlara doğru yolu göstermesi çabası ve yeni nesillerin manevi değerlerden koparak yozlaştığını “örnek” bir genç kız üzerinden göstermek istemiştir. Yazar, ilericiiliğin ve medeniyetin bu demek olmadığını yazmış, Geleneklerin tahrip edilmemesi için aile kurumunun önemi üzerinde durmuştur (Betül,1979). İslamcılığın meşruiyet iddiasını öyküleme stratejisi aracılığıyla gerçekleştiren Betül, İslamcılığın uygun gördüğü toplumsal düzenin kurallarını anlatılan hikâyede gömülü bir şekilde okuyucusuna sunmuştur.

2.8. *Şadırvan*’da Şehirli Dindar Kadın Kurgusu

Başka İslamcı kadın dergilerinde olduğu gibi *Şadırvan*’da da İslamcılık, Kadın-yeni nesil-cemiyet şeklinde birbirine bağlı bulunan üçlü yapıyla anlamlı kılınmaya çalışılmıştır. Toplumda köklü ve etkili değişiklikler yapmak için kadına ulaşmanın hayati öneme sahip olduğunun farkında olmuşlardır (Çokoğullar Bozaslan, 2012). İslamcılık ideolojisi etrafında kümelenen toplumsal cinsiyet tahayyülü ve toplumsal cinsiyet rolleri İslam kültüründen ziyadesiyle etkilenmiştir. İslamcılık fikri etrafında şekillenen toplumsal iş bölümü ve kadının toplumsal rolleri üzerinde, Hz. Muhammed’in yaşamındaki pratiklerine dair rivayetler ve Kur’an’daki ayetlerden yapılan çıkarsamaların önemli bir yere sahip olduğu ileri sürülebilir. Bununa birlikte İslamcılık fikrinde yer alan toplumsal cinsiyet algısı inşasındaki ideolojik temellerin içinde Hz. Muhammed’in eşleri ve çevresindeki kadınlara yönelik yaklaşımına yönelik menkıbeler ve hikâyeler de etkili olmuştur. Bu nedenle İslamcılık ideolojisinde söz konusu olan toplumsal cinsiyet tartışmalarının birbirinden farklı retorik ve siyasal söylem üretmeleri referanslarına ve beslendikleri kaynaklara göre değişkenlik göstermektedir. Ancak Tüm İslamcı dergilerde ideal Müslüman kadın, Batılılaşmış

kadın imajının karşıtlığı ile sunulmuş ve anne ve eş olma görevi her şeyin önünde tutulmuştur. *Şadırvan* dergisinde yaratılan modern, şehirli dindar kadın kurgusu bunun üzerinde temellendirilmiştir.

Medya metinlerinin üretimi, birbirleriyle mücadele eden menfaatleri ve söylemleri içerdiği için çelişkilerle doludur. Kadın dergilerinin biçimini ve içeriğini büyük ölçüde piyasa sermayeleri, yani kapitalist sistem ve ataerkil sistem belirler. Ancak kapitalist ve ataerkil söylemlerin her zaman uyum içinde olduğu söylenemez. Dolayısıyla, bir kadın dergisi herhangi bir sayısında, kadını tek tip özne olarak değil, birbirleriyle çelişen çeşitli kadınlık durumları biçiminde sunar (Kırca, 2000: 147). Bir yandan Batılılaşmış kadının mutsuz, ezilen, sömürülen kadın olduğu vurgulanırken diğer yandan da dejenere olmuş, ahlaki bakımdan çökmüş Batı'nın kadınlarını taklit eden dindar kadınların da onlar gibi olacakları, hem kendilerinin doyumsuz olmayacakları hem de toplumda daima huzursuzluk kaynağı olup kargaşa çıkaracakları görüşü vurgulanmaktadır. Batı ile arasındaki farklılığı ya da husumeti açık bir şekilde gösterme görevi, üzerindeki giysiden ses tonuna kadar detaylı bir şekilde belirlenen İslamcı kadına verilmiştir. Başka bir ifadeyle İslamcı akım, Batı modernizmi ile arasındaki mesafeyi ve başkalığı, “bireyin ilahi güce teslimiyeti, kadın-erkek birlikteliğinin ritüelleri ve kadın gövdesinin mahremiyeti” üzerine çizmiştir (Göle, 1991: 109). Kadınlar burada bir projenin taşıyıcısı, üstelik İslamcılığın en önemli sınavı olan çağdaşlık ilişkisinde “vicdan rahatlatan sancağı” olmuştur (Türkmen, 2007: 137). Uzun zamandır beklenen suskunluk sürecinin sona ermesiyle silkinme vaktine nihayet eriştiklerini hatırlatmışlardır. İslamcı kadın yazarlar, kadını benliğinden kopararak çırıl çıplak sokaklara fırlatmak ve cemiyeti Batılılaşma uğruna özüne yabancılaştırmak için girişilen her türlü yıkıcı faaliyete karşı, eziyete ve sıkıntıya katlanmayı göze alarak “kutsal bir vazife’yi yerine getirmek adına sadık hizmetlileri olan dindar kadınları dışarı çıkmaya davet etmişlerdir (Beşinci, 2017: 40-41) .

İslamcı kadının varlığı ve görünürlüğü arasında kurulan doğrusal ilişki, kadının her mekânda var olabilmelerini kolaylaştıracak, ‘normalleştirecek’ bir giyim stili geliştirilmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. 1970’li yılların en önemli tartışma meselelerinden biri olan ‘Müslüman kadının görünürlüğü’ 1990’lardan sonra ‘en şık şekliyle görünme’ye çevrilmiştir. (Barbarosoğlu, 2006: 96). Ancak bu yeni güzellik, estetik kaygısının eksenini belirleyen dindarlaştırmanın insana getirdiği varsayılan mütevazı ve sadelik içeren ruhun yansıması değil, çoğu zaman görünürlüğün niteliğini piyasaya koşullayan moda olmuştur (Yılmaz,2013:241). Başörtüleriyle kamusal alanda görünmeye başlayan İslamcı kadınlar örtülerini simgeleştirerek kamusal alanda yer almak istemişlerdir. Diğer taraftan İslamcı yazarlar ve siyasiler bu örtüyü kadınlardan daha çok kullanarak kadınlar üzerinden ideolojik bir tartışma yürütmüşlerdir. İslamcılık fikri etrafında şekillenen toplumsal cinsiyet algısı için beden, ortaya konulan bütün tezlerde varlığını göstermiştir. Örtünme ve çarşaf kadın bedeninin örtülmesi meselesidir. İslamcı ideolojinin toplumsal cinsiyet algısının çarşafı ile beraber inşa edilmeye başlandığı ve bunun siyasi, ekonomik ve sosyal hayattaki inşasında yer edindiği ileri sürülebilir. Bekir Topaloğlu *İslâm'da Kadın* adlı çalışmasında kadının sahip olduğu birtakım özelliklerin yaratacağı istenmeyen sonuçlar açısından örtünün bir çare olduğundan bahsetmiştir (1980:187):

Kadın, heyecanlarıyla yaşayan, kalbi değişken ve ruhu bendsiz nehir
gibi akan bir canlıdır, dolayısıyla hem bu nehre malik olabilmek hem
de bu nehri bendlemek için bir çare vardır, o da örtüdür.

Her sayıda mutlaka olan “Size Sesleniyoruz” bölümüyle, genç kızların yetiştirilmesi için hangi konular üzerinde durmalıyız, hangilerine öncelik tanımalıyız şeklinde sorularla ilk sayısında okuyucusundan geri dönüş istemiştir. Örtünme ve toplumsal roller öncelikli tutularak, Kültür ve aile bakımından Türk-İslam akidelerine uygun genç

kızlar yetiştirmek derginin ve derneğin asıl amacı olmuştur. İdealleri Türk’e layık bilgi, fazilet ve doğrulukla yetiştirilmiş kadınlar olarak çerçevelendirilmiştir. Bu yüzden “Kadın Köşesi” oluşturulmuş bu köşede çocuk bakımı, ev idaresi, mutfak kuralları, görgü kuralları, sofrada adabı ve kıyafet hakkında devamlı olarak bilgilendirme yapılarak İslami hayata uygun bir gündelik yaşam alışkanlıkları kazandırılarak İslami kimlik yaratılmaya çalışılmıştır. Ortaokul, lise ve üniversite çağlarında kızlar için farklı konularda ve farklı zamanlarda düzenli olarak seminerler düzenlenmiştir. Bu toplumda yaşayan kadınların öz değerlerini tanımak, tarihini, kültürünü ve dinini kapsamlı bir şekilde öğrenmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Türk toplumuna zarar veren esas durum bu benlikten kopmuş insanlardır. Bu benliğin korunması ve bu benlik üzerine kimlik inşa edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Dindar kadınların dindar nesiller yetiştirme mecburiyeti kadınların tercihine bırakılmadan kadın-erkek, ya da İslam-kadın ilişkisi bağlamında değerlendirilmiş ve görevleri kadın okuyuculara bildirilmiştir.

4. sayıdan sonra “Tarihimizde Vakıf Yapan Kadınlar” adlı bir yazı dizisi Hicran Göze tarafından yazılmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan hatunlar ve sultanlar tek tek yazılarak onlara ve her türlü yardımlarına atıfta bulunarak vakıflaşmanın, dernekleşmenin toplum için ne kadar yararlı ve gerekli olduğuna dair örnekler sunulmuştur. 5, 6, 7 ve 8. sayıda yazı dizisine devam eden Göze bir taraftan, Osmanlı sultanlarının yaptırdığı camileri, çeşmeleri, medreseleri, şadırvanları överken diğer taraftan kurdukları vakıflar, verdikleri burslar üzerinde dikkatli bir şekilde inceleme yapmış ve okuyucularına ulaştırmıştır. Maddi manevi yapılanlar detaylandırılırken diğer taraftan bu sultanların kimlerin eşi ya da kızı olduklarıyla ilgili bilgiler vermiştir. Kadının bağlı olduğu koca ya da baba hakkında mutlaka bilgi verilmiştir. Övdükleri kadınları bile bağlı oldukları erkekler üzerinden tanıtırken ne kadar başarılı olursa olunsun başka biri üzerinden tanıtmak istemiştir. İslamcılığın gereği olan kadının yerini

ve sınırını bilmesi gerektiği algısı nedeniyle eş ya da baba detayını verme ihtiyacı hissetmiştir (Göze, 1976a,1976b,1977a, 1977c, 1977d). Buna rağmen 5 sayıda bu konu üzerinde duran Hicran Göze, örnek alınacaksa eğer Osmanlı kadının örnek alınması gerektiğini savunmuş, bir kültürün taklit edilmesi gerekiyorsa bu Osmanlı kültürü olmasına ilişkin bir algı yaratmak istemiştir. Kadınları yardımsever dindar kadın kimliği etrafında toplamak istemiştir. Birleştirme kipinin bazı tipik stratejilerinden biri olan bütünün simgeleştirilmesi yazı dizisi boyunca gömülü olarak sunulmuştur. “Vakıf yapan Osmanlı kadınları” simgeleştirilmiş ve okuyucuya olunması gereken kadın profili bir anlamda çizilmiştir. “Kendi tarihimizi örnek almalıyız” derken yalnızca Osmanlı’yı kastediyor olması İslamcılık perspektifinden bakıldığı için kendi çevreleri için anlaşılır ve olağan bir durumdur ancak, Cumhuriyet döneminin görmezden gelinmesi taslamaya (örtmece) örnek teşkil ederken sembolik insanın tipik stratejilerinden biri olan ötekinin sansüre uğraması Cumhuriyet döneminde yapılan bu tarz çalışmaların yazı dizisinde görmezden gelinmesi ve bahse konu olmaması nedeniyle İslamcılığın dışından yapılan bir okumayla hemen göze çarpmaktadır. Tek bir yazıda ideolojinin işleyişine dair birden fazla kip karşımıza çıkabilmektedir.

6.sayıdan sonra “Kadın Dünyası” adlı bir bölümle kadınlara nasıl davranmaları gerektiği, nasıl giyinmeleri gerektiği anlatılmış, ev, mutfak ve moda ile ilgili “kurtarıcı” bilgiler ve görgü kuralları sunulmuştur. Sofra adabı, ev hanımlığı, annelik ve eş olma durumuyla ilgili hadisler ve sureler mutlaka paylaşılmıştır. Bu hadisler ve sureler meşruluk arayışından dolayı her sayfaya neredeyse her bölüme mutlaka yerleştirilmiştir. Avrupa’da eşarp modası başlayınca, tesettürü diline dolayan kadınların eşarbin moda olduğunu öğrenince sustuklarını hatta kendilerinin bile taktıklarını belirtmişlerdir. Hayrunnisa Öznur tarafından. Batı taklitçisi kadınlar bu durum nedeniyle İslamcılar açısından ucuz ve basit duruma düşmüşlerdir (Öznur,1977). Kendileri gibi olmayan ve

düşünmeyen her kadın kendi kesimlerinden dışlanmış ve her kesimden beklenen hoşgörü kendileri için anlamsız kalmıştır.

Sofra tanzimi ile Türk-İslam adabına ve Türk misafirperverliğine uygun örf ve adetletimizi en modern şekilde soframıza nasıl yansıtabiliriz düşüncesiyle yan başlık açılmış ve okuyucu kitlesine bununla ilgili bilgi verilmiştir. Giyim kuşamın nasıl şık ve zarif olacağı detaylandırılmıştır. Modanın takip edilmesi mühim değil dini usullere uygunluğu yeterli sayılacağı belirtilmiştir. Batı taklitçisi kadınların kendi geçmişlerine baktıkları zaman Batı'nın bu özenilen halini bizden çaldığını anlayacaklarını belirtmiştir.

Hicran Göze, 7. sayıda “Kadınlığın Perişan Dünyası” başlıklı bir yazı kaleme almıştır. 20. yüzyıl kadınının maddi ve manevi anlamda iflas ettiğini ve en büyük yarayı Müslüman ve Türk kadının aldığı belirgin bir tonda vurgulamıştır. Batı taklitçiliği yaptığı için bunu fırsat bilen Batı, kadının bedeni her fırsatta kullanmış Batı'nın bozuk ahlakı kadın ve bedeni üzerinden toplumumuzu zehirlemiştir (Göze,1977f). 8.sayı “Kadınlar ve Kadınlarımız” başlıklı yazıda Göze (1977g),“hürriyet değil, başıboşluk sayılacak serbestlik kadınlarımızı perişan etmiştir” diye belirtmiştir. “Anarşizmin sebebi eşlikten ve annelikten istifa eden kadınlardır. Kadın-erkek ilişkisi ya da anne-evlat diyalogu tersine bir seyir izlemeye başlamıştır. Bu düşünceler avukat olan ve oldukça bakımlı aynı zamanda modern bir görüntüsü olan ve çalışan bir kadın olarak Hicran Göze dile getirilmiştir. Toplumsal iş bölümü, sağ ideolojiler içinde tartışılmayacak konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

10. sayıda “Kadın Meselesindeki Yanlışlar” başlığıyla kadın-erkek arasındaki eşitlik mücadelesinin ilmi olmaktan çok hissi ve asabi sebeplerden dolayı ortaya çıktığını

savunmuştur. İslamda eşitlikten ziyade kadınların tamamlayıcı konumları üzerinde durulmuştur. Eşitlik kalkanyla hiçbir kadın meselesinin çözülemeyeceği belirtilmiştir. Çünkü kadın-erkek arasında başkalık ve tamamlayıcılık ilişkisi vardır bu meseleye en doğru yerden yani insan odaklı bir bakış açısıyla bakmak gerekliliğini savunmuştur. Kadının başarısı ya da mesleği önemli değildir. Yazının içinde tartışılan bir diğer konu da ezilen kadının yanında pek çok ezen kadının da var olması ve cemiyete ezilenden daha çok ezen kadının zarar veriyor olması olmuştur. Özgürlük kavgası toplumsal çöküşe neden olmuş ve gerçek roller bu çatışma içinde kaybolmuştur. İslamcılar ve *Şadırvan* ekibi için kadın her şeyden önce anne ve eştir, diğer tüm sıfatlar bunlardan sonra gelmelidir diye vurgulamışlardır. Böylece makbul kadın yaratılmış olacak ve ideal topluma ulaşmak için elinden gelenin en iyisini yapacağı beklentisine girilmiştir. (Göze,1978). İslamcı kadınların eylemlerine ve direnişlerine baktığımızda özellikle kadın hakları konusunda ‘makbul’ olanın dışına çıkmamanın, daima harekete tehdit olarak algılandığını görülmektedir. Bu nedenle, ‘makbul’ olanın dışında hareket eden kadınlar bile belli bir sınıra geldiklerinde ‘susarak’ direniyor. Çünkü tartışma her ne kadar bir hak talebi üzerinden çıkıyor olsa da İslamcılar için esas mücadele İslam uğruna verilmelidir algısı yaygın bir algı olmuştur. (Yılmaz,2013: 258). Toplumsal ilişkilerin ya da rollerin böyle bir değerlendirmeye neden olacak şekilde yeniden tarifiendirilmesi ideolojinin ikinci işleyiş usulü çeşitlerinden hüsnü tabirleştirmeye örnek olmuştur. Erkeğin ve toplumun kadın üzerindeki tahakkümü gizlenerek mevcut ilişki başka yöne çevrilerek kurulmuştur.

“Bitmeyen Kavga; Kadın Erkek Eşitliği” yazısı Fatma Betül tarafından kaleme alınmıştır. Kadın erkek eşitliğini İslamcı perspektifle değerlendirmeye alıp fikirlerini belirtmiştir. “Batılı olmak” fikrinin bünyemizi kemirdiğini ve kültürümüze musallat olduğunu yazmıştır (Betül, 1978). Dergide İslamcılıkla ilgili en sert yazıları Hicran

Göze ile birlikte Fatma Betül yazmıştır. Ordu, eğitim, sağlık sistemlerimizde Batı taklitçiliği yapıldığını materyalizm ve Marksizmin topluma zarar verdiğini tekrar etmiştir. Kadının nesillerin yetiştiricisi olduğu için ideolojilerin etkilemeye çalıştığı grupların başında geldiğini, anarşizm ve komünizmin kadın erkek eşitliği tartışmasıyla Türk ve Müslüman kadınları olumsuz yönde etkileyerek kendi toplumundankoprmıya çalıştığını ileri sürmüştür. Bunu oyun olarak algılayan İslamcı kadınlar kapitalist ve Marksist sistemlerin kadına bakış açısından önce İslam’a bakılması gerektiğini “Güneşe sahipken mum peşinden gidilmemesi” gerektiğini okuyucu kitlesine iletmiştir. İslamda kadının yerinin çok önemli olduğunu, haklarını öz kaynaklardan öğrenip Batı’nın dayattıklarına mecbur olmadıklarını yazmıştır. Dejenere olmuş kadınları cemiyete zarar veren kadınlar olarak farklılaştırmıştır. Kadın hakları konusunda bir mücadele olduğuna inandığını ancak bu mücadelenin, bu çağda ezilen kadına Allahın bahsettiği üstün haklarını ve vazifelerini duyurmak şeklinde olduğunu savunmuştur“Kadını İslam’dan uzaklaştıranla mücadele etmek kadın hakları mücadelesi demektir.” şeklinde bir bakış açısıyla meseleye yaklaşmıştır. Dr. Fatma Betül’e göre, istismar edilmiş Anadolu kadını özgür olduğunu zannederken kimlere ve nelere esir edildiğini bilmeden ideolojilerin ve taklitçiliğin taşıyıcısı olmuştur. İslam’a göre, erkek ve kadın Allah’ın kulları olarak yaratılmış ve denktirler. Yalnızca bu dünyada birbirlerinin tamamlayıcısı durumundadırlar. Kuran-ı kerim de iki cinse eşitlik verilmiştir. “Eşitliği yanlış algılayan komünist, Batı taklitçisi kadınlar cinsel özgürlüğü eşitlik olarak topluma yaymaya çalıştıkları” şeklinde yüzeysel ve tek boyutlu bir tartışma yürütmüştür.

Kadınların fizyolojik ve psikolojik durumlarından ötürü lider ve yönetici olma durumlarının mümkün olmadığını bunun yerine yardımcı ve anne olarak övüldüğü bir yazı yazmıştır. Bu bağlamda Şadırvan’ın ve HİKDE’nin kadın hakları mücadelesine de genel olarak bakış açısı bu şekilde ortaya koyulmuştur. Diğer ideolojik çevreler kadını

kullanıyor ve dejenere ediyorken, İslamcılığın ve İslami toplumun kadına zarar vermeden haklarını koruduğunu vurgulamışlardır. Her türlü ideolojiyi ve kesimi eleştirirken diğer ideolojilerden farklı olmaksızın, kadına temel görevler yüklemiş ve bu ideolojinin taşıyıcısı olduğunu her fırsatta dile getirmiş olan *Şadırvan* kadrosu ve İslamcı çevreler aynı yanılgı içine düşmüş ve kendi argümanlarıyla çelişmiştir.

Yine 12. sayıda Avukat İdil Gürsan “Kadın ve Varoluş Sebebi” yazısında eşitliğin yalnızca yaratıcıya kulluk noktasında olabileceğini ve kadın ve erkeğin birbirlerinin vazife alanlarına tecavüz etmemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Yaradılış amaçlarının farklı olması sebebiyle eşitliğin mümkün olmadığını bu amaçtan sapıldığı an cemiyetin mahvolacağına dair tehditkâr bir üslup kullanmıştır. Kadının erkekle giriştiği eşitlik yarışının iki cins için de helak edici olduğunu, varoluşun yüklediği meşruiyetten uzakta kalan insanların derinden sarsıldığını ve tatminsiz kaldığını belirtmiştir. Kadının önce kul, sonra anne ve eş olduğunu savunan Gürsan, kadının bu yarıştan çıkıp özüne dönmesi gerektiğini vurgulamıştır (Gürsan, 1979). Diğer taraftan Kuran’ın kadının hayatın her yerinde aktif bir biçimde rol almasını engellemediği ve kadın-erkek ayrımı yapmadığı daha sonra ortaya koyulmuştur (Taslaman,2019: 59). Hem avukatlık hem de yazarlık yapan İdil Gürsan bu kimliklere sahipken kadınlar için kesin ve kısıtlı sınırlar çizmiştir.

Şadırvan’da yayımlanan yazıların çoğunun yazarı kadındır. Bu yazarlar avukat, öğretmen, doktor, akademisyen ya da fakültelerde öğrencidir. Hemen hepsi bu telkinleri yaparken toplumun ve İslam’ın dayattığı rolleri, kendileri bile öyle değilken okuyucuları olan genç kızlara aktarmışlardır. Çünkü İslamiyetten ziyade İslamcılık ideolojisi, böyle olması gerektiğini savunmuştur. Bu paradoks, kamusal alanın İslami yaşam biçiminin gereklerine göre kontrol edilmesine ilişkin olarak kamusal alanın ahlakileştirilmesinde kadın erkek karşılaşmalarının düzenlenmesi ne ilişkin olarak

merkezi bir mesele oluşturur;kamusal alanın gözaltında tutulması cinsler arası ilişkilerin düzenlenmesine bağlıdır. İslamcı kadınlar bu bilmecelerin kesişme noktasında yer alırlar. Eğitimsel ve mesleki tutkuları için daha fazla fırsat alanı buldukça giderek artan bir şekilde kendilerini kadınların evliliğe ve anneliğe dair görevlerinin onların en öncelikli ahlaki mecburiyetleri olduğu düşüncesini savunan geleneksel yorumlarla çatışır halde bulurlar ve bu onları kendi yeni toplumsal pratiklerinin ve bireysel yaşam stratejilerinin tanınması için dinsel meşruiyet ve hoşgörü kaynakları bulmaya zorlar (Göle,2017: 35). Standart bir kadın profili çizerken, kolay kontrol edilebilir, tahakküm ilişkilerini sorgulamayacak nesiller yetiştirilmesini istemişlerdir. İdeolojinin işleyişine dair şemanın içinde tipik statejilerden standardizasyon olarak karşımıza çıkmıştır. Sembolik düzeyde kadınları ayırabilecek tüm farklılık ve ayrımlardan bağımsız olarak her kadın önce anne ve eştir. Kadınların ekonomiye yapacakları en büyük katkı işsizliğin hızla arttığı dönemde erkeklerin yerini almak değil aksine evlerine dönerek, kamusal alandan çıkararak kadınlık kabiliyetiyle gerekli işleri çözmek ve masrafları minimuma indirmek tarif edilmiştir. 12. sayıda aynı zamanda genç kızların aldığı eğitimin anlamsız olduğunu aşağılayıcı bir üslupla okuyucuya sunmuşlardır. İleride sofralarına biyoloji salatası koyamayacaklarını vurgulayarak sınırlı eğitim alıp asıl görevlerini üstlenmeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Eşitlik yalanıyla kandırılan kadınların artık uyandığını tarihteki gibi şerefli yerlerine yeniden kavuşacaklarını iletmişlerdir. Toplumsal ilişkileri perdelemeyi kolaylaştıran diğer strateji h sn tabileştirmedir. Düzenin erkeklerin ve İslami toplumun lehine tesis edilmesi için yapılan açıklamalarının belirli bir şekilde kayması ve muğlaklık içermesi ile gerçekleşmiştir. İdeoloji analizi sembolik biçimlerin g   ilişkileriyle kesişme biçimleriyle ve toplumsal alanın nasıl mobilize edildiğiyle ilgilenir (Thompson, 2013: 73).

15. sayıda hazırlanan Hicret dosyası çoğunluğa yön verecek İslam kadının nasıl olması gerektiğine, örf ve adetlerine göre nasıl giyinmeleri noktasına odaklanmıştır. Türk-Müslüman kadının, Batı'nın tuzağı olan moda mecmualarına muhtaç olmaktan kurtulmasının, kendi öz çizgileriyle giyinmesinin daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Dinsel alanı yeniden inşa eden modernlik, kamusal ve geleneksellik gibi kavramları yeniden üreten *Şadırvan* kadrosu, ideolojinin faaliyet göstermesine aracılık eden parçalama kipinin tipik stratejisi olan farklılaştırmayı gömülü olarak sunmuştur. İdeolojik örüntülerin irdelenmesiyle örtük olan anlamlar kavranmış, eylemler, imgeler ve metinler toplumsal ilişkilerin kendiliğinden kurulmasına yaratıcı bir şekilde müdahil olmuşlardır (Thompson, 2013). Özellikle “Kadın Dünyası” köşesinde modern Batılı kadın imgesinden kurtulmak için pek çok konuda eğitilmek istenen kadın başka bir standardizasyonun içine çekilmiştir. Örtünme dışında rahatsız oldukları modern kadın kalıplarından farklı bir alternatif sunamamışlardır. İşaret edilen mutfak ev ya da sofra düzeni modern hayatın sunduğu düzenden farklı olamamıştır. İslam’a uygun alternatif düzen sunulmazken bu modern gündelik hayat içinde istenilen düzenin dışına çıkmadan, özel alanda yaşayan bir kadın yaratılmak istenmiştir. 18 sayı boyunca yazılarda, çağrılarda ve seslenişlerde Modern kadının sahip olduğu imkânlarla sahip olabileceklerini, ancak örtünerek ve kamusal alanda geride durarak ikincil rolleri kabul ederek bundan daha fazla istifade edebileceklerini kadınlara ve genç kızlara dergi aracılığıyla ulaştırmışlardır. Tüketim alışkanlıkları ya da sosyal hayatları eleştirdikleri düzenden farklı olmamıştır. Yalnızca “modern dindar kadın” kimliği inşa edilmek istenmiştir.

2.9.İslami Gençlik ve Şadırvan'ın Gençliğe Bakışı

5. sayıda “Gençliğin Sesi”köşesiylegenç kızlara yönelik çalışmalar sunulmaya başlanmıştır. HİKDE'nin Genç Kızlar kolu bu köşede anketler ve mektuplar yayımlayarak okuyucu kitlesinin beklentisini yerine getirmeye çalışmışlardır (Şadırvan,1977). Her sayıda farklı konularla ilgili olarak uyarılarda bulunulmuştur. Genç kızları maddi ve manevi yönden destekleyerek, İslamcılıkla ilgili bilgiler aktarılmıştır. Önemli araştırmalar, aktüel bahisler ve gençlerin eğitimi için burs çağrısı yapılmıştır. Bunun dışında genç kızların yazdığı yazılar paylaşılmıştır. 5. sayıda “Dünyada Öğrenci Hareketleri ve Türkiye Akisleri” konulu bir yazı dizisi hazırlanmıştır lise son sınıf öğrencisi Nurten Yücel tarafından. 1967-68 öğrenci hareketlerini oldukça olumsuz bir bakış açısıyla derinlemesine anlatmıştır. Yazıda hareketin sıkıntıları, zararları ve sorunları odaklı bir analiz yapılmıştırİslamcılık çerçevesinden bakıldığında 68 Hareketinin eleştirilmesi olağan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak gerçek bir kavrama çabası ve isteği olmadığı için derinlemesine bir tartışma yürütülememiştir. Bu hareketin gerçek amacının dışına çıktığını, çok büyük kargaşaya sebep olduğunu hatta Batı'nın bu harekete anarşist ve komünist demenin yetersiz olacağını bu yüzden “yeni sol” dediklerini vurgulamıştır (Yücel, 1977).

6. sayıda da yazının devamı yayımlanmış ve öğrenci hareketi ile sağcıların angajmanı olan “şartlandırılmış”, “kafası yıkanmış”, “düşünceleri zehirlenmiş” şeklinde vurucu noktalar kullanılarak özgürleşme hareketi bulandırılmaya çalışılmıştır. Fransa'da öğrenci hareketi ve lideriyle ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Hareketin yayıldığı ülkelerde kargaşa ve politik kaos yaşandığı, sokağa dökülmelerin toplumsal düzeni bozduğu gibi çeşitli bilgiler verilerek gençlik, bu sol ayaklanmalara karşı uyarılmıştır. Yayılan öğrenci hareketlerini Türkiye özelinde araştıran ve değerlendiren Nurten Yücel

bu sayıda üniversite öğrencisi olarak bu yazıyı kaleme almıştır. Üniversite hocalarını anarşistlik ve solculuk yapmakla suçlayan bir tonla yazmıştır. Marksist hocaları suçlayan tavrının yanı sıra doğrudan isim vererek suçlamalarına devam etmiştir. İlim değil, Marksizm propagandası yaptıklarını ve toplumu kaosa sürüklediklerini vurgulamıştır. Milli değerlerinden uzak, İslami yönü zayıf nesillerin yetiştirildiğini belirtmiştir. Yazı oldukça sistemli ve en ince ayrıntısına kadar bilinerek, lise öğrencisinin kapasitesinin yeterli olmayacağı bir derinlikte yazılmıştır. Gençlerin dikkatini çekmek için bu tarz bir yöntem seçilmiş olabilir. Muhafif gençlere etkin bir şekilde karşı koyabilecek İslamcı gençliği bu hedefe yönelterek parçalamak istemiştir (Yücel, 1977).

6. sayıda “Gençliğin Sesi” köşesinde solcu öğretmenlerin ahlaksız ve edepsiz bir nesil yetiştirdiği mesajı verilmiştir. “Yetiştirdikleri anarşist gençler en başta kendileri için tehlike arz ediyor” şeklinde uyarılara yer verilmiştir. Kendileri gibi düşünmeyen herkesi düşmanlaştırmak ve tehlikeli görmek sağcılığın dolayısıyla İslamcı ideolojinin itici güç unsurlarındandır. Düşmanlık üzerinden yürütülen tartışmalar ve karşıtı üzerinden var olma algısı İslamcılık ideolojisinin en çok izlediği yollar olmuştur (Güner, 1977).

7. Sayıda örnek neslin, geçmişine bakarak yetiştirileceğini bu yüzden en büyük sorumluluğun annelerde olduğu derneğin genç üyeleri tarafından yazılmıştır (Şadırvan, 1977). 10. sayıda 30 Ağustos Zafer Bayramı sebebiyle HİKDE olarak bir yazı yayımlanmış ve ülkenin Milli Mücadeleden daha beter bir işgal altında olduğunu, Batı medeniyetinin tüm gençlerimizi tesir altına aldığı ve zihinleri işgal ettiğini belirtmiştir. Dernek, “Batılılaşma merakı yüzünden her gün biraz daha dejenere olan gençlerimiz kendi özlerine düşman olmuşlardır.” Vurgusuyla gençleri kendi cenahlarında tutmaya çalışmıştır (Şadırvan, 1978). Thompson, anlamın ve gücün

toplumsal yaşamdaki etkileşimi üzerine tipik sembolik inşa stratejilerine dikkat çekmiştir. HİKDE yazılan bu yazıda ussal temellere dayandığı Batı karşıtlığını ve kendi hedef kitlesinden Batılılaşmanın kötü olduğuna dair destek bekleyen *Şadırvan* yazarları kitleyi ikna etmek için her yolu denemiştir. Zafer Bayramı'ndan 1970'lere gelerek Milli Mücadele ile kendi mücadelelerini paralelmiş gibi göstererek vurucu bir etki yaratmak istemişlerdir.

Doç. Dr. Erman Tunçer “Gençliğin Bunalımı” yazısında öğrenci hareketinin başarılı olamadığını, istedikleri yeni düzenin ne olduğunu kendilerinin bile bilmediğini belirtmiştir. Zayıf ve temelsiz olan bu hareket Batı toplumunun karanlığını ve çirkinliğini gözler önüne sermiştir. Müzik gruplarının isimleri üzerinden bir okuma yapan Tunçer, en çok dinlenen grupların isimlerinin hayvan isimlerinden alındığını ve genellikle protesto müziği ürettiklerini vurgulamıştır. Gerçek saadeti arayan bu gençlerin yanlış yolda olduğunu ve kurtuluşun yalnızca İslamda olduğundan habersiz olduklarını yazmıştır (Tunçer, 1978). Bir anlamda İslam dinine hizmet eden, İslamcılık ideolojisinin çıkarlarına uygun olan bu İslami düzen tüm toplumların ve her kesimin çıkarınaymış gibi gösterilmiştir. Sembolik inşanın tipik stratejilerinden olan evrenselleştirme bu yazıda açık bir şekilde karşımıza çıkmıştır.

“Kafalardaki Anarşi” başlıklı yazıda oldukça provakatif bir üslubu olan Avukat Hicran Göze 11. sayıda anarşizmin Batılı, Avrupalı olmayan Türk aydınlar aracılığıyla bize ulaştığını belirtmiştir. Kendi öz şahsiyetleriyle kavgaya düşmüş aydınların komünizmi ve anarşizmi Türk ve Müslüman olan beyinlerinde büyüttüğünü ve genç kuşakları bu bilinçle etkilemeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Stalin, Lenin, Mao ya da Castro bu genç kuşakların takip ettiği, önemseydiği liderler olarak vurgulanmış ve övgülerle takip ettikleri bu kişiler yüzünden kendi atalarını, devamı oldukları büyüklerini görmezden

geldiğini ifade etmiştir. Hem Avrupalı, hem Türk, hem de Müslüman olmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir (Göze, 1978).1970’lerin bu kaotik durumun sebebinin bu aydınlar ve yetiştirdikleri genç kuşaklar olduğunu yazmıştır. İslamcılarının dolayısıyla *Şadırvan* yazar kadrosunun düşman yaratırken kavram kargaşası yaşadıkları açıktır. İslamcılar için anarşist, komünist, Batılı, Avrupalı olmak bir anlamda aynıdır. Türk ve Müslüman olmak dışında kim olunursa olunsun hele ki toplumun belli bir kesimini etkilemeye başladıysa kesinlikle düşmandır algısı derginin her sayısında, her yazısında mutlaka okuyucuya verilmiştir. Belli kavramlarla İslamcılık ideolojisinin faaliyet göstermesine aracılık eden parçalama kipi, kişi ve grupları bölerek ya da olası muhalefet güçlerini bir hedefe yönelterek kullanılmıştır. İslamcılardan farklı düşünen her bireyin ya da grubun İslamcı yazarlar tarafından ayrıştırıcı noktaları vurgulanarak bir araya gelmeleri veya gücün uygulanmasını etkin bir şekilde sürdürebilmeleri engellenmek istenmiştir. Sürekli olarak içeride ve dışarıda bir düşman yaratma algısı bu yüzdendir.

Hicran Göze, 13. sayıda “Merasim Yokluğu” makalesinde Batı medeniyetinin yeşerttiği kültürle zehirlenip yayılan gençlerin giyim kuşamlarında da batı etkisinin yoğun olduğuna dikkat çekmek istemiştir. 1970’lerde kot pantolonların öğrenciler ve gençler tarafından tercih edilmesine tepki göstermiştir. Merasimsizliğin ve aşırı rahatlığın yeni adının “kot pantolon” olduğunu belirtmiştir. Milletin kendine has merasimleri kökünden koparılarak yerine bizim olmayan kıyafetler, gelenek ve görenekler eklendiğini Batı’yı taklit eden gençler ve etmeyen gençler arasındaki ayrımları vurgulamıştır. Herkes tarafından giyilen Kot pantolonlar ve aynı tarz kıyafetler nedeniyle her kesim ve her grup aynı gözükmeye başlamıştır. Diğer taraftan özellikle bu giyim kuşamı kabullenemeyen İslamcı kesim kendi tarzını İslami kurallara göre yaratmaya çalışmıştır (Göze, 1979). Kot pantolona dahi tahammülü olmayan dindar kadınlar bu kıyafeti giyen kadınlar üzerinden toplumu ayırttırmaya çalışmıştır.

Bugün İslamcı kadınların çoğu aynı kıyafetleri giymektedirler. İdeolojinin çalışma kiplerinden olan parçalama pek çok ideolog tarafından farkında olarak ya da olmayarak kullanılan bir kiptir. Kılık kıyafete atfedilen simgesel değerler Osmanlı toplumsal tarihinin her zaman önemli bir parçası olmuştur. Osmanlılarıinki gibi halkalardan oluşan ve etnik olarak karmaşık bir yapı içinde bu tür bir simgecilik bir yanda bir etnik kimlik, statü, mesleki özdeşleştirme gibi farklılıklara işaret ettiği için önemliydi (İlyasoğlu, 2015:69). Ancak, bugün giyim kuşam konusunda İslamcı gençliğin eleştirilen Batı özentisi gençlerden daha çok modaya uyduğu ve kapitalizmin tüketim çılgınlığına hiç olmadıkları kadar ortak oldukları açıktır. Türkiye’de İslamcılık ile kapitalizmin arasında bir çatışma halinin olmadığı aksine, İslamcılığın küresel modernleşme sürecinin antitezi değil, tamamlayıcısı olduğu tespiti yapılmıştır (Yılmaz, 2013). Bu durum İslamcı çevreler tarafından “Ordunun çıkaramadığı iğneyi moda çıkarmıştır” diye özetlenmiştir. Kapitalizm, İslamcılık içinde zorlanmadan yer etmiştir. Çünkü sağ ideolojiler ve kapitalizm birbirlerinden beslenmektedirler. Günümüzde İslamcılık, tüketim alışkanlıkları ve tesettür modası nedeniyle kapitalizm tarafından yeniden üretilmektedir. 1970’lerde merasizmsizlik olarak kabul ettikleri kot pantolon bugün daha geniş hale getirilerek şehirli dindar kadınlara giydirilmektedir.

2.10. Gülsen Ataseven’in Sağlık Köşesi

Gülsen Ataseven, ”Tıp Köşesi” yle her sayıda okuyucunun karşısına çıkmış,sürekli kadronun içinde yer alan biryazardır. Bilimsel yazılar yazan Aatseven için İslamcı duruşu olan bir dergide yazılar yazmak kendi ideolojik duruşu ve başörtüsünden dolayı girdiği mücadeleyi anlamlı kılması bakımından önemlidir. Bilimsel ve tıbbi yazılar paylaştığı köşesinde ideolojik öğelere pek rastlanmamıştır. Belli nedenlerden dolayı doktora gidemeyen genç kızların ve kadınların kadınsal hastalıklarıyla ilgili, sağlık problemleriyle ilgili sorulara cevap vermiş ya da konu belirleyip okuyucuları konu

üzerinden bilgilendirmiştir. Kadınsal hastalıklar, çocukların ve bebeklerin bakımı ya da rahatsızlıklarına dair bilimsel tıbbi yazılar her sayıda karşımıza çıkmıştır. 8. Sayıda o dönem tek kalp kadın cerrahı olan Dr. Sena Kürklü ile röportaj yapan Gülsen Ataseven bunu Tıp Köşesinde yayımlamıştır (Ataseven, 1978). Kadın doktorun başarısı üzerine bir çalışma olmuş olsa da satır aralarında gece hayatı ve alkol olmaması kadınlar için başarının temeli olarak sunulmuştur. Başarılı bir hekim olsa bile annelik ve ev hanımlığı görevlerini de aksatmadığını vurgulamıştır. Annelik ve eş olma durumu kadınlığın doğasında olan bir durumdur. İslamcılık için değişmeyecek ve tartışılması anlamsız konulardan biridir. Toplumsal rol dağılımı ve din bu durumu doğal bir görev olarak sunmuştur. İdeolojinin faaliyet göstermesine aracılık eden meşrulaştırma bu röportajda da karşımıza çıkmıştır. Meşruiyetini dinden alan bu bakış açısı, İslamcı kadın ve toplumun diğer kesimlerinden kadınlar için olması gerekeni bu yazılar içinden doğrudan olmasa bile okuyucusuna iletmiştir. Gülsen Ataseven 8. Sayıdan sonra Tıp Köşesinde daha dini bir üslupla ve altı dinin gereklilikleriyle doldurulmuş tıbbi yazılar yazmıştır. Yazılarında hadisler ve dini öğeler daha çok görünür olmaya başlamış olsa da ideolojik işleyişe dair bir çıkarıma ulaşamamıştır. *Şadırvan*’ın kurucu kadrosu içinde olan Ataseven her sayıda bilgilendirici yazılar yazmıştır. Kanamalar, ilk yardım, şok etkisi, kadın hastalıkları, kısırlık, gebelik gibi acil müdahale gerektiren durumlar için Tıp Köşesini etkili ve aktif kullanmıştır.

12. sayıda tıp köşesinin yazarı, derginin ve derneğin kurucu figürlerinden olan Gülsen Ataseven’in eşi Asaf Ataseven “Alkollü İçkiler ve Kadın” isimli bir makale yayımlamıştır. Sağlık açısından değerlendirilecek bir konu olan alkol yine kadın-erkek eşitliği ve milli değerler üzerinden tartışılmıştır. Ataseven, modern çağda kadınların da artık erkekler kadar alkol tükettiklerini kadın hakları, kadın özgürlüğü, seksüel özgürlük gibi kavğalar yüzünden erkek alışkanlıklarını edindiklerini ifade etmiştir. “Devlet eliyle

Üretilen ve sokakta rahatlıkla satılan iki evlere girmeye başlamıştır “diye belirtmiştir. Türklük ve Müslümanlık tarihinin hiçbir döneminde alkolizmin bu hale gelmediğini yazmıştır. İşlamda içkinin yasak olduğu kapitalizm etkisiyle bu şekilde yaygınlaştığını ve devlet kurumu olan TRT tarafından reklamlarının yapılmasının yanlışlığına dikkat çekmiştir (Ataseven, 1979). Tıp doktoru olan Ataseven sağlık ve bilim çerçevesinde tartışacağı alkol tüketimini İşlamlıcılık ideolojisinin argümanlarıyla yorumlayıp kendi ideolojisi doğrultusunda okuyucuyu yönlendirmiştir. Alkol bağımlılığını da cinsiyetçi temel üzerinden değerlendirmiştir.

İşlamlıcılığı ve İşlami toplumu her alanda destekleyen bilinçli bir doktorun İdeolojik yazılar yazmaması dikkat çekici olmuştur. Dernekte oldukça aktif olan Ataseven, geçmişte yaşadığı başörtüsü krizi ve dindar duruşu nedeniyle İşlamlı kesim ve kadınlar için rol model olmuştur. Bu kadronun içinde olması maddi ve manevi anlamda dergiye ve derneğe g kazandırmıştır. Dönemin sert koşulları nedeniyle pek çok yazarın mahlas kullanarak fikirlerini okuyucularına ulaştırması alışkın olduğumuz bir durum olmuştur.²³ Temalar halinde çözümlemesini yaptığım *şadırvan* dergisi ilim, kültür, eğitim ve fikir dergisi olarak sunulmuş olsa da şemaya oturtulduğunda, İşlamlıcılık ideolojisinin taşıyıcısı olduğu ve İşlamlıcılığı özellikle kadınlar ve genç kızlar üzerinden toplumun diğer kesimlerine yaymaya çalıştığı elde edilen bulgular sayesinde gözlemlenmiştir. İşlamlıcılık ideolojisinin işleyişine dair birleştirme ve parçalama kipleri en sık kullanılan kiplerdir. Thompson, anlamın tahakküm ilişkileri kurma ve sürdürmeye hizmet etme biçimleri araştırılırken anlamların toplumsal bağlamlar içerisine gömülü olduğunu ve toplumsal dünyada dolaşımda olan anlamlar olduğunu

²³Dergileri incelerken kafamda oluşmuş pek çok soruyu doğrudan yazarlara sormak nceliğimdi ancak, defalarca ulaşmaya çalışmış olsam da HİKDE’nin hala aktif olduğunu ve 1970’lerde yaşayan ve yazan pek çok yazarla bağlantı halinde olduklarını günümüzde yapılan faaliyetleri takip ederek öğrenmiş bulunsam da elbette büyük bir şansken maalesef amacıma karşı taraftan gelen olumsuz geri dönüşler nedeniyle ulaşamadım ve çalışmamın belki de gidişatını değeriftirecek sorularıma birinci ağızdan yanıt bulamadığımı belirtmek isterim.

belirtmiştir (Thompson, 2013:76). Thompson, ideolojinin çeşitli çalışma kipleri ve bunlarla ilişkilendirilecek tipik sembolik inşa stratejileri belirlerken anlam ve gücün toplumsal yaşamdaki etkileşimi üzerin düşünmeye başlayacağımız bir pencere açmıştır. Keşfedilmeyi bekleyen bir alana dair giriş niteliğinde olan bu bulgular tarihsel bir incelemeyi kolaylaştırabilecek bir şema çizmiştir (Thompson, 2013: 85).

SONUÇ

Bu çalışma, 1976-1980 arasında çıkan *Şadırvan* dergisinde üretilen İslamcı ideolojiyi, toplumsal-tarihsel bağlamı içinde, Thompson'ın derin yorumsama yöntemini kullanarak çözümlemeyi hedeflemiştir. Tezin birinci bölümü, bu tarihsel-toplumsal bağlamı oluşturmaya ve *Şadırvan* dergisinin çıkışının bu bağlam içine yerleştirilerek analiz edilmesine ayrılmıştır. Bu bölümde derginin, yayımlandığı dönemin ve öncesinin düşün dünyası ve toplumsal ilişkilerine dair tarihsel-toplumsal bir analiz yapmaya odaklanılmıştır. Toplumsal tarih yaklaşımı bakış açısıyla 1970'li yılların hemen öncesinde ve başında Türkiye'nin siyasal gündemini belirleyen konuların hangileri olduğuna, bu gündemi belirleyen konuların ne tür çatışmalar ya da uzlaşmalar neticesinde ortaya çıktığına odaklanılmıştır. *Şadırvan* dergisinin yayımlandığı 1976-1980 yılları süresince Türkiye'de belirleyici olan siyasal aktörler ve toplumsal dinamikler incelenmiştir. Bu inceleme sonunda, *Şadırvan* dergisinde üretilen İslamcılığın taşıyıcısı olmakla birlikte derginin kurucu kadrosunun ve yazar kadrosunun dönemin İslamcı çevreleriyle ve siyasal örgütlenmeleriyle birlikte hareket ettiği ve yardım projeleriyle bağlantılarını güçlendirdikleri sonucuna varılmıştır. Orta ölçekli sermayedar İslamcı kesimin ve İslamcı bağışçıların yardımlarıyla ve reklam gelirleriyle İslamcılık ideolojisinin yayılması ve toplumsal hayatın içinde yoğun bir şekilde hissedilmesi için oldukça aktif çalışmışlardır. Dönemin siyasal aktörleri olan MNP, MSP, MTTB ve Akıncılar çevresiyle yakın ilişki içinde olmuşlardır.

Tezin ikinci bölümünde ise, ilk olarak HİKDE'nin ve *Şadırvan* dergisinin kurucu figürü olarak Gülsen Ataseven'e odaklanılmıştır. Toplumsal ilişkilerin bir parçası olan Ataseven'in siyasal ve özellikle kültürel bir figür olarak İslamcılık içinde oturtulduğu yer ve hayat hikâyesi de göz önüne alınarak tartışılmıştır. Dernekler ve vakıflar

aracılığıyla kendi ideolojilerini yayabileceklerinin farkında olan kurucu figürler kapsamlı bir çalışma sistemi oluşturmuşlardır. Düşünsel ve maddi olarak ulaştıkları genç kadınları etkilemeyi başarmış ve sürekli bir genişleme alanı gözlemlenmiştir. Hanımlar İlim ve Kültür Derneği'nin ve *Şadırvan* dergisinin kurucu figürü olarak Gülsen Ataseven toplumsal ilişkilerin bir parçası iken siyasal ve özellikle kültürel bir rol model olarak karşımıza çıkmıştır. Ataseven'in İslamcı kadın hareketinde bir aktör olarak ortaya çıkmasına temel teşkil eden tarihsel atmosferi ortaya çıkarmak için öncelikle Türkiye'de kadın konusundaki gelişmeler takip edilmiştir. Özellikle İslamcı kadın hareketinin 1970'lere kadar evrim süreci incelenmiştir. *Şadırvan* dergisi de aynı çerçevede değerlendirilmiş dergiyi oluşturan toplumsal dinamikler, derginin siyasal eğilimleri, çıkış noktasında bir araya getirdiği aktörleri ve yararlanılan birikim yine ikinci bölümde çerçevelendirilmiştir. İkinci bölümün temel odak noktalarından diğeri ise *Şadırvan* dergisinde işlenmiş olan ideolojik örüntülerin irdelenmesi olarak belirlenmiştir, çalışmanın bu kısmında Thompson'ın önerdiği ideolojinin işleyiş kipleri şeması kullanılmıştır. Batı, kadın, gençlik, toplum ve ilim, sanat ve edebiyat yan başlıklarıyla derginin hangi kanallardan okuyuculara ulaştığı tartışılmıştır. İslami toplum kurgusu ve İslamcı kadın kimliği inşası bu kanallar aracılığıyla gerçekleştirilmek istenmiştir. İslamcılık projesine sundukları katkı bu bölümde tartışılmıştır.

Sonuç kısmında ise, *Şadırvan* dergisi özelinde nasıl bir yeniden yorumlama çabasına girişilebileceği tartışılacaktır. İmgelerden ya da kelimelerden oluşan sembolik biçimlerin analizinden sonra tezin sonuç kısmında yeniden yorumlama safhasına geçilmiştir. Sembolik ya da söylemsel bir biçimi oluşturan ve bunlar içinde faaliyet gösteren aygıtları yıkar, parçalara ayırır ve açığa vurmaya çalışır. Yorumlama bu analize ve aynı zamanda sosyo-tarihsel sürecin analizine dayanır. Söylem analizinin yöntemleri ne kadar sistematik olursa olsun söylenen şeyin yorumlayıcı bir

açıklamasına duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmaz. Yeniden yorumlama süreci zorunlu olarak tartışmaya açıktır. Bu tartışma farklı teknikleri kullanan araştırmacıların farklılaşan yorumlamaları arasında ya da sembolik biçimlerin sosyo-tarihsel dünyayı oluşturan öznelere tarafından yorumlanan biçimleri arasında da çıkabilir. Derin yorumsama belirli analiz yöntemlerinden faydalanmaya olanak sağlarken indirgemecilik ve içselcilik yanılığını içinde barındırır (Thompson 2013: 331-334).

Alternatif anlam anlayışı *Şadırvan* dergisi günümüzde basılmadığı için ve bu yöntem dolaşımda olan metinlerin incelenmesini de hedefleyerek yaptığı için yetersiz kalacaktır. *Şadırvan* gibi artık dolaşımda olmayan metinlerin analizinde bu alternatif anlam arayışını öne çıkarmak, ancak metnin bugünle kurabileceği özgül bir ilişki varsa söz konusu olabilir. Metnin bugün mevcut olan toplumsal dinamiklere katabileceği, onları yeniden anlamlandırmakta kullanılabilecek bir niteliği olduğu takdirde, metnin bağlamıyla güncel bağlam arasındaki benzerlikle alternatif anlam anlayışı kurulabilir. Derginin yer verdiği kategorilerin bazıları hâlâ güncel siyaseti betimlemenin, hatta kimi zaman açıklamanın bir parçası konumundadır. 1970’lerin İslamcı hareketi ve çevresi 2002 yılından beri Türkiye siyasetinde iktidar konumundadır. Bu yüzden derginin mevcut toplumsal dinamikleri metnin bağlamıyla yeniden anlamlandırabilecek bir nitelik içermektedir. *Şadırvan* dergisi artık kitlesel dolaşımda olmadığı için toplum üzerinde ideolojik etki yaratmanın asli aracını yitirmiş bir metindir, ancak yaratmış olduğu ideolojik etki bugünün Türkiye siyasetini anlamlandırdığı için önemlidir. Yeniden yorumlamanın bu alternatif anlam arayışı için kısıtlılık hali oluşturmuş olsa da bugün metinlerin içeriğinin çözümlenmesinde ortaya çıkan ideolojik öğeler gündelik hayatın içinde karşımıza çıkmaya başlamış ve toplumsal yapı kısmen tahayyül ettikleri şekilde evrilmiştir. Türkiye’de İslamcı hükümetin iktidarda olması, İslamcı sermaye ve

vakıfların kurulması, camilerin kadınlar tarafından da kullanılmaya başlanması, İslami moda ve İslamcı kadın hareketinin gelişmesi de bu durumu örneklemiştir.

Dini, her yönüyle öğretmek ve toplumsal boyutta bir etki yaratmak gibi bir misyon üstlenen *Şadırvan* okuyucularını en ufak ayrıntılar hakkında bile bilgilendirmeye çalışmıştır. Kadın sağlığı, kadının görevleri, genç kızların yaşam biçimi ve sorumlulukları, evlenme, çocuk eğitimi ve bakımı, aile hukuku, ev düzeni, mutfak düzeni, genel sağlık, konuları ve tartışmaları hadislerle yönlendirmek, İslami ilmi öğretmek, yardımlaşmak, Batı'ya ve Komünizme karşı uyarmak, giyim kuşam hakkında bilgi vermek ve nasıl örtünüleceğine dair yönlendirmek, görgü kuralları ve daha pek çok konuda kadınlar özellikle genç kızlar bilgilendirilmiştir. Kadın bedeni ve kadının toplumsal rolleri üzerinden kamusal alana taşınan İslamcılık, kamusal alanın İslamlaşmasını kadın üzerinden inşa etmiştir. İlmi, fikri, eğitim ve sanat dergisi olarak nitelenen dergi açıkça İslamcılık ideolojisinin taşıyıcılığını yapmıştır. Kadınlara ve genç kızlara ulaşarak istedikleri İslami toplumu özel alandan kamusal alana doğru yayılarak kurmayı amaçlamışlardır. Kuran-ı Kerim'in ve hadislerin kalkan olarak kullanıldığı bağlamlar çoğunlukla 'kadın meselesi'ne ilişkin konular olmuştur. Dönemin ulusal ve uluslararası politik atmosferi nedeniyle İç ve dış komünizm tehlikesine karşı Müslüman kalabalıklar harekete geçirilmiş Türk- İslam sentezi olarak 1960'lı yıllardan itibaren Cumhuriyet'in kurucu iradesine alternatif olarak geliştirilmiştir. Devlet eliyle yürütülen İslamizasyon politikası Türkiye'de yaşanan dine dönüş olgusunu açıklamakta çok önemli olsa da yeterli olmamıştır (Çakır, 2017:293). Bu politikanın parçası olan İslamcı ideologlar ve yazarlar *Şadırvan* gibi dergileri amaç için araç olarak kullanmışlardır. Cinsiyetçi bir dayanışma örneği olan dernekleşme hareketi, İslamizasyon politikasının sürdürülebilmesi için faal olarak işletilmiştir. İslamcılık fikri içindeki ideolojik tahayyülde erotik ve cinsel boyutlardan arındırılmış olan bir toplumsal

cinsiyet anlayışı söz konusudur. Bunun temel görünür biçimlerinden biri “ümmeçilik” olarak ele alınan fikrin bizatihi kendisidir. Zira “Ümmeçilik” deyişinin epistemolojik olarak kaynağı Arapça’da “anne” anlamına gelen “üm”den türetilmiştir. Yani ümmeçlik fikrinin çağrısına icabet edenlerin aynı “annenin” çocukları olduğu göndermesi burada söz konusu edinmiştir. Dolayısıyla İslamcılık ideolojisinde toplumsal cinsiyet normu açısından kadın imgesi “anne” veya “bacı” olarak imlenmiştir. Yani “anne” ve “bacı” kavramları ile erotizmin ve cinselliğin bastırıldığı bir toplumsal cinsiyet algısı yaratılmak istenmiştir.

10.yüzyılda Müslüman olan Türk toplumu Selçuklu ve Osmanlı’dan sonra yoğun bir şekilde 14.yüzyıla kadar Arap dolayısıyla İslam kültürünün etkisi altına girmiş, İslam gelenekleri ve alışkanlıkları toplumsal ve gündelik hayatın içinde yayılmaya başlamıştır. İslamiyet öncesi Türk aile yapısında tek eşlilik söz konusu iken daha sonra arap kültürünün etkisiyle harem kültürü ve çok eşlilik durumu ortaya çıkmıştır. Hakan ya da han ile eşit statüye sahip olan kadınlar erkeklere göre doğal olarak ikincil konuma düşmüş, evlere kapatılarak örtünme zorunluluğu başlamıştır. Arap geleneklerinin etkisiyle kadının hak ve özgürlükler ve hatta özgürlük alanı sınırlandırılmıştır. Bu sınırlılık hali Osmanlı İmparatorluğu’nun gerilemesine çözüm olarak sunulan Tanzimat dönemiyle beraber değişmiş ve çağdaşlaşma hareketi başlamıştır. Gerek düşünsel boyutta gerekse de toplumsal ve siyasal alanda adımlar atılmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber kadınlara sunulan hak ve özgürlükler arttırılmış kadın kamusal alanada daha fazla görülmeye başlamıştır. Bu çağdaşlaşma hareketine ayak uydurmaya çalışan İslamcı kesim başarılı olamamakla beraber İslamizasyon politikasıyla beraber 1950’lerden sonra eski düzenin tesis edilmesi için alan açmaya başlamışlardır. Çeviriler, süreli yayımlar, basılan kitaplar dernekleşme ya da vakıflaşma hareketleri ve siyasal örgütlenmeler bu alanın açılması için hayati önem taşımıştır. 70 yıllık serüvenin

sonucunda bugün iktidarda olan İslamcılar 1970’lerde basılan *Şadırvan* dergisinin sunduğu ideolojik öğeleri gündelik hayatın içinde her alanda topluma kabul ettirmeye başlamışlardır. Batı kültürünü eleştirirken Arap kültürünün etkisi altında kalmış Osmanlı nostaljisini savunmuşlardır. Fikir akımları kendi bakış açıları doğrultusunda toplumun faydasını gözetmişlerdir. Bu fayda sağlama amacı, keskin ayrımları ve çelişkileri de beraberinde getirmiştir. İslamcılar, Türk toplumu için faydalı olanın, Osmanlı’nın toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısı olduğunu savunmuşlardır. Batılılaşmaya karşı çıkarken Arap kültürünü toplumsal hayatın içine sokmuşlardır.

Şadırvan üretilen İslamcılığın yeniliğe ve çağdaşlaşmaya ters düşmesi sebebiyle içerik üretmede zorluk yaşamış ve tekrara düşmüştür. Karşıtlıklar ve düşmanlıklar üzerinden kurgulanması bu sınırlılığın bir diğer temel noktası olmuştur. Bu yüzden bugün bile aynı konular ve aynı çelişkiler tartışılmaktadır. Yeniden yorumlama yapılabilmesini kolaylaştıran bir kısır döngüdür. Aynı konu defalarca başka yazarlar tarafından tartışılmıştır. Zaman farklı olsa da, artık tüm ekonomik ve siyasal güç İslamcıların elinde olsa da konu başlıkları hala güncelliğini korumaktadır. Darbe ile kesintiye uğrayan *Şadırvan* uzun ömürlü olmamasına rağmen tekrara düşmüştür. Yazar kadrosunun çoğu eğitilmiş ve çalışan kadınlar olmasına rağmen okuyucularına mesleki durumun ve sosyal statünün, anne ve eş olma durumundan sonra geldiğini empoze etmeye çalışmaları, İslamcılığın bir diğer çelişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dindar kadınlar ise bu durumu sorgulayan ikinci nesil İslamcı kadınlar bu noktaya dikkat çekinceye kadar, İslamcı hareket içinde bu paradoks üzerinden dindar şehirli kadını yaratmaya çalışmışlardır. Değişen ve dönüşen dünya düzeni içinde İslamcılık fikrindeki toplumsal cinsiyet algısı da değişmiş ve dönüşmüştür. Bu devinim İslamcılık fikri içinde “İslamcı feminizm” kavramını da ortaya çıkarmıştır. Bu fikrin reddiyesi de benzer şekilde söz konusu olmuştur. Bunun için de yine Hz. Muhammed’in yaşam

tarzına dair rivayetlere ve ayetlere yapılan referansların varlığı söz konusu olmuştur. “İslami feminizm” kavramını ortaya atan ve sahiplenilen ikinci nesil İslamcı kadın çevreleri, klasik İslamcılık ideolojisine derin bir eleştiri yöneltmişlerdir. Bunun da temel nedeni İslamcılık fikrinin toplumsal cinsiyet hususunda kadının yerini erkeğin gölgesinde bırakması, kadını ikincil olarak görmesi ve İslami feminizmin buna ciddi bir karşı koyuşla ortaya çıkmış olması gösterilebilir.

İslamcılık ideolojisinde kadın bedeni toplumsal cinsiyet normlarının inşasında kurucu bir role sahiptir. Fakat bu rol, etken bir alan değil, bilakis edilgen olan bir alana sahip olmuştur. Yani toplumsal cinsiyet bağlamının cinsel yönüne dair inşa süreci dinsel yönü ile yarışır haldedir. Ve bu yapım sürecinin mimarı durumunda olan tartışmanın merkezinde kadınlar değil, erkekler olmuştur. İslamcılar için erkeğin ‘tamamlayıcısı’ olan kadınlar kamusal alanda görünürlüklerinin ataerkiyle pazarlık ederek geleneksel rolü olan dindarlığı sürdürmek karşılığında kendilerine bazı güçlenme alanları yaratmışlardır. Kritik sürecin atlatılması ve istenilen düzen sağlanması durumunda kadınların özel alanlarına dönmeleri ve alanı erkeklere bırakmaları gerektiği algısı ikinci nesil İslamcı kadınlar tarafından kabul görmemiş ve eleştirilerek kendileri üzerinden yapılan siyasetin öznesi olmaya karar vermişlerdir. İslamcılık ve İslamcı kadın hareketi arasındaki gerilimli ama birbirini üreten karşılıklı ilişkiyi açığa çıkarmıştır. Cumhuriyet elitinin kadınlar için getirmiş olduğu kimlik dayatmaları ile bugünün İslamcı siyasi elitinin kadına bakış açısına birlikte bakıldığında kadın politikalarında gelenek haline gelmiş genel bir muhafazakârlık olduğu görülmüştür (İlyasoğlu,2015: 9).

Althusser’in (2000) kavramsallaştırması olan devletin baskı aygıtlarının ve devletin ideolojik aygıtları tamamen İslamcılarının elinde iken ortaya çıkan yapı, Gülsen Ataseven’in, HİKDE’nin ya da *Şadırvan* yazar kadrosunun tahayyül ettiği İslami toplumsal yapı mıydı? Kurgulanan “şehirli dindar kadın” kimliğinin inşası başarıya

ulaşmış mıydı? İslamcı çevrelerce yapılan özeleştiride kadının örtünme biçimi, tüketim alışkanlıkları, kapitalist sistemin yarattığı tesettür modası ve piyasası yazar kadrosu tarafından nasıl değerlendiriliyor? Dergi aracılığıyla İslamcılık ideolojisinin taşıyıcı kolonu olarak görülen, öğütlenen ve eğitilen genç kızların ya da kadınların yetiştirdiği nesil İslami yaşam biçimini benimsemiş midir? Gündelik hayatın içinde bu kuralları tam olarak uygulayabilmiş midir? Merak edilen sorular olmuştur. Bunu en doğru yine bu toplumun hayalini kuran birinci nesil İslamcı kadınlar cevaplayabilir, ancak çoğu hayattayken gözlemlerini ve tecrübelerini çalışmamıza dâhil etmek istediğimiz yazar kadrosundan ve dernekten olumlu geri dönüş olmadığı için sorular yanıtsız kalmıştır. İslamcı yazarlar ve o günden bugüne siyasal örgütlenmelerin ve derneklerin içinde yar alan İslamcı kadın aktörler takip edildiğinde hayal ettikleri İslami düzene ulaşamadıkları ve hayal kırıklığı yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ancak başka bir tezin konusu olabilecek olan bu nokta bu tez içinde tartışılmamıştır.

ŞADIRVAN KAYNAKÇASI

- [***], (1976), “Fatih'e Horasan'dan Mektup”, **Şadırvan**, Cilt:1, Sayı:1.
- [***], (1976), “Şadırvan'dan Sizlere”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı:1
- [***], (1977), “ Gençliğin Sesi”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 5.
- [***], (1977), “Şadırvan'dan Sizlere”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı:7
- [***], (1978), “30 Ağustos’u Kutlarken, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 10.
- [***], (1978), “Şadırvan'dan Sizlere”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı:10.
- [***], (1979), “Şadırvan'dan Sizlere”, **Şadırvan**, Cilt: 2, Sayı:12
- [***], (1980), “Şadırvan'dan Sizlere”, **Şadırvan**, Cilt: 2, Sayı:17
- Ağaçhan, F., (1977), “Çanakkale Kimin”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:8.
- Akbil, F., (1978), “Kaybettiklerimiz”, **Şadırvan**, Yıl:2, Cilt:1, Sayı:8.
- Akpınar, S., (1978),”Dertleşelim” **Şadırvan** , Yıl:2, Cilt:1, Sayı:11.
- Akpınar, S., (1979),”Dertleşelim” **Şadırvan** , Yıl: 3, Cilt:2, Sayı:13.
- Ataseven, A., (1976), “Batı ve Laiklik” **Şadırvan**, Yıl: 1, Cilt:1, Sayı: 4.
- Ataseven, A., (1979), “Alkollü İçkiler ve Kadın”, **Şadırvan**, Yıl: 2,Cilt: 2, Sayı: 12.
- Ataseven, G., (1977), “Tıp Köşesi”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 6.
- Ataseven, G., (1978a), “Dr. Sena Kürklü İle Röportaj”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 8.
- Ataseven, G., (1978b), “Tıp Köşesi”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 8.

Ataseven, G., (1979), “Tıp Köşesi”, **Şadırvan**, Cilt: 2, Sayı: 12

Ayaşlı, M., (1977), “İngiltere'den Geliyorum”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:7.

Ayaşlı, M., (1978), “Anna Pauker”, **Şadırvan**, Yıl: 3,Cilt:1, Sayı: 8.

Başıyigit, M.N., (1976), “Fethin Manası ve Fatih'in Gayesi”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:1.

Bayo, G.,(1980), “İslam ve İlim”, **Şadırvan**, Yıl:4 , Cilt:2, Sayı:18.

Bekiroğlu, H., (1977a), “Bizim İçin Yasalar Diyor ki: Evlenme İzni”, **Şadırvan**, Yıl: 2, Cilt:1, Sayı:5.

Bekiroğlu, H.,(1977b), “Bizim İçin Yasalar Diyor ki: Nişanlanma”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:6.

Betül, F., (1976), “Kesilen Çamlar ve Yaklaşan Yılbaşı”, **Şadırvan**, Yıl: 1, Cilt:1,Sayı3.

Betül, F., (1977a), “Çağdaş Ahlak ve Felsefe'nin Görüşleri”, **Şadırvan**, , Cilt:1, Sayı:6.

Betül, F., (1977b), “Çağdaş Ahlak ve Felsefe'nin Görüşleri”, **Şadırvan**, , Cilt:1, Sayı:7

Betül, F., (1977c), “Çağdaş Ahlak”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:5.

Betül, F., (1978a), “İstatistik ve Belgelerle Batı”,**Şadırvan**, Yıl:3 Cilt:1, Sayı: 11.

Betül, F.,(1978b), “Bitmeyen Kavga Kadın Erkek Eşitliği” ,**Şadırvan**,Cilt:1, Sayı:11.

Betül,F., (1978c), “14 Mart Neden Tıp Bayramı Olsun”, **Şadırvan**, Yıl: 3, Sayı: 12.

Betül,F., (1979) “Dertleşelim” **Şadırvan** , Yıl: 3, Cilt:2, Sayı:14.

Beyatlı, Y.K., (1976), “Süleymaniye'de Bayram Sabahı” , **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:3.

Bilge, M., (1977), “Batı ve Biz” **Şadırvan**, Yıl: 2, Cilt:1 Sayı: 6.

Çıtlak, M., (1976a), “Fatih'in Çocukluğu”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:1.

Çıtlak, M., (1976b), “Aşıklar Sultanı Mevlana”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:3.

Esra, A., (1976a), “Kendi Dilinden Yunus Emre”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:4.

Esra, A., (1976b), “Mehmet Akif Ersoy”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:3.

Ethem, H., (1977), “Bir Çanakkale Şehidinin Son Mektubu”,**Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:8.

Felek, B., (1978), “Geçmiş Zaman Olur Ki Hayali Cihan Değer”, **Şadırvan**, Yıl: , Cilt:1, Sayı:11.

Furat, A., (1978), “Müslümanların Kültür Tarihine Hizmetleri”, **Şadırvan**, Yıl:3 , Cilt:1, Sayı:8.

Göze, H., (1976b), “Analar Kan Ağlıyor”, **Şadırvan**, Yıl: 1, Cilt:1, Sayı: 4.

Göze, H., (1977c), “Kadınlığın Perişan Dünyası” , **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1 ,Sayı:7.

Göze, H., (1977b), “Fatih'in Manevi Şahsiyeti”, **Şadırvan**, Yıl: 2,Cilt:1, Sayı: 5.

Göze, H., (1978), “Kafalardaki Anarşi”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 11.

Göze, H., (1979a), “Dilimiz Türkçe mi?” , **Şadırvan**, Yıl:3 , Cilt:2, Sayı:12.

Göze, H., (1979b), “Merasim Yokluğu”, **Şadırvan**, Cilt: 2, Sayı: 13

Göze, H.,(1978), ““Kadınlar ve Kadınlarımız” , **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:8.

Göze, H., (1976a), “Sultan Mehmed'in Büyüklüğü”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:1.

Göze,H. (1976c), “Tarihimizde Vakıf Yapan Kadınlar”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:3.

Göze,H. (1977a), “Tarihimizde Vakıf Yapan Kadınlar”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:4.

Göze,H. (1977c), “Tarihimizde Vakıf Yapan Kadınlar”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:6.

Göze,H. (1977d), “Tarihimizde Vakıf Yapan Kadınlar”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:7.

Güner, E., (1978), “Gençliğin Sesi”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 6.

Gürlek, D., (1980), “Sahneye Çıkan İlk Türk Kadının Acı Sonu”, **Şadırvan**, Yıl:4 , Cilt:2, Sayı:18.

Gürsan, İ., (1979), “Kadın ve Varoluş Sebebi”, **Şadırvan**, Cilt: 2, Sayı: 12.

Gürsan, İ.,(1976), “Evlilik Yaşı”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:1.

Öznur, H.,(1977), “Kadın Dünyası”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt1:, Sayı:6.

Kısakürek, N. F., (1976a), “Doğum”, **Şadırvan**, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:4.

Kısakürek, N. F., (1976b), “Dünyaya Geliş”, **Şadırvan**, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:4.

Kurucu, A , (1976), “Mehmed Akif”, **Şadırvan**, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:3.

Lermioğlu, A., (1976), “Geçmişe Özlem”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:2.

Müftüoğlu, M., (1976), “Fatih Sultan Mehmet Han'ın Vefatı ve Kilise'de Yapılan Şükür Ayınları”, **Şadırvan**, Yıl:1 , Cilt:1, Sayı:1.

Nazif, S., (1978), “Rus Kimdir, Moskof Nedir”, **Şadırvan**, Yıl: 3, Cilt:1 Sayı: 10.

Nedim, A. , (1977), “Cephede Namaz”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:1, Sayı:8.

Öznur, H., (1978), “Biz mi Batıdan Alıyoruz; Yoksa Batı mı Bizden?”, **Şadırvan**, Yıl: 2, Cilt:1, Sayı: 8.

Öznur, H.,(1979a), “ Kadın Dünyası”, **Şadırvan**, Yıl:3 , Cilt:2, Sayı:13.

Öznur, H.,(1979b), “ Kadın Dünyası”, **Şadırvan**, Yıl:3 , Cilt:2, Sayı:14.

Timurtaş, F., (1977), “Dil Davası”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt:2, Sayı:6.

Toros, M., (1976), “Bir Kitap Tanıyalım”, **Şadırvan**, Yıl: 1, Cilt:1, Sayı: 3.

Tunçer. E., (1978), “Gençliğin Bunalımı”, **Şadırvan**, Cilt: 1, Sayı: 10.

Ülker, N., (1979), “ Anlayamadığımız Yönleri ile Batı”, **Şadırvan**, Yıl: 3, Cilt:2, Sayı: 14.

Yalçıntaş, M., (1976), “Komünizm Nedir Ne Değildir?” ,**Şadırvan** Yıl: 1, Cilt:1, Sayı: sayı: 2, 3 ve 4.

Yalçıntaş, M., (1979), “İslam’da Kadın ve Aile” **Şadırvan** , Yıl:3, Cilt:2, Sayı:12.

Yalçıntaş, N., (1978), “İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İlişkiler”, **Şadırvan**, Yıl:3 , Cilt:1, Sayı:8.

Yenigün,S., (1980a), “Yabancılaşma ve Getirdikleri”, **Şadırvan**, Yıl: 4, Cilt:2, Sayı:17.

Yenigün,S., (1980b), “Yabancılaşma ve Getirdikleri”, **Şadırvan** Yıl:4, Cilt:2, Sayı: 16.

Yücel, N., (1977), “ Dünyada Öğrenci Hareketleri ve Türkiye Akisleri”, **Şadırvan**, Yıl:2 , Cilt1:, Sayı5:.

GENEL KAYNAKÇA

Acar, F., (1993), “İslamcı İdeolojide Kadın”, **Çağdaş Türkiye’de İslam: Din, Siyaset, Edebiyat Ve Laik Devlet**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s. 205-236.

Akçaoğlu, A., (2018), **Zarif ve Makbul Muhafazakar Üst-Orta Sınıf Habitusu**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Akdoğan, Y., (1999), **İslamcılık Bağlamında Türkiye’de Siyasal İslam’ın Gelişimi 1980-1998**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul.

Akdokur, F., (2016), “Türkiye’de İslamcılık ve Kadınlar”, **Altüst Dergisi**.

Aktaş, C., (2016), **Bacıdan Bayana İslamcı Kadınların Kamusal Alan Tecrübesi**, İstanbul: İz Yayıncılık.

Aktaş, C., (2016), **Eksik Olan Artık Başka Bir Şey İslamcılık**, İstanbul: İz Yayıncılık.

Aktaş, C., Ramazanoğlu, Y., (2009), “Kadın Üzerine Soruşturma”, **Eskiye Yeni Dergisi**, Sayı: 12, s. 17-27.

Aktay, Y., (2005), “Türk Siyasi Düşüncesinde Kayıp Halka: Siyasal Kemalizm, Sosyalizm Ve İslamcılık”, **Divân İlmî Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 19, s. 35-59.

Arat, Y., (2015), Feminizm ve İslam: *Kadın ve Aile* Dergisinin Düşündürdükleri”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 92.

Aslan, A., C., (2008), “Sivil Toplumun Yeni Aktörleri Olarak İslami Eğilimli Kadın Dernekleri”, **Toplum Ve Demokrasi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 71-90.

Ataseven, G., Erdoğan, A., (1999), **Vakıf ve Kadın**, İstanbul: Hanımlar Eğitim Vakfı Yayınları.

Atılğan G., Aytekin, A., (2017), **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, İstanbul: Yordam Yayınları.

- Atılğan, G., (2018), **Yön Devrim Hareketi Kemalizm İle Marksizm Arasında Geleneksel Ayrımlar**, İstanbul: Yordam Kitap.
- Atılğan, G., Saraçoğlu, C., Uslu, A., (2015), **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat**, İstanbul: Yordam Kitap.
- Ay, Ş., (2004), "Türkiye'de Siyasal İslam", **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 83.
- Aytepe, F., (2015), **Türkiye'de İslamcı Kadın Hareketinin Tarihsel Dönüşümü**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Bölümü, Kütahya.
- Aytepe, M., (2016), "Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı, 1, Muş.
- Barbarosoğlu, F., (2016), **Cumhuriyet'in Dindar Kadınları**, İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Barbarosoğlu, F., K., (2009), "Dünyadan Sorumlu Doktor: Gülsen Ataseven", **Zaman Gazetesi**.
- Başgil, A., F., (2018), **Din ve Laiklik**, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Battal, Ö., (2014), **Basına Göre Türk Gençliğinin Düşünce Yapısı (1960-1970)**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü, İstanbul.
- Beşinci, E., (2017), **Şule Yüksel Şenler: Türkiye'de Modernleşme Ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Din Sosyolojisi Bölümü, İstanbul.
- Bora, T., (2015), **Türk Sağının Üç Hali Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık**, İstanbul: Birikim Kitapları.
- Boralı, Ü.,(1996), "Türkiye'de Radikal İslamcı Hareket", **Gelenek Dergisi**, sayı: 53.
- <https://www.gelenek.org/turkiyede-radikal-İslamci-hareket>, son erişim tarihi 21.03.2019.

- Bozaslan, B., M., Çokoğullar, E., (2014), “1967-1980 Arası Dönemde Cemiyetin Kurtarılması Misyonu ile Tanımlanmaya Başlanan İslamcı Kadın Kimliği”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 69, No: 4, s. 835-869.
- Bozdemir, M., (1982), “Ordu-Siyaset İlişkileri”, **CDTA**, X, s. 2656.
- Bulaç, A., (2005), Bilgi Neyi Bilmektir?, **İstanbul: Yeni Akademi Yayınları**.
- Bulaç, A., (2012), “İslamcılığın Seyri”, **Zaman Gazetesi**.
- Bulaç, A., (2012), “İslamcılığın Üç Nesli”, **Zaman Gazetesi**.
- Bulaç, A., (2012), “İslamcılık Nedir?”, **Zaman Gazetesi**.
- Bulaç, A., (2012), “İslamcılık Nedir?”, **Zaman Gazetesi**.
- Bulaç, A., (2012), “İslamcılık Ve İdeoloji”, **Zaman Gazetesi**.
- Bulaç, A., (2016), **Çağdaş Kavramlar ve Düzenler**, İstanbul: Çıra Yayınları.
- Çakır, R., (2017), **Ayet ve Slogan Türkiye’de İslami Oluşumlar**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çam, Ş., (2008), **Medya Çalışmalarında İdeolojik, Epistemolojik ve Metodolojik Sorunlar**, Ankara: Deki Yayınları.
- Çarkoğlu, A., Toprak, B., (2006), **Değişen Türkiye’de Din, Toplum Ve Siyaset**, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Çelik, A., B., (2017), “Dini Süreli Yayınlarda Kadın Konusundaki Tartışmalara Din Eğitimi Perspektifinden Bir Bakış: Altınoluk-Şebnem Dergisi Örneği”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 11, s. 73-110, Çanakkale.
- Çıtlak, F.,(2016), **Fatih Hatıratı**, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Çokoğullar, E., (2012), **1967’den 2000’lere Değişen İslamcı Kadın Kimliği: Cemiyetin Kurtarılmasından Bireysel Yaşamın Kaygılarına Doğru**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, Ankara.
- Duman, D., (1995), “Türkiye’de İslamcı Yayıncılık”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:4-5, s.77-94, İzmir.

- Erkal, M.E., (2016) “1938-1980 Dönemi Türkiye’de Sosyal Yapı ve Dinamikleri” **Sosyoloji Konferansları**, No: 53,s. 157-185
- Ete, H., (2003), “Modernleşme Ve Muhafazakarlık Kısılcığında Türkiye’de İslamcılığın Gelişimi”, **Tezkire Dergisi**, Sayı: 33, s. 42-63.
- Gezer, Y., (2013), **Kadın, Din Ve Modernizm: İslamcı Kadınların Sivil Örgütlenme Pratikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bölümü, Van.
- Göle, N., (2017), **Melez Desenler İslam ve Modernlik Üzerine**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N., (2017), **İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri: İslam ve Kamusal Alan Üzerine Bir Atölye Çalışması**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Güç, A., (2008), “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, s. 649-673, Bursa.
- Gürbüz, H., Oba, E., Öztürk, D., (2014), “Milli Mücadele Döneminde Mehmet Akif Ve İslamcılık”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 9 Sayı: 12, s. 563-572, Ankara.
- Gürel, B., (2017), (der), Aytekin A., Atılğan G., “İslamcılık”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, İstanbul: Yordam Yayınları, s. 437-455.
- Hanefi, H., (2004), “İslamcılık Ve Laiklik (Ayrılma Ve Buluşma Noktaları)”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:1, s. 109-128.
- Işık V., Köroğlu, A., Sezgin Y., E., (2016), **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme**, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- İlyasoğlu, A., (2015), **Örtülü Kimlik İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşum Öğeleri**, İstanbul: Metis Yayınları.

- İnceoğlu, E., (2009), **Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, Ankara.
- Kara, İ., (2017), **Cumhuriyet Türkiye’sinde Bir Mesele Olarak İslam**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karpat, K., (2007), **Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kırca, S., (2000), “Kadın Dergileri: Popüler Ve Politik Söylemin Buluştuğu Yer”, **Kurgu Dergisi**, Sayı: 17. s. 143-155.
- Komşuoğlu, A., (1999), **Türk Siyasal Yaşamında İslami Hareket**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Balkanlar, Ortadoğu ve Asya Gelişmeleri, İstanbul.
- Koyuncu, A., A., (2015), “1970 Sonrası Türkiye’deki İslamcılar ve Demokrasi: Şirkten Sahiplenmeye Paradigma Değişiminin İz Sürümü”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt: 10 Sayı: 6, s. 619-636 Ankara.
- Koyuncu, A., A., (2015), **1970 Sonrası Türkiye’deki İslamcıların Demokrasi Algısı**, Yayımlanmış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar.
- Koroğlu, A., (2016), “ Türkiye’de İslamcılık Düşüncesinin Seyrinin Dergiler Üzerinden Okumak”, **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme**, Nobel Akademik Yayıncılık, s. 5-42. İstanbul.
- Kutup, S., (2017), **Yoldaki İşaretler**, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Lewis, B. (2013), **Modern Türkiye’nin Doğuşu**. Çev.: Boğaç Babür Tuna. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Mert N. (2005), **Türkiye İslamcılığına Bir Bakış. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce-İslamcılık**, (6), 411-419. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mater, N. (2012), **Sokak Güzeldir 68’ de Ne Oldu?**, İstanbul: Metis Yayınları.

Mardin, Ş., (2010), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İstanbul : İletişim Yayınları, s. 25-79.

Ozan, E., (2015), “İki Darbe Arasında Kriz Sarmalı”, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyasal Hayat**, İstanbul: Yordam Kitap, s. 663-745.

Önder, T., Türköne, M., (1990), **Şerif Mardin Türkiye'de Toplum Ve Siyaset Makaleleri**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Öz, A., (2016), “Kenetlenmenin İmkansızlığı: 1960-1980 Dönemi İslamcı Dergiciliğin Macerası Üzerine Bir Değerlendirme”, **1960-1980 Arası İslamcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme**, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, s.73-162.

Safa, P. , (1968), **Fatih Harbiye**, İstanbul: Ötüken yayınları.

Sancar, S., (2016), **Din, Siyaset ve Kadın İran Devrimi**, Ankara: Nika Yayınevi.

Saruhan, E., (2013), “Bugünün Yöneticilerini Bu Anneler Yetiştirdi”, **Yeni Şafak Gazetesi**.

Siegel, P., (2018), **Dünya Dinleri ve İktidar**, İstanbul: Yordam Kitap.

Taslaman, C., Taslaman, F., (2019), **İslam ve Kadın**, İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Tekeli, Ş., (2015), **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Thompson, B. J. (2013), **İdeoloji ve Modern Kültür Kitle İletişim Çağında Eleştirel Toplum Kuramı**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Topaloğlu, B., (2013), **İslam’da Kadın**, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Türk, R., (2015), “Türkiye’de Siyasal İslam’ın Örgütlenme Faaliyetleri”, **Akademik Hassasiyetler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3.

Türkmen, H., (2014), **Türkiye’de İslamcılık ve Özeleştir**, İstanbul: Ekin Yayınları.

Yavuz, H., (2005), “Milli Görüş Hareketi”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 6. Cilt: İslamcılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 128.

- Yılmaz, Z., (2013), “Dindarlığın Yeniden İnşasında İslamcı Kadınlar”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 37 Sayı: 4, s. 9-32, Ankara.
- Yılmaz, Z., (2013), **Küreselleşen İslam ve Türkiye’de İslamcı Kadınlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara.
- Yılmaz, Z., (2015), **Dişil Dindarlık İslamcı Kadın Hareketi’nin Dönüşümü**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yorgancılar, S., (2006), **1965 Sonrası İslamcı Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, İzmir.
- Zabcı, F., Ç., (2016), “Ellen Meiksins Wood Ve Siyasal Düşüncenin “Toplumsal” Tarihi”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 40, No: 2, s. 143-152.
- Zengin, S., (2017), “Karşılaştırmalı Yöntem Çerçevesinde Ellen Meiksins Wood İncelenmesi”, **Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 4.
- Eraslan, Sibel, “Uğultular Silüetler 90’larda Türkiye’de Feminizm”, Der: Aksu Bora ve Asena Güldal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 252
- Koca, B.,(2018), “Türkiye’de Sol bir İslamcılık Denemesi” , **Ayrıntı Dergisi**.
<http://ayrintidergi.com.tr/turkiyede-sol-bir-islamcilik-denemesi/>, son erişim tarihi 02.02.2019.
- <http://katalog.idp.org.tr/dergiler/90/sadirvan>
- <https://adaletzemini.org/5-eylul-2016-turkiyede-islamcilik-ve-kadinlar/>, son erişim tarihi 02.04.2019.
- <https://www.biyografi.net/>, son erişim tarihi 22.02.2019.
- <https://dergipark.org.tr/artukluakademi/issue/32026/354343>, son erişim tarihi 20.03.2019.

<https://www.dunyabulteni.net/dunyadan-sorumlu-doktor-gulsen-ataseven-makale,106>,
son erişim tarihi 28.03.2019.

<https://www.gelenek.org/turkiyede-radikal-İslamci-hareket>, son erişim tarihi
21.03.2019.

<https://www.haksozhaber.net/1960li-yillarda-turkiyede-İslami-uyanıs-49002h.htm>, son
erişim tarihi 27.03.2019.

<https://www.ilem.org.tr/İslamci-dusuncenin-arsivi-idporgtr-yayında>, son erişim tarihi
05.03.2019.

<https://www.iyv.org.tr/tr/iz-birakanlar/109/prof-dr-nevzat-yalcintas-kimdir.html>, son
erişim tarihi 14.05.2019.

[https://m.bianet.org/bianet/siyaset/169477-meclis-baskani-kahraman-in-baskanlik-
yaptigi-mttb-yi-taniyalım](https://m.bianet.org/bianet/siyaset/169477-meclis-baskani-kahraman-in-baskanlik-yaptigi-mttb-yi-taniyalım)son erişim tarihi 02.02.2019

<http://www.tevhidhaber.com/turkiyede-tevhidi-uyanıs-sureci-paneli-71666h.htm>, son
erişim tarihi 23.03.2019.

[https://www.dunyabizim.com/portre/musluman-kadinların-doktor-ablasi-gulsen-
ataseven-h28023.html](https://www.dunyabizim.com/portre/musluman-kadinların-doktor-ablasi-gulsen-ataseven-h28023.html), son erişim tarihi 29.03.2019.

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

AP : Adalet Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

DP : Demokrat Parti

DSP : Demokratik Sol Parti

FP : Fazilet Partisi

HEKVA : Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı

HİKDE : Hanımlar İlim ve Kültür Derneği

İDP : İslamcı Dergiler Projesi

İP: İslamcı Parti

İYV : İlim Yayma Vakfı

MC : Milli Cephe

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi

MKP: Milli Kalkınma Partisi

MNP : Milli Nizam Partisi

MSP : Milli Selamet Partisi

MTTB : Milli Türk Talebe Birliği

RP : Refah Partisi

SAP: Sosyal Adalet Partisi,

SP : Saadet Partisi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

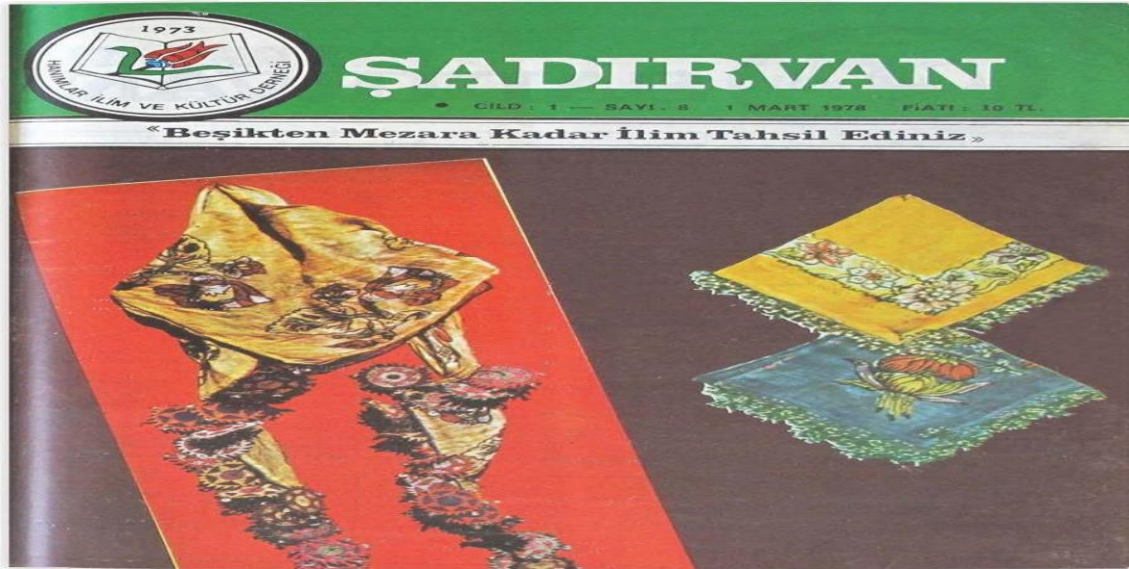
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

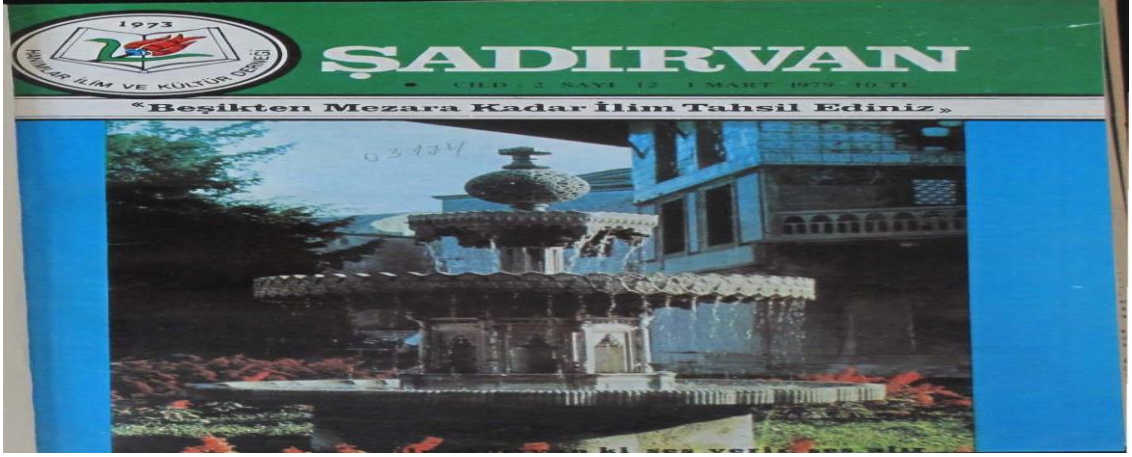
EKLER

Gülsen Ataseven

Şadırvan Dergisi 8. Sayı Kapağı

Şadırvan Dergisi 12. Sayı Kapağı

Gülsen Ataseven'in HİKDE'de Bir Konuşmasından

ÖZET

Türkiye’de İslamcılık ve Şehirli Dindar Kadın Kimliği:

Şadırvan Dergisi Örneği (1976-1980)

Bu çalışma, 1976-1980 arasında yayımlanmış *Şadırvan* dergisi üzerinden, Türkiye’de İslamcı kadın kimliğinin inşasının nasıl bir çalışma ve çaba ile ortaya koyulduğunu ve hangi ideolojik örüntüler aracılığıyla bu projenin paydasını oluşturduğunu konu almaktadır. Bu çalışmanın temel sorunsalı, İslamcılık ideolojisinin toplumsal ve tarihsel temelini, Türkiye’de İslamcı ideolojinin gelişiminde önemli bir dönem olan 1970’lerin, İslamcı aktör olarak nitelenecek Gülsen Ataseven ve *Şadırvan* dergisi çevresinde şekillendiği biçimiyle çözümlemektir. Bu çözümleme, John B. Thompson’ın önerdiği derin yorumsamacılık yöntemiyle yapılmıştır. *Şadırvan* dergisinin içeriği, dönemin toplumsal dinamikleri bağlamında ve aktörlerle ilişkili olarak incelenmiştir. Ayrıca *Şadırvan* dergisindeki ideolojik örüntüler, içerik çözümlemesinin temelini oluşturan temalar çerçevesinde tartışılmıştır. Son olarak dergide üretilen ideolojik öğelere dair bir yeniden yorumlama yapılmıştır. Derginin artık basılmıyor ve dağıtılmıyor olması yeniden yorumlama için kısıtlılık hali oluşturmuş olsa da bugün İslamcılık ideolojisinin her alanda iktidarda olması ve gündelik hayatın içinde karşımıza çıkıyor olması temel alınarak 1970’lerde kurguladıkları İslami toplumun ve şehirli dindar kadının bugün var olup olmadığına dair bir tartışma yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şadırvan, Gülsen Ataseven, İslamcılık ideolojisi, İslamcı Kadın.

ABSTRACT

Islamism And Urban Religious Woman:

Example Of *Şadırvan* Magazine(1976-1980)

This study aims to set out the work and effort put forth during the construction of Islamists female identity in Turkey through *Şadırvan* magazine, which was published between 1976 - 1980, and which ideological arrangements of the magazine constitute the denominator of this project. The main concern of the study is to analyze social and historical foundations of Islamist ideology as they are formed around Islamist actors Gülsen Ataseven and *Şadırvan* magazine during 1970s, an important period for development of Islamist ideology. This analysis takes up depth hermeneutic method proposed by John B. Thompson. It examines the content of *Şadırvan* magazine in the context of social dynamics of the era and respecting related actors. In addition, this research discusses the ideological patterns in the magazine within the framework of the themes underlying the content analysis. Finally, it makes a reinterpretation of ideological elements produced in the journal. Research holds a debate on whether the Islamic society and the religious urban women that they built in 1970s have existed today, based on the fact that the ideology of Islamism is in power in every field of daily life, although the fact that the journal is no longer being published has created a restriction.

Key words: *Şadırvan*, Gülsen Ataseven, Islamist ideology, Islamist women